

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
FİRƏNGİZ HİDAYƏTOVA

MUSİQİ

8-ci sinif

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
08.06.2015-ci il tarixli 645 №-li əmri ilə
təsdiq edilmişdir.*

BAKİ—2015

Rəcəbov O., Kazımov N., Hidayətova F.
R57 Musiqi. 8-ci sinif. Müəllim üçün metodik vəsait.
Bakı, «Təhsil», 2015, 96 səh.

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

© Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi, 2015

GİRİŞ

Musiqi kurikulumu və onun xarakterik cəhətləri. Musiqi kurikulumu ümumtəhsil məktəblərində musiqi təlimi və tərbiyəsinin, musiqi mədəniyyətinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi məqsədlərinin reallaşdırılmasına xidmət etməklə musiqi fənni üzrə ümumtəlim nəticələrinə nail olmaq istiqamətində fəaliyyətləri əhatə edən konseptual xarakterli sənəddir. Bu kurikulumda şagirdlərin cəmiyyətdə incəsənətin rolunu dərk etmələri, onların bədii zövqünün, musiqi üzrə bacarıq və vərdislərinin inkişafı, fəal dinləyici kimi yetişmələri, mənəvi aləmlərinin zənginləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Musiqi kurikulumu dərsliklərin, fənnin tədrisi metodikasının hazırlanması, tədris materiallarının planlaşdırılması və müəllim hazırlığının təkmilləşdirilməsi üçün hazırlanacaq təlimatların, metodik vasitələrin əsasını təşkil edir.

Tələbyönümlülük, nəticəyönümlülük, şagirdyönümlülük, sistemlilik və integrativlik kimi prinsiplərə əsaslanan bu kurikulum şagirdlərin təlim nailiyyətlərini müntəzəm olaraq qiymətləndirməyi, onların inkişafının izlənilməsinə nəzərdə tutur, şagirdlərə musiqi təlimi üzrə gündəlik həyata vacib olan bacarıqların mənimsənilməsinin zəruriliyini şərtləndirir.

Fənnin əhəmiyyəti, məqsəd və vəzifələri. Milli musiqi və mədəniyyət tariximizin, incəsənət sahəsində qədim köklərə malik ənənələrimizin öyrənilməsi, böyüyən nəsildə estetik, hissi-emosional tərbiyənin gücləndirilməsi, ümumi intellektual səviyyənin inkişafı, istedadlı şagirdlərin aşkara çıxarılması kimi əsas tələblərin yerinə yetirilməsində musiqi təlimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Mənəvi-estetik təsirinə, didaktik mahiyyətinə, vətənpərvərlik, humanizm, dostluq ruhunda tərbiyəedici təsir qüvvəsinə görə müstəsna əhəmiyyət kəsb edən bu fənn çox böyük inkişafetdirici imkanlara malikdir. Musiqi təlimi prosesində istinad edilən müxtəlif janrlara aid nümunələr şagird şəxsiyyətinin idraki, psixomotor cəhətdən inkişafına, mənəvi-emosional zənginləşməsinə zəmin yaradır.

Ümumtəhsil məktəblərində musiqi fənninin əsas məqsədi milli və bəşəri sənət nümunələri əsasında şagirdlərdə musiqi mədəniyyətinin formalaşdırılması və inkişafını təmin etməkdən ibarətdir.

«Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)» sənədində göstərilmişdir ki, ümumtəhsil məktəblərində musiqi fənninin tədrisi prosesində:

İbtidai təhsil pilləsində şagirdlərin musiqi növlərinin forma, janr, üslub və ifadə vasitələri, xalqımızın musiqi tarixi haqqında ümumi məlumatlarla tanış olmaları, yaradıcı-estetik fəaliyyətlə bağlı (mahnı oxumaq, rəqs etmək və s.) ən sadə və ilkin bacarıqlara yiyələnmələri təmin edilir, onlarda bədii zövq, estetik mədəniyyət, milli musiqi, habelə ümumbəşəri musiqi nümunələrinə maraq, yaradıcılığa meyil, mücərrəd və obrazlı təfəkkür, əməksevərlik və digər keyfiyyətlər formalaşdırılır.

Əsas təhsil pilləsində ibtidai təhsil pilləsi üzrə təyin olunmuş fəaliyyətlər inkişaf etdirilməklə milli musiqi tariximizin ən zəruri məqamları, görkəmli şəxsiyyətləri haqqında məlumatlara, aşiq musiqisi, muğamlar, dünya musiqi mədəniyyətinin geniş yayılmış nümunələri ilə tanışlıq, xorla ifa və vokal vərdişlərinin mənimsənilməsi, musiqini qavrama mədəniyyətinin formalaşdırılması, şagirdlərin səs imkanları, arzu və istəkləri nəzərə alınmaqla ifaçılığa cəlb olunmaları təmin edilir.

VIII sinif «Musiqi» fənni üzrə standartlar

VIII sinfin sonunda şagird:

- Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, F.Əmirov, N.Tağızadə-Hacıbəyov, C.Cahangirov, S.Hacıbəyov, F.Əlizadə, C.Verdi, İ.Ştraus, M.Qlinka) və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikir söyləyir.
- Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.
- Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.
- Mahnını not və mətni ilə oxuyur.
- Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığını nümayiş etdirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. Musiqi aləmi

Şagird:

- 1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.**

1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərlərinin oxşar və fərqli cəhətlərini izah edir.

1.1.2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının eyni mövzulu əsərləri haqqında fikirlərini izah edir.

1.2. *Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*

1.2.1. Azərbaycan musiqi folkloru nümunələrinin rus bəstəkarlarının yaradıcılığına təsiri barədə münasibətini bildirir.

1.2.2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər folklor musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.

2. Emosional dəyərləndirmə

Şagird:

2.1. *Musiqi əsərlərinin melodiya, ritmi və onlardan istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.*

2.1.1. Azərbaycan bəstəkarlarının instrumental əsərlərinin bədii nümunələrlə əlaqəsini şərh edir.

2.2. *Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etməyini nümayiş etdirir.*

2.2.1. Azərbaycan xalq çalğı alətlərində ifa olunan musiqinin emosional hislərə təsirini izah edir.

2.2.2. Muğam musiqisinin emosional hislərə təsirini izah edir.

2.3.1. Dinlədiyi muğamlar haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

3. Musiqi fəaliyyəti

Şagird:

3.1. *Mahnını not və mətni ilə oxuyur.*

3.1.1. Mahnını birsəsli akapella (müşayiətsiz) oxuyur.

3.2. *Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.*

3.2.1. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

RESURSLAR

Musiqi fənninin mövzularını daha yaxşı qavramaq, mənimsəmək, şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərini formalaşdıraraq inkişaf etdirmək üçün tədris prosesində çox vacib olan resurslardan istifadə etmək lazımdır. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

- məktəblilərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdişlər;
- dərslik;
- müəllim üçün metodik vəsait;
- notlar;
- portretlər;
- şəkillər;
- sxem və plakatlar;
- kompüter;
- maqnitofon və disk;
- DVD-pleyer.

VIII sinifdə «Musiqi» dərsinin gündəlik planlaşdırılmasına dair alternativ nümunə

Mövzu: Musiqini xalq yaradır, bəstəkarlar isə onu aranjeman edir

Məzmun standartları: 1.1.1., 1.1.2.

İntegrasiya: Əd.: 1.1.3.

Məqsəd:

1. Musiqini xalqın yaratdığını başa düşür.
2. Bəstəkarların xalq musiqisindən istifadə edərək yeni əsərlər yaratdığı haqqında məlumatlara malik olduğunu göstərir.

İş üsulu: Şəxsləndirmə, Venn diaqramı, beyin həmləsi.

Dərsin mərhələləri:

1. Motivasiya

Müəllim Azərbaycan klassik muğamı olan «Şur»un «Bərdaşt» hissəsini tar musiqi alətində səsləndirir. Sonra isə F.Əmirovun «Şur» simfonik muğamından «Bərdaşt» səsləndirilir. Bundan sonra müəllim şagirdlərə klassik muğamımız olan «Şur» haqqında məlumat verir və qeyd edir ki, bu muğam xalq musiqisi hesab olunur və böyük Azərbaycan bəstəkarı F.Əmirov bu muğamı simfonik orkestr üçün işləməklə musiqi dünyasına yeni bir janr töhfə etdi, beləliklə də, «Simfonik muğam» adlanan bir janr yarandı.

Tədqiqat sualı:

– Dinlədiyiniz bu iki əsərin oxşar və fərqli cəhətləri nədir?

2. Tədqiqatın aparılması

Müəllim üzərində Venn diaqramı çəkilmiş vərəqləri şagirdlərə paylayır və dinlədikləri iki əsərin oxşar və fərqli cəhətlərini orada qeyd etməyi tapşırır.

Şagirdlərə suallar verilir:

– Bu iki əsərdə oxşar cəhətlər hansılardır?

– Bəs fərqli cəhətlər haqqında nə deyə bilərsiniz?

Şagirdlər musiqi nümunələrinin oxşar və fərqli cəhətləri haqqında öz fikirlərini söyləyirlər.

Tapşırıq: «Bərdaşt» şöbəsinin melodiyasını notla oxuyun.

3. İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi

Müəllim əvvəlki illərdə dinlənilmiş «Simfonik muğamlar»ı yada salır və bu musiqi nümunələri haqqında şagirdlərlə fikir mübadiləsi aparır.

4. Nəticə və ümumiləşdirmə

Muğamı xalq sənətkarları yaratsa da, simfonik muğamları bəstəkarlar yaradırlar.

5. Yaradıcı tətbiqetmə

Müəllim şagirdlərə bəstəkar Emin Sabitoğlunun şair İbrahim Kəbirinin sözlərinə yazdığı «Şur» muğamına əsaslanan «Nə gözəldir Azərbaycan!» mahnısını öyrədir.

Tapşırıq: Mahnını notla oxuyun.

6. Qiymətləndirmə və ya refleksiya

Dərs ümumiləşdirilir:

– Uşaqlar, biz musiqinin xalq və bəstəkar tərəfindən yaradılması ilə əlaqədar bilikləri mənimsədik. Bunun üçün hansı əsərlərdən istifadə etdik?

VIII sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma

Tədris vahidi	№	Dərsin mövzusu	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənəcək musiqi nümunələri və onların müəlliflərinin adı	Saat
«Musiqini xalq yaradır, biz bəstəkarlar isə onu aranjeman edirik». M.İ.Qlinka	1.	Üzeyir Hacıbəylinin operettalarında xalq musiqisi	1. «Bayram günü» – Ü.Hacıbəyli, M.Seyidzadə 2. «Hüsni bağında» – Azərbaycan xalq mahnısı	1. «Dərçini». Azərbaycan xalq rəqsi 2. Ü.Hacıbəyli. «O olmasın, bu olsun» operettasından «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti»	1
	2.	Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığında xalq musiqisi	1. «Bayram günü» – Ü.Hacıbəyli, M.Seyidzadə. 2. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Müqəddimə»	1. «Cəngi» Azərbaycan xalq hərbi rəqsi 2. Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasından «Cəngi»	1
	3.	Bəstəkar Fikrət Əmirov və simfonik muğamlar	1. F.Əmirov. «Sevil» operasından «Laylay» 2. «Şur» simfonik muğamının «Müqəddimə» şöbə-sindən bir parça	1. Klassik Azərbaycan «Şur» muğamından «Maye-Şur» 2. F.Əmirov. «Şur» simfonik muğamından «Maye-Şur»	1
	4.	Lendlerdən valsa qədər	1. «Mehriban diyar, Azərbaycan» – Solovyov-Sedoy və T.Quliyev. K.Simonov (tərcümə edən Zeynal Cabbarzadə) 2. Q.Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Vals» (bir parça)	1. İ.Ştraus. «Vyana meşəsinin nağılı» valsı	1
	5.	Pyotr İliç Çaykovski və xalq musiqisi	1. «Mehriban diyar, Azərbaycan» – S.Sedoy və T.Quliyev, K.Simonov (tərcümə edən Zeynal Cabbarzadə) 2. «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» – rus xalq mahnısı	1. P.İ.Çaykovski. «IV simfoniya»nın «Final» hissəsindən bir parça	1
	6.	Maestro Niyazi və «Rast» simfonik muğamı	1. «Vətən haqqında mahnı» – Niyazi, S.Rüstəm. 2. «Rast» simfonik muğamının «Gərzi» şöbə-sindən bir parça	1. Niyazi. «Rast» simfonik muğamının «Maye» şöbə-sindən bir parça 2. «Rast» klassik Azərbaycan muğamının «Maye» şöbə-sindən bir parça	1
	7.	Tofiq Quliyev və Azərbaycan xalq rəqsləri	1. «Vətən haqqında mahnı» – Niyazi, S.Rüstəm 2. «Qaytağı» Azərbaycan xalq rəqsindən bir parça	1. T.Quliyev. «Qaytağı» fortepiano pyesi 2. «Qaytağı» Azərbaycan xalq rəqsi	1
	8.	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə			

Tədris vahidi	№	Dərsin mövzusu	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinləniləcək musiqi nümunələri və onların müəlliflərinin adı	Saat
Azərbaycan bəstəkarlarının simfonik yaradıcılığında xalq musiqisi	9.	Qara Qarayev və dünya xalqlarının musiqisi	1. «Gənclik mahnısı» – Q.Qarayev, Y.Dolmatovski 2. Q.Qarayev. «İldırımli yollarla» baletindən melodiya	1. Q.Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Slavyan gözəli» 2. Q.Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Gözəllər gözəli»	1
	10.	Süleyman Ələsgərov və «Bayatı-Şiraz» simfonik muğamı	1. «Aman, ovçu». Azərbaycan xalq mahnısı 2. «Küçələrə su səpmişəm» – Azərbaycan xalq mahnısı	S.Ələsgərov. «Bayatı-Şiraz» simfonik muğamından bir parça	1
	11.	Müslüm Maqomayevin yaradıcılığında xalq musiqisi	1. M.Maqomayev. «Nərgiz» operasından «Nərgizin ariyası»ndan bir parça 2. M.Maqomayev «Nərgiz» operasından «Qızlar xoru»ndan bir parça	M.Maqomayev. «Nərgiz» operasından «Nərgizin ariyası»ndan bir parça	1
	12.	Cahangir Cahangirov və xalq musiqisi	1. «Qarabağ» – C.Cahangirov, R.Zəka 2. «Bu gün ayın üçüdü» – Azərbaycan xalq mahnısı	C.Cahangirov. «Skrinka və simfonik orkestr üçün konsert»in I hissəsindən bir parça	1
	13–14.	I yarımda keçilmiş mövzuların təkrarı			2
	15–16.	Sınıf konsertinə hazırlıq			2
	17.	Böyük Summativ Qiymətləndirmə			1
Muğamdan operayadək	18.	Muğam haqqında	1. «Ananın oğluna nəsihəti» – Ü.Hacıbəyli, M.Bayramov 2. «Şüştər» muğamından «Şüştər təsnifi»	1. «Şüştər» muğamından «Bərdaşt» 2. A.Məlikov. «Məhəbbət əfsanəsi» baletindən «Xalq səhnəsi»	1
	19.	20 yanvar 1990-cı il və muğamlar	1. «Ananın oğluna nəsihəti» – Ü.Hacıbəyli, M.Bayramov 2. «Hümayun» muğamının səs sırası	1. «Hümayun» Azərbaycan klassik muğamından bir parça 2. O.Rəcəbov. «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərindən «Rekviyem» adlanan VII hissə	1
	20.	Not səsləri və muğamlar haqqında	1. «Bizim həyat» – F.Əmirov, T.Əlçin 2. C.Cahangirov. «Arazın o tayında» simfonik poemasının girişindən bir parça	1. «Hümayun» muğamının «Bərdaşt» şöbəsindən bir parça 2. Ü.Hacıbəyli. «Aşıqsayağı» fortepiano triosunun ifasında	1

Tədris vahidi	№	Dərsin mövzusu	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənəcək musiqi nümunələri və onların müəlliflərinin adı	Saat
Muğamdan operayadək	21.	Soltan Hacıbəyovun yaradıcılığında muğam və folklor musiqisi	1. «Laylay» – S.Hacıbəyov, M.Seyidzadə 2. S.Hacıbəyov. «Gülşən» baletindən «Pambıq yığını»	S.Hacıbəyov. «Karvan» simfonik lövhəsindən bir parça	1
	22.	Amerika cazı və Azərbaycan muğamı	1. «Günəşə yollar çək» – A.Dadaşov, N.Kəsəmənli. 2. V.Mustafazadə. «Mart» fortepiano pyesindən melodiya	V.Mustafazadə. «Mart» fortepiano pyesi	1
	23.	Corc Gerşvin və caz	1. «Günəşə yollar çək» – A.Dadaşov, N.Kəsəmənli. 2. C.Gerşvin «Blyuz tonlarında rapsodiya»	C.Gerşvin. «Blyuz tonlarında rapsodiya»	1
	24.	Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığı və «Rast» muğam intonasiyaları	1. «Günəşə yollar çək» – A.Dadaşov, N.Kəsəmənli. 2. «Çal-oyna» Azərbaycan xalq mahnısı	1. Ü.Hacıbəyli. «Əslə və Kərəm» operasından «Qızlar xoru» 2. Q.Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Adajio»	1
	25.	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə			1
Xalq musiqisi və professional musiqilər	26.	Bülbül və xalq musiqisi	«Evləri var xana xana». Azərbaycan xalq mahnısı	1. Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının III pərdəsindən «Koroğlunun ariyası» 2. «Mən aşiq». Azərbaycan xalq mahnısı	1
	27.	Rəşid Behbudov və xalq musiqisi	1. «Küçələrə su səpmişəm». Azərbaycan xalq mahnısı 2. «Evləri var xana xana». Azərbaycan xalq mahnısı	1. F.Əmirov. «Sevil» operasından «Balaşın ariyası» 2. «Gözəlim sənsən». Azərbaycan xalq mahnısı	1
	28.	Xalq musiqisi və xalq sənətkarları	«Şuşanın dağları». Xan Şuşinski	1. «Qarabağ şikəstəsi» zərbə-muğamından bir parça 2. E.Əlizadə. «Həbilsayağı»	1
	29.	Muğamdan operayadək	«Nə gözəldir Azərbaycan!» – E.Sabitov, İ.Kəbirli	1. Ü.Hacıbəyli «Leyli və Məcnun» operasından «Uvertura» 2. Ü.Hacıbəyli «Leyli və Məcnun» operasından «Qızlar xoru»	1
	30.	Zeynəb Xanlarova və Azərbaycan muğamı	1. «Nə gözəldir Azərbaycan!» – E.Sabitov, İ.Kəbirli 2. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və İbn Salamin dueti»ndən bir parça	1. «Çahargah» muğamından bir parça. İfa edir Z.Xanlarova. 2. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Leyli və İbn Salamin dueti»	1

Tədris vahidi	№	Dərsin mövzusu	Xorla ifa olunan mahnılar və onların müəllifləri	Dinlənəcək musiqi nümunələri və onların müəlliflərinin adları	Saat
	31.	Müslüm Maqomayev (nəvə) və muğam operası	1. «Azərbaycan» – M.Maqomayev, N.Xəzri 2. «Şən Azərbaycan» P.Bülbüloğlu, M.Əliyev	1. M.Maqomayev. «Şah İsmayıl» operasından «Aslan şahın ariyası» 2. Cüzeppe Verdi. «Rigoletto» operasından «Hersoqun ariyası»	1
	32.	Şövkət Ələkbərova və Azərbaycan muğamı	«Şirin dil» – Emin Sabitoğlu, Kərkük bayatıları	1. «Qarabağ şikəstəsi». İfa edir Ş.Ələkbərova 2. C.Cahangirov. «Füzuli» kantatasının II hissəsindən bir parça	1
	33.	Bəhram Mansurov və muğam operası	1. «Gəldim» – Azərbaycan xalq mahnısı 2. «Rast» muğamından «Hüseyni» rəngi	1. «Bayatı-Şiraz» muğamından bir parça. İfa edir B.Mansurov 2. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından elçilik səhnəsi	1
	34.	Böyük Summativ Qiymətləndirmə			1

Qiymətləndirmə cədvəli

№	Meyarlar	Qruplar	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini bildirir					
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir					
3.	Mövzu üzrə nəticə çıxarır					
4.	Təqdimat edir					
5.	Mahnının melodiyasını təmiz oxuyur					
6.	Rəqs edir, musiqinin ritmini tutur					
7.	Xanə ölçülərini, mahnının tonallığını təyin edir					
8.	Musiqinin quruluşu və xarakterini təyin edir					

Məzmun standartlarının və integrasiyanın tətbiqi

Mövzular	Məzmun standartları										İntegrasiya			
	1.1.		1.2.		2.1.	2.2.		2.3.	3.1.	3.2.	Fən-daxili	Fənlərarası		
	1.1.1.	1.1.2	1.2.1.	1.2.2.	2.1.1.	2.2.1.	2.2.2.	2.3.1.	3.1.1.	3.2.1.		Əd.	H.B.	T.İ.
1.				1.2.2.	2.1.1.					3.2.1.	2.2.1.	1.1.2	3.2.2.	
2.	1.1.1.			1.2.2.						3.2.1.	2.2.1.	1.1.2	3.2.2.	
3.	1.1.1.			1.2.2.						3.2.1.		1.1.2		
4.	1.1.1.		1.2.1.		2.1.1.					3.2.1.	3.2.1.	1.1.2	3.2.2.	
5.	1.1.1.	1.1.2.							3.1.1.	3.2.1.		1.1.2	3.2.2.	2.1.2.
6.	1.1.1.			1.2.2.					3.1.1.	3.2.1.	2.2.1.	1.1.2	3.2.2.	2.1.2.
7.	1.1.1.			1.2.2.					3.1.1.	3.2.1.		1.1.2	3.2.2.	
8.	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə													
9.	1.1.1.		1.2.1.						3.1.1.	3.2.1.		1.1.2	3.2.2.	
10.	1.1.1.			1.2.2.			2.2.2.			3.2.1.	2.2.1.	1.1.2	1.2.1.	2.1.2.
11.	1.1.1.		1.2.1.							3.2.1.		1.1.2		
12.	1.1.1.		1.2.1.	1.2.2.						3.2.1.		1.1.2		2.1.2.
13–14.	I yarımildə keçilmiş mövzuların təkrarı													
15–16.	Sınıf konsertinə hazırlıq													
17.	Böyük Summativ Qiymətləndirmə													
18.			1.2.1.	1.2.2.			2.2.2.			3.2.1.	2.2.2.	1.1.2	3.2.2.	1.3.1.
19.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.	2.2.2.			3.2.1.	2.2.2.	1.1.2	3.2.2.	2.1.2.
20.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.	3.2.1.	2.2.2.	1.1.2		
21.	1.1.1.			1.2.2.	2.1.1.				3.1.1.		2.2.2.	1.1.2		2.1.2.
22.		1.1.2.		1.2.2.			2.2.2.			3.2.1.		1.1.2		2.1.2.
23.	1.1.1.									3.2.1.		1.1.2		
24.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.				3.2.1.		1.1.2		

Alt standartlar	Mövzular	Məzmun standartları										İnteqrasiya				
		1.1.		1.2.		2.1.	2.2.		2.3.	3.1.	3.2.	Fən-daxili	Fənlərarası			
		1.1.1.	1.1.2	1.2.1.	1.2.2.	2.1.1.	2.2.1.	2.2.2.	2.3.1.	3.1.1.	3.2.1.		Əd.	H.B.	T.İ.	
	25.	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə														
	26.	1.1.1.					2.2.1.			2.3.1.		3.2.1.		1.1.2		
	27.	1.1.1.					2.2.1.					3.2.1.		1.1.2		
	28.	1.1.1.			1.2.2.				2.3.1		3.2.1.	2.2.1.	1.1.2			
	29.	1.1.1.			1.2.2.				2.3.1.	3.1.1.	3.2.1.		1.1.2			
	30.	1.1.1.				2.1.1.	2.2.1.		2.3.1.		3.2.1.		1.1.2			
	31.	1.1.1.								3.1.1.	3.2.1.		1.1.2			
32.	1.1.1.				2.1.1.		2.2.2.			3.2.1.		1.1.2				
33.	1.1.1						2.2.2.		3.1.1.		2.2.1.	1.1.2				
34.	Böyük Summativ Qiymətləndirmə															

«MUSİQİNİ XALQ YARADIR, BİZ BƏSTƏKARLAR İŞƏ ONU ARANJEMAN EDİRİK». Mixail Qlinka

1. ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN OPERETTALARINDA XALQ MUSİQİSİ

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində istifadə olunmuş xalq musiqisinə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəsləli və xor tərkibində ikisəslə oxuyur.
3. Musiqi əsərlərinin bədii nümunələrlə əlaqəsini şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə və beyin həmləsi kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər Ü.Hacıbəylinin «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasından Məşədi İbad və xorun ifasında marş tempində yazılmış «Çox sağ olun, iş düzəldiniz» sözləri ilə başlayan musiqi nümunəsinin təranələri altında sinfə daxil olurlar.

2

«Darçını» Azərbaycan xalq rəqsi dinlənildikdən sonra müəllim Ü.Hacıbəylinin «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasından «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti»ni səsləndirir.

3

Tədqiqat sualı kimi «Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?» – verilə bilər.

Tədqiqatı aparmaq üçün müəllim sinfi 2 qrupa bölür və lövhədə üzərində Venn diaqramı olan plakatu asır. I qrup «Darçını» rəqsinin duetlə fərqli cəhətlərini, II qrup duetlə «Darçını» rəqsinin oxşar cəhətlərini müəyyənləşdirirlər və onları Venn diaqramında qeyd edirlər.

Məlum olur ki, «Darçını» rəqsi ilə dinlənən duetin melodiyaları eynidir. Yəni bəstəkar Azərbaycan xalq rəqsi olan «Darçını»dan özünün «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasında istifadə etmişdir.

MÖVZU 1

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN OPERETTALARINDA XALQ MUSİQİSİ

Üzeyir Hacıbəyli

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli öz əsərlərində xalq musiqisi nümunələrindən geniş istifadə etmişdir. Bəstəkarın dünya şöhrətli «Ağun mal alan» (1913) operettasında ifa edilən «Süleymani» rəqsi Azərbaycan xalq rəqsidir. «O olmasın, bu olsun» (1910) operettasında səslənən «Hamamın içində» musiqi nümunəsi Cənubi Azərbaycanda geniş yayılmış aşiq mahnısidir. Bu operettadakı «Məşədi İbad»ın mahnısında «Uzundərə», «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti»ndə isə «Darçını» Azərbaycan xalq rəqslə-

1

rinin melodiyalarından istifadə etmişdir. «Məşədi İbad, Gülnaz və Sənəmin triosu» isə «Hüsni bağında» Azərbaycan xalq mahnısının melodiyası əsasında yazılmışdır.

Bəstəkarın «Ər və arvad» (1909) operettasındakı musiqi nümunələrinin əksəriyyətində Azərbaycan xalq mahnı və rəqlərinin melodiyalarından geniş istifadə olunmuşdur.

«Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti»

BUNU DA BİLİN

Darçın Şərq ölkələrində geniş istifadə olunan ədəbiyyat növüdür. «Darçını» xalq rəqsinin adı da məhz bu ədəbiyyatın adından götürülmüşdür.

2

Musiqi dinləyək və müqayisə edək

«Darçını». Azərbaycan xalq rəqsi Üzeyir Hacıbəyli. «O olmasın, bu olsun» operettasından «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti»

6

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Mövzu ilə əlaqədar Ü.Hacıbəylinin öz əsərində istifadə etdiyi digər xalq musiqi nümunələri haqqında fikir söyləyir.

2. Dinlənilmiş musiqi əsərlərinin ritmini əl çalmaqla tutur.

Sınıfdə mövzuya uyğun olaraq informasiya mübadiləsi aparılır. Dinlənilmiş iki musiqi nümunəsinin templəri arasında olan uyğunluq müəyyənləşdirilir. Belə bir nəticəyə gəlinir ki, bəstəkarlar həmişə xalq musiqisindən ilhamlanaraq yeni əsərlər, yeni musiqi obrazları yaratmışlar.

4

Yuxarıda göstərilənlərə misal olaraq, müəllim «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasında Ü.Hacıbəylinin istifadə etdiyi «Hüsnü bağında» adlı xalq mahnısı əsasında yaradılmış «Gülnaz, Sənəm və Məşədi İbadın triosu»nun melodiyasının notla oxunmasını təşkil edir.

MÖVZU 1

İki musiqi əsərinin oxşar və fərqli cəhətləri

Fərqli «Dərçim» Azərbaycan xalq rəqsi

Oxşar

Fərqli «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti»

1. Instrumental ifadə səslənir.

2. Melodiya tar musiqi alətinə ifa edilir.

3. Müşayiətçi ritm qrupudur.

1. Simfonik orkestrin ifasında səslənir.

2. Əsərin melodiyası iki kişi səsi vasitəsilə ifa olunur.

3. Müşayiətçi simfonik orkestrdir.

Notla oxuyaq

«Hüsnü bağında». Azərbaycan xalq mahnısı

Allegretto

Hüs - nü ba - rın - da ge - nə - sən, gü -

- lü aın - bül - də - rə - sən.

Yeni mahnı öyrənsək

BAYRAM GÜNÜ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Mirmehdi Seyidzadənin.

I II

Azad ellərinin gənə nəslilik biz, Sevirik anamız Azərbaycanı,
Sevincə doludur körpə qəlbimiz. Odur qəlbimizin hiss-hayacanı.
Biz azad bütövlük, ölkəmiz gülşən, Gündə çiçəklənir Vətən torpağı,
Bu bayram günündə gözirik şən-şən. Səadət günəşi olub bayrağı.

SUALLAR

1. Üzeyir Hacıbəylinin hansı operetalarında Azərbaycan xalq musiqisindən istifadə olunub?

2. Üzeyir Hacıbəylinin istifadə etdiyi xalq musiqi nümunələrinin operetadakı obrazların xarakterinin açılmasında rolu nədən ibarətdir?

3. «Bayram günü» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Uzundərə» Azərbaycan xalq rəqsi ilə «Məşədi İbadın mahnısı»ndakı oxşar və fərqli cəhətləri Venn diaqramı vasitəsilə göstərsin.

5

Yaradıcı tətbiqetmə

Üzeyir Hacıbəylinin şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı «Bayram günü» mahnısı əvvəlcə notla 1–2 səslə, sonra I bəndin sözləri ilə öyrədilir.

Tapşırıq 1. «Bayram günü» mahnısının xarakterini təyin edin.

Tapşırıq 2. «Bayram günü» mahnısına uyğun şəkil çəkin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər.

1. Müəllimin təqdimatı ilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun)

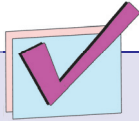
1. «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyasının müəllifi kimdir?

- a) Q.Qarayev ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

2. «Dərçim» Azərbaycan xalq rəqsinin xanə ölçüsü nəçədir?

- a) 3/8 ☐ b) 2/4 ☐ c) 6/8 ☐

2. ÜZEYİR HACIBƏYLİ YARADICILIĞINDA XALQ MUSIQISI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində istifadə olunmuş xalq musiqisinə dair biliklərini şərh edir.
2. Məhnini birsəsli və xor tərkibində ikisəsli oxuyur.
3. Bəstəkar əsərində muğamlardan istifadəyə dair biliklərini izah edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə və beyin həmləsi kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Şagirdlər «Cəngi» Azərbaycan xalq hərbi rəqsinin müşayiəti ilə sinfə daxil olurlar.

Musiqi müəllimi Ü.Hacıbəylinin müraciət etdiyi musiqi janrları ilə əlaqədar klaster üsulu ilə məlumat verdikdən sonra Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestrinin (yaxud ansamblının) ifasında «Cəngi» xalq hərbi rəqsini, sonradan isə simfonik orkestrin ifasında səslənən Ü.Hacıbəylinin «Koroğlu» operasından «Cəngi» əsərini səsləndirir.

2

Tədqiqat aparmaq üçün müəllim şagirdlərə belə sualla müraciət edir: «Uşaqlar, dinlədiyiniz hər ikisi «Cəngi» adlanan musiqi nümunələrinin oxşar və fərqli cəhətləri nədir?»

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür. I qrup əsərlər arasında oxşarlığı, II qrup fərqli cəhətləri müəyyənləşdirib Venn diaqramında yazırlar. III qrup isə cavabların doğruluğunu yoxlayır. Məlum olur ki, hər iki əsər «Cəngi» adlanır və onların melodiyaları bir-birinə oxşayır. Fərqli cəhətləri isə birinci-

MÖVZU 2

ÜZEYİR HACIBƏYLİ YARADICILIĞINDA XALQ MUSIQISI

Dünya şöhrətli bəstəkar, görkəmli musiqişünas-alim, publisist, pedaqoq və ictimai xadim, müasir Azərbaycan peşəkar musiqi sənətinin və milli operasının banisi Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında balet və simfoniya janrı istisna olmaqla digər bütün janrlarda bir-birindən gözəl musiqi nümunələrinə rast gəlmək olar. Aşağıdakı sxemdə onun müraciət etdiyi musiqi janrları verilmişdir.

Qeyd olunan janrların əksəriyyəti dünya klassik musiqi mədəniyyətində mövcud olsa da, ilk «Romans-qəzal» janrının yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyidir. Notla çalan Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestri kimi professional kollektivin təşkilatçısı və onlar üçün yazılmış ilk əsərlərin müəllifi də məhz Üzeyir Hacıbəyli olmuşdur.

Musiqi dinləyək

«Cəngi». Azərbaycan xalq hərbi rəqs (xalq çalğı alətlərinin ifasında)

Üzeyir Hacıbəyli. «Koroğlu» operasından «Cəngi»

Fərqli

«Cəngi». Azərbaycan xalq rəqs

O x ş a r

1. Xalq çalğı alətlərinin ifasında səslənir.

2. Notsuz ifa olunur.

Fərqli

«Koroğlu» operasından «Cəngi»

1. Böyük simfonik orkestrin ifasında səslənir.

2. Notla ifa olunur.

8

DİFERENSİAL TƏLİM

1. «Cəngi» əsərinin melodiyasını oxuyur.
2. Əsərin xarakteri haqqında fikir söyləyir. «Cəngi» əsərinin ritmini əl çalmaqla tutur.

3

Şagirdlər Ü.Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasından «Müqəddimə»ni notla oxuyurlar.

MÖVZU 2

Notla oxuyaq

Üzeyir Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Müqəddimə»

Mahnını notla və sözləri ilə iki və üçsəslə oxuyaq

BAYRAM GÜNÜ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

Tempo di marcia

SUALLAR

1. Üzeyir Hacıbəyli hansı janrlarda musiqi əsərləri yazmışdır?
2. «Cəngi» xalq musiqisinin xarakteri necədir və ondan «Koroğlu» operasında hansı məqsədlə istifadə edilmişdir?
3. «Bayram günü» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Cəngi» xalq hərbi rəqsi ilə «Koroğlu» operasından «Cəngi»nin oxşar və fərqli cəhətlərini aydınlaşdır.

9

4

Yaradıcı tətbiqetmə

Üzeyir Hacıbəylinin şair M.Seyidzadənin sözlərinə yazdığı «Bayram günü» mahnısı əvvəlcə notla 1–2 səslə şəkildə sonra isə I bəndin sözləri ilə ifa olunur.

Tapşırıq 1. «Bayram günü» mahnısını 3 səslə şəkildə oxumağa cəhd göstərin.

Tapşırıq 2. «Bayram günü» mahnısının xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər.

1. Müəllimin təqdimatı ilə.
2. Qabaqcıl şagirdlərin təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Cəngi» rəqsi necə rəqsdir?

- a) toy rəqsi ☐ b) lirik rəqs ☐ c) hərbi rəqs ☐

2. «Cəngi» rəqsinin xanə ölçüsü nə qədərdir?

- a) 2/4 ☐ b) 3/4 ☐ c) 4/4 ☐

3. BƏSTƏKAR FİKRƏT ƏMİROV VƏ SİMFONİK MUĞAMLAR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəsləli və xor tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində klaster üsulu, müqayisə, müzakirə, beyin həmləsi kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Şagirdlər F.Əmirovun «Kürd-Ovsarı» simfonik muğamının giriş hissəsinin tərənələri altında sinfə daxil olurlar.

Müəllim F.Əmirov haqqında qısa məlumat verdikdən sonra klaster üsulu ilə tərtib edilmiş sxemdə bəstəkarın yaradıcılığındakı musiqi janrları haqqında danışır.

2

Müəllim əvvəlcə dinlənilmə mərhələsində «Şur» klassik muğamından «Maye-Şur»u, sonra isə F.Əmirovun «Şur» simfonik muğamından «Maye-Şur» şöbəsini səsləndirir.

Tədqiqat sualı kimi «Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunələri arasında oxşar və fərqli cəhətlər varmı?» – verilə bilər.

Sınıf 2 qrupa bölünür: I qrup dinlənən musiqi nümunələrinin oxşar, II qrup isə fərqli cəhətlərini aydınlaşdırır.

Bundan sonra mövzu ilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və dinlənilmiş bu iki musiqi nümunəsi ətrafında müzakirə təşkil edilir.

MÖVZU 3

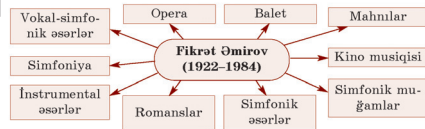
BƏSTƏKAR FİKRƏT ƏMİROV VƏ SİMFONİK MUĞAMLAR

Fikrət Əmirov

Görkəmli bəstəkar Fikrət Əmirov XX əsr Azərbaycan musiqisinin aparıcı simalarından biridir. O, dünya musiqisində də böyük xidmətləri olan bəstəkardır. Fikrət Əmirov musiqilərin, demək olar ki, bütün janrlarında gözəl əsərlər yazmışdır. Fikrət Əmirov 1922-ci ildə Gəncədə anadan olmuşdur. 1938-ci ildə Bakı orta ixtisas musiqi məktəbinə daxil olan bəstəkar sonrakı illərdə Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında B.Zeydmanın sinfində təhsilini davam etdirmiş və 1948-ci ildə fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Bəstəkarın müraciət etdiyi musiqi janrlarına diqqət yetirək:

1

Bəstəkar dünya musiqi incəsənətinə «Şur» və «Kürd-Ovsarı» simfonik muğamlarını, «Sevil» operası, «Azərbaycan kapriçiosu» və «Min bir gecə» baletini böyş etmişdir.

Musiqi dinləyərkən müqayisə edək

Klassik Azərbaycan «Şur» muğamından «Maye-Şur»

Fikrət Əmirov. «Şur» simfonik muğamından «Maye-Şur»

İki musiqi əsərinin oxşar və fərqli cəhətləri

Oxşar cəhətlər

1. «Şur» klassik muğamının «Maye-Şur» və «Şur» simfonik muğamının «Maye-Şur» şöbələrinin adları eynidir.

2. Xalq çalğı alətləri üçlüyü ifa edir.

Fərqli cəhətlər

1. «Şur» klassik muğamının «Maye-Şur» şöbəsi müxtəlif Azərbaycan xalq çalğı alətlərində sol kimi ifa olunur.

2. «Şur» simfonik muğamının «Maye-Şur» şöbəsini simfonik orkestr ifa edir.

10

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Dinlənilmiş «Şur»la əlaqədar musiqi nümunələrinin xüsusiyyətləri barədə məlumat verilir.

2. Musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirov dünya musiqi mədəniyyəti tarixində ilk dəfə olaraq «Simfonik muğam» janrını yaratmış və eyni zamanda bunun üçün «Şur» klassik Azərbaycan muğamının «Maye-Şur» şöbəsidən istifadə etmişdir.

3

Bütün bunlardan sonra müəllimin təklifi ilə şagirdlər «Şur» simfonik muğamının «Müqəddimə» şöbəsidən bir parçanı notla oxuyurlar.

MÖVZU 3

Notla oxuyaq
«Şur» simfonik muğamının «Müqəddimə» şöbəsidən bir parça
Andante sostenuto

BUNU DA BİLİN

«Müqəddimə» muğamın əvvəlində ifa olunan, daqiqə vəznə, aydın ritmə malik instrumental musiqidir.

Mahnını yada salaraq notla və sözləri ilə oxuyaq
Fikrət Əmirov. «Sevil» operasından «Laylay»
Andante cantabile

Bu mahnının melodiyası «Şur» muğamına əsaslanır.

SUALLAR

1. Simfonik muğam janrının müəllifi hansı bəstəkardır?
2. «Laylay» mahnısı hansı operadandır?

TAPŞIRIQ: «Şur» klassik və «Şur» simfonik muğamlarının «Maye-Şur» şöbələrini müqayisə etmək üçün Venn diaqramı qur.

11

4

Yaradıcı tətbiqetmə

F.Əmirovun əvvəlki illərdən şagirdlərə məlum olan «Sevil» operasından «Laylay» mahnısı yada salınaraq notla və sözləri ilə ifa olunur.

Tapşırıq 1. «Laylay» mahnısının xarakterini müəyyənəldir.

Tapşırıq 2. «Laylay» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin izahatı ilə.
2. Şagirdlərin şəxsi təqdimatı ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Şur» klassik muğamı xalq, yoxsa bəstəkar musiqisidir?

- a) xalq ☐ b) bəstəkar ☐

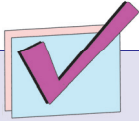
2. «Şur» simfonik muğamını kim yazıb?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) C.Cahangirov ☐ c) F.Əmirov ☐

3. «Sevil» operasını kim yazıb?

- a) M.Maqomayev ☐ b) A.Zeynallı ☐ c) F.Əmirov ☐

4. LENDLERDƏN VALSA QƏDƏR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərlərinin oxşar və fərqli cəhətlərini izah edir.
2. Mahnını birsəslə (solo) və xor tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində müqayisə, müzakirə, beyin həmləsi kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər Q.Qarayevin «Yeddi gözəl» bəletindən «Vals»ın tərənələri altında sinfə daxil olurlar. Onlar öz bədən hərəkətlərini «Vals»ın musiqisinin xarakterinə uyğunlaşdırırlar.

Müəllim «Vals» musiqi janrının yaradıcısı olan Avstriya bəstəkarı İ.Ştraus haqqında və bu gün bütün dünyanın tanıdığı «Vals» janrının Avstriyanın Landl vilayətində geniş yayılmış «Lendler» («Kəndli rəqsi») adlı rəqsin əsasında yaranması ilə əlaqədar qısa məlumat verir.

2

İ.Ştrausun «Vyana meşəsinin nağılı» valsı səsləndirilir və müəllim bu janrın sonradan bütün dünyaya yayılması, məşhur bəstəkarlardan M.Qlinkanın, P.Çaykovskinin, F.Listin, F.Şopenin, S.Prokofyevin, Q.Qarayevin və digərlərinin yaradıcılığında bu janrda musiqi nümunələrinin olması haqqında məlumat verir.

Tədqiqat sualı «Uşaqlar, «Vals» janrında olan musiqi nümunələri hansı xanə ölçüsünə malikdirlər?» – kimi verilə bilər.

Bundan sonra «Vyana meşəsinin nağılı» valsı bir daha səsləndirilir və uşaqlara əvvəlcə 2/4, sonradan 3/4 ölçülərinə uyğun dirijorluq etmək tapşırılır. Şagirdlərə dirijorluq zamanı məlum olur ki, vals janrına uyğun gələn xanə ölçüsü yalnız 3/4 ola bilər.

MÖVZU 4

LENDLERDƏN VALSA QƏDƏR

Johann Strauss

Avstriya bəstəkarı İohann Ştraus (oğul) bütün dünyada «Valslar kralı» kimi tanınır. Onun «Mavi Dunay», «Artistin həyatı», «Vyana meşəsinin nağılı», «Bahar səsləri» və digər əsərləri adı valsdan rəqs poeması səviyyəsinə qalxmışdır.

İohann Ştraus milli teatr incəsənətinə çoxsaylı yeniliklər gətirmişdir. Onun yaratdığı şəhər ritmi, melodik «Vyana operettaları» («Yarasa», «Venesiyada gecə», «Qaraçı baron») dünyanın ən tanınmış teatr səhnələrində tamaşaya qoyulmuşdur.

«Lendler» adlanan Avstriya-alman rəqsinin tarixi çox maraqlıdır. 3/4 ölçülü və 2 nəfər tərəfindən ifa olunan bu rəqs Avstriyanın Landl vilayətində yaranmışdır. «Lendler» sözü bəzən «kəndli rəqsi» kimi də tərcümə edilir. XIX əsrin əvvəllərində bu rəqs Avstriya və Almaniyanın kəndlərindən şəhərə yol açaraq ballarda ifa olunan rəqsə çevrilmişdir. Almaniya, Avstriya və Çexiyada bayram gecələrində bu rəqsin tərənələri altında cüt-cüt oynayırdılar. XVIII – XIX əsrlərdə vals böyük sürətlə Vyananı fəth edir. Bəstəkarlardan Hanner və İ.Ştraus (ata) gözəl vals nümunələri yaratsalar da, İohann Ştrausun (oğul) yazdığı valslar bütün dünya musiqisevərlərini heyran qoyur. M.İ.Qlinkanın «Vals-fantaziya», F.Listin «Mefistovals», P.Çaykovskinin «Sentimental vals», F.Şopenin valsları bütün dünyada dinləyicilərin böyük marağına səbəb olmuşdur.

BUNU DA BİLİN

XVII əsrdə yaranan lendler melodiyaları alman rəqsi olan döyün və valsın sələfi hesab edilir. Amma bu rəqs valsa nisbətən bir qədər aramla ifa olunur.

Musiqi dinləyək

İohann Ştraus. «Vyana meşəsinin nağılı» valsı

Bu rəqs simfonik orkestr üçün yazılmışdır. Hazır və valehdici melodiya malik olan bu vals insanları həyatı sevməyə çağırır. XX əsrdə də dünya bəstəkarları tərəfindən bu janrda gözəl nümunələr yaradılmışdır. Buna misal olaraq Sergey Prokofyevin «Hər b

12

DİFERENSİAL TƏLİM

1. İ.Ştrausun dinlənən «Vals»ı haqqında fikrini söyləyir.
2. Dinlənmiş valsın melodiyasını oxuyur.
3. Dinlədiyi «Vals»ın ritmini əl ilə tutur.

Mövzu ətrafında aparılan fikir mübadiləsi zamanı məlum olur ki, şagirdlər televiziya və radioda, konsertlərdə çoxlu sayda valsar dinləmiş və onların təranələri altında rəqs etmişlər. Onlar, eyni zamanda qeyd edirlər ki, valsı, adətən, qadın və kişi olmaqla 2 nəfər bir yerdə rəqs edirlər.

Nəticə olaraq şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, musiqi üçün heç bir sərhəd yoxdur və bir ölkədə yaranmış musiqi janrı sonradan digər ölkələrdə də istifadə oluna bilər.

3

Bundan sonra şagirdlər Q.Qarayevin «Yeddi gözəl» baletindəki «Vals»dan bir parçanı notla oxuyurlar.

MÖVZU 4

və süil» operasından və Qara Qarayevin «Yeddi gözəl» baletindən valsıları göstərmək olar. Bəstəkar Musa Mirzəyevin simli alətlər üçün yazdığı «Vals» da olduqca diqqətəlayiq əsərdir.

Notla oxuya

Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindəki
«Vals»dan bir parça

Yeni mahnı öyrənək

MEHRİBAN DİYAR, AZƏRBAYCAN

Musiqisi Soloviyov-Sedoy və Tofiq Quliyevin,
sözləri Konstantin Simonovundur (tərcümə
edən Zeynal Cabbarzadə).

I

Bakı, Bakı,
Mənim əziz şəhərim.
İnan, Odlar vətəni,
Mənimdən, mənim.

II

Xəzər, Xəzər,
Adın gözür dünyanı.
İnan, sənə bir bənzər,
Sənə tay hanı?

Nəqarət:

Qardaş, mərd Azərbaycan,
Şən ellərin bəxtəvar
Yaşar sənin.
Bəh-bəh, gör nə büsat var!
Çoxdu yenə üroyimə arzular.

Mahnı 6/8 metrik ölçüdə, aramlı vals tempində ifa olunur.

SUALLAR

1. Vals bir musiqi janrı kimi harada yaranmışdır?
2. Vals janrında yazan hansı bəstəkarları tanıyırsan?
3. «Mehriban diyar, Azərbaycan» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Vals ilə əlaqədar kiçik şifahi təqdimat hazırla.

13

4

Yaradıcı tətbiqetmə

Rus bəstəkarı Soloviyov-Sedoy və Azərbaycan bəstəkarı Tofiq Quliyevin birgə yazdıqları və «Vals» tempində olan «Mehriban diyar, Azərbaycan» mahnısı öyrədilir.

Tapşırıq 1. «Mehriban diyar, Azərbaycan» mahnısının xarakterini aydınlaşdırın.

Tapşırıq 2. Qeyd olunan mahnının melodiyasına ritmik müşayiət yaradın.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlərin şəxsi təşəbbüsləri ilə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Vals» janrı harada yaranmışdır?

- a) Fransada ☐ b) Rusiyada ☐ c) Avstriyada ☐

2. «Mehriban diyar, Azərbaycan» mahnısının müəllifləri kimdir?

- a) Q.Qarayev ☐ b) S.Hacıbəyov ☐ c) Soloviyov-Sedoy və T.Quliyev ☐

5. PYOTR İLİÇ ÇAYKOVSKI VƏ XALQ MUSIQISI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərlərinin oxşar və fərqli cəhətlərini izah edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində müqayisə, müzakirə, beyin həmləsi kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» rus xalq mahnısının təranələri altında sifə daxil olurlar.

Şagirdlər oturduqdan sonra müəllim onların eşitdiyi musiqi nümunəsinin adını söyləyir və onun rus xalq mahnısı olduğunu çatdırır.

Bundan sonra müəllim dahi rus bəstəkarı P.İ.Çaykovskinin həyat və yaradıcılıq yolu barədə şagirdlərə qısa məlumat verir, həm də qeyd edir ki, bəstəkar özünün simfoniyasının sonuncu hissəsində rus xalq mahnısı olan «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi»dən istifadə etmişdir.

2

P.İ.Çaykovskinin IV simfoniyasının «Final» hissəsindən bir parça dinlənilir.

Tədqiqat aparmaq üçün şagirdlərə belə sual verilir: «*Uşaqlar, dinlədiyiniz simfonik musiqidə sizə tanış gələn bir melodiya eşitdinizmi?*» Sınıf 2 qrupa bölünür.

I qrup simfoniyada hansı tanış melodiyanı eşitdiklərini qeyd edir. II qrup isə bu melodiyanı oxumağa cəhd göstərir.

Şagirdlər sonda qeyd edirlər ki, sifə daxil olduqda eşitdikləri mahnı simfoniyada eşitdikləri melodiya oxşayır. Bundan sonra şagirdlər müəllimlə birlikdə «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» mahnısını notla oxuyurlar.

MÖVZU 5

PYOTR İLİÇ ÇAYKOVSKI VƏ XALQ MUSIQISI

Pyotr İlç Çaykovski

1

Rus Konservatoriyasına gətirir. 1865-ci ildə konservatoriyaya gümüş medalla bitirən gənc bəstəkar Nikolay Rubinsteinin dövləti ilə Moskvada konservatoriyada müəllim kimi fəaliyyət göstərməyə başlayır. Burada işlədiyi on ildə o, dörd opera, «Sonalar gölü» balətini, «Romeo və Cülyetta» uvertürə-fantaziyasını, «Tufan» simfonik-fantaziyasını, «Franceska da Rimini» kimi proqramlı simfonik əsərlərini, fortepiano və simfonik orkestr üçün 1 saylı konsertini yazır. Ümumilikdə, bəstəkar on opera, üç balet, altı simfoniya, proqramlı simfonik əsərlər, fortepiano və orkestr, skripka və orkestr üçün konsertlər, trio və kvartetlər, romanslar, «Uşaq albumu», «İlin fəsiləri» fortepiano albomları yaradır. Bəstəkarın yaradıcılığında rus və digər xalqların mahnıları böyük rol oynayır. Məsələn, bəstəkar II simfoniyada «Durnalar» adlı ukrayna xalq mahnısından, IV simfoniyasının finalında isə «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» rus xalq mahnısından istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək

P.İ.Çaykovski. «IV simfoniya». «Final» hissəsindən bir parça

Notla oxuyaq

«Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi». Rus xalq mahnısı

2

14

DİFERENSİAL TƏLİM

Rus xalq mahnısı haqqında fikir söyləyir. Rus xalq mahnısını oxuyur.

1. Dinlədiyi rus xalq mahnısının ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkir.

Şagirdlər dinlədikləri mahnının tonallığını təyin edərək oxuyurlar.

Mövzu ilə əlaqədar aparılan fikir mübadiləsi zamanı məlum olur ki, dahi rus bəstəkarı P.İ.Çaykovski öz mürəkkəb quruluşlu simfoniyasında sadə bir rus mahnısından istifadə etmişdir.

Nəticə olaraq belə bir fikrə gəlinir ki, böyük bəstəkarın xalq mahnısına müraciət etməsi onun simfoniyaının xalq tərəfindən daha asan başa düşülməsinə səbəb olur.

MÖVZU 5

Rus xalq mahnısı «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» mahnısının tonallığını təyin edib oxuyaq:

Re minor

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

MEHRİBAN DİYAR, AZƏRBAYCAN

Musiqisi Soloviyov-Sedoy və Tofiq Quliyevin, sözləri Konstantin Simonovundur (tərcümə edən Zeynal Cəbbarzadə).

Göründüyü kimi, bir mahnının üzərində iki xalqın bəstəkarı birgə işləmişdir.

SUALLAR

1. «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» mahnısı hansı xalqa məxsusdur?
2. Hansı bəstəkarın simfoniyaında xalq mahnılarından geniş istifadə olunmuşdur?
3. «Mehriban diyar, Azərbaycan» mahnısını hansı xalqların bəstəkarları yazmışdır?

TAPŞIRIQ: P.İ.Çaykovski haqqında şifahi təqdimat hazırla.

2

3

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Soloviyov-Sedoy və Tofiq Quliyevin keçən dərstdə öyrədilmiş mahnısı bu dərstdə notla və sözləri ilə ifa olunur. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər mahnının «Vəla» xarakterini bədənlerini yellətməklə həyata keçirirlər.

Tapşırıq 1. Mahnının müəllifləri haqqında fikir söyləyin.

Tapşırıq 2. «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» rus xalq mahnısı ilə P.İ.Çaykovski yaradıcılığı arasında əlaqəni aydınlaşdırın.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin mahnı müəllifləri haqda şifahi şərh şəklində.
2. Şagirdlərin internetdən aldıkları məlumatlar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. Hansı bəstəkar öz simfonik əsərində «Çöldə ağcaqayın ağacı bitmişdi» adlı rus mahnısından istifadə etmişdir?

- a) S.Raxmaninov ☐ b) P.Çaykovski ☐ c) M.Qlinka ☐

2. P.Çaykovski «Durnalar» adlı Ukrayna xalq mahnısından hansı simfoniyaında istifadə etmişdir?

- a) III simfoniya ☐ b) II simfoniya ☐ c) VI simfoniya ☐

6. MAESTRO NİYAZI VƏ «RAST» SİMFONİK MUĞAMI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşiq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini izah edir.
2. Mahnını birsəslə və xor tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər «Rast» klassik Azərbaycan muğamının «Gərayi» şöbəsi bir parçanın təranələri altında sifə daxil olurlar. Müəllim məlumat verir ki, marş templi musiqi təranələri altında addımladığınız melodiya «Rast» klassik Azərbaycan muğamından «Gərayi» adlı bir şöbədir.

Bundan sonra müəllim böyük dirijor və bəstəkar maestro Niyazinin həyat və yaradıcılıq yolu haqqında məlumat verir. Məlumat verildikdən sonra «Rast» simfonik muğamı haqqında qısa söhbət aparır və onun «Maye» şöbəsi, ardınca isə klassik «Rast» Azərbaycan muğamının «Maye» şöbəsi tar və kamançanın ifasında bir parça səsləndirir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi «Rast» muğamının «Maye» şöbəsinə aiddir. Bunlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər haqqında nə deyə bilərsiniz?*» – verilə bilər.

Şagirdlər bu musiqi nümunələrinin «Rast» muğamının və «Rast» simfonik muğamının «Maye» şöbəsinə aid olduğunu, səslənməsinə görə bir-birindən fərqləndiyini söyləyirlər.

MÖVZU 6

MAESTRO NİYAZI VƏ «RAST» SİMFONİK MUĞAMI

Niyazi

Dahi Azərbaycan dirijoru və bəstəkarı Niyazi Zulfugar oğlu Tagizadə-Hacıbəyov 1912-ci ildə Tbilisi şəhərində Üzeyir Hacıbəylinin qardaşı, tanınmış bəstəkar Zulfugar Hacıbəyovun ailəsində anadan olmuşdur.

Kiçik yaşlarından ətrafında məşhur musiqi xadimlərini görə Niyazıda musiqiyə böyük maraq oyanır. İlk təhsilini Bakı Musiqi Texnikumunda alan Niyazi sonradan təhsilini davam etdirmək üçün Moskva və Leningrad (indiki Sankt-Peterburq) şəhərlərinə gedir.

1935-ci ildə ilk əsərlərini – «Zaqatala süitəsi» simfonik poemasını, «Vətən haqqında mahnı» və «Birinci deputat» mahnılarını yazır. 1937-ci ildə M.F.Axundov adına Opera və Balet teatrına dirijor vəzifəsinə dəvət edilir. 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti günlərində Müslüm Maqomayevin «Nərgiz» operasına dirijorluq edir. Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu», Qara Qarayev və Cövdət Hacıyevin «Vətən» və Fikrət Əmirovun «Sevil» operalarının, Arif Məlikovun «Məhəbbət əfsanəsi» baletinin dirijorluğunu da məhz Niyazi etmişdir. Keçən əsrin 40-cı illərində Niyazi bir-birindən gözəl «1920-ci ildə» opera-kantatası, simfonik orkestr üçün «Rəqs süitəsi», «Qaytağ» və bir sıra kütləvi mahnılar yazır. 1942-ci ildə bəstəkar lirik-romantik «Xosrov və Şirin» operasını, 1949-cu ildə «Rast» simfonik muğamını, 1962-ci ildə Hindistan yazıçısı Rabindranat Taqorun əsəri əsasında «Çitra» baletini yazır və bu əsərə görə Beynəlxalq Nehru adına mükafatın laureatı olur. Dahi dirijor Niyazi 1984-cü ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir.

Müslüm Maqomayev «Vətən haqqında mahnı»ni oxuyur. Dirijor Maestro Niyazi.

Musiqi dinləyək

2 Niyazi. «Rast» simfonik muğamının «Maye» şöbəsi bir parça «Rast» klassik Azərbaycan muğamının «Maye» şöbəsi bir parça

16

DİFERENSİAL TƏLİM

Simfonik «Rast» muğamı ilə Azərbaycan klassik «Rast» muğamı arasındakı fərqi izah edir. Muğamdan bir parça oxuyur.

1. «Gərayi» musiqi parçasının ritmini tutur.
2. Xanəndələrin adını söyləyir.

«Rast» muğamının «Gərayi» şöbəsidən bir parça notla oxunur və onun ritmi əl çalmaqla tutulur.

Mövzuya uyğun fikir mübadiləsi aparılır və şagirdlər belə fikrə gəlirlər ki, hər bir xalqın xalq və professional bəstəkar musiqiləri mövcuddur. «Muğam» janrı Azərbaycan xalqına məxsus musiqi incisidir.

Nəticə olaraq şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, muğamlarımızı simfonikləşdirməklə bəstəkarlarımız bu janrı dünya miqyasına çıxara bilmişlər.

MÖVZU 6

Oxşar cəhətlər

1. Adları eynidir.
2. Şöbələrin adı eynidir.
3. Melodik cəhətdən eynidir.

Fərqli cəhətlər

1. Simfonik muğam simfonik orkestr tərəfindən ifa olunur.
2. Klassik muğam xalq üçlüyü tərəfindən ifa olunur.

Notla oxuyaq

«Rast» simfonik muğamının «Gərayi» şöbəsidən bir parça

Yeni mahnı öyrənək

VƏTƏN HAQQINDA MAHNI

Musiqisi Niyazinin,
sözləri Süleyman Rüstəminindir.

I
Əcəb ağ gündədir mənim Vətənim,
Günür keçir bayram kimi, el gülür.
Rəngdən-rəngə girir cöüm, çəmənim,
Aşığın sazında gülür, tel gülür.

Nəqarət:
Gülür bağlar, uca dağlar,
Əcəb gözəldir, bu şən çağlar.

II
Yaxın gələ bilməz bizə kədərlər, yas,
Gülür ölkəmizin qızı, gəlini.
Gecə-gündüz nəğmə söylər Kür, Araz,
Kim istəməz azad, xoşbəxt elini?!

Nəqarət:
Dil azaddır, el azaddır,
Azad sazlarda söz azaddır.

SUALLAR

1. Niyazi kimin ailəsində dünyaya gəlmişdir?
2. «Rast» simfonik muğamının xarakteri necədir?
3. «Vətən haqqında mahnı»nın müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Vətən haqqında mahnı»ya uyğun şəkil çək.

17

Yaradıcı tətbiqetmə

Musiqisi Maestro Niyazinin, sözləri Süleyman Rüstəmin olan «Vətən haqqında mahnı» şagirdlərə öyrədilir və onun xarakteri, tempi, xanə ölçüsü ilə əlaqədar məlumat verilir.

Tapşırıq 1. Mahnının xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Tapşırıq 2. Mahnının quruluşu haqqında fikir söyləyin.

Maestro Niyazi ilə tanışlıq 2 cür ola bilər:

1. Müəllimin əyani vəsaitlərindən istifadə etməklə şifahi sərhi ilə.
2. İnternet materiallarından istifadə etməklə.

MÖVZU ÜZRƏ FƏST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Rast» simfonik muğamını kim yazmışdır?

- a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Niyazi ☐

2. «Gərayi» şöbəsi hansı muğama aiddir?

- a) «Segah» ☐ b) «Şüştər» ☐ c) «Rast» ☐

7. TOFIQ QULİYEV VƏ AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi folkloru nümunələrinin bəstəkarların yaradıcılığına təsiri barədə münasibətini bildirir.
2. Mahnını birsəslə və xor tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə edilir.

1

Şagirdlər «Qaytağı» xalq rəqsinin təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllim şagirdlərə bu rəqsin adını söyləyir.

Müəllim görkəmli Azərbaycan bəstəkarı T.Quliyevin həyat və yaradıcılıq yolu haqqında qısa məlumat verir, bəstəkarın yaradıcılığında əsas yer tutan musiqi janrları haqqında fikir söyləyir. Müəllim T.Quliyevin, eyni zamanda çoxlu sayda Azərbaycan xalq rəqslərini fortepiano aləti üçün işlədiyini də şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

MÖVZU 7

TOFIQ QULİYEV VƏ AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ

Tofiq Quliyev

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Tofiq Ələkbər oğlu Quliyev 7 noyabr 1917-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1934-cü ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının fortepiano və dirijorluq fakültəsində təhsil almışdır. Bəstəkarın ilk melodiya janrlarından biri olan M.Ə.Sabirin «Uşaq və buz» şeirinə yazdığı «Dərsə gedən bir uşaq» mahnısı da məhz bu illərdə yaranmışdır. Tofiq Quliyev «Rast» və «Zəbul səgah» muğamlarını nota salmaqla bərabər, onları fortepiano üçün də işləmişdir. Sonradan Moskva Konservatoriyasının fortepiano və dirijorluq sinfində təhsilini davam etdirən bəstəkar, eyni zamanda məşhur rus dirijoru Aleksandr Şasmanın estrada orkestrində pianoçu kimi çalışmışdır. 1939-cu ildə Bakıda qayıdan bəstəkar rəhbərlik etdiyi orkestrlə tez-tez döyüşçülər qarşısında çıxışlar etmişdir.

1

Müharibədən sonra Tofiq Quliyev kino musiqisi və mahnı janrında gözəl nümunələr yaratmışdır. Keçən əsrin 50-ci illərində bəstəkar «Nuxa», «Qulu», «Brilyant», «Yüz bir», «Əskəranı», «Qızılgül», «Altı nömrə», «Lala», «Şalaxo», «Xələbəci», «Narıncı», «Dərçini», «Keçiməməsi», «Çiçəyi», «Bəxtəvari», «Turaci» xalq rəqslərini fortepiano üçün işləmişdir.

Tofiq Quliyev 1958-ci ildən 2000-ci ilədək Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasında professor vəzifəsində çalışmışdır.

Tofiq Quliyev «Ögey ana», «Bəxtiyar», «Onu bağışlamaq olarmı», «Möcüzələr adası», «Telefonçu qız», «Nəsimi» və s. kimi filmlərə musiqi bəstələmişdir. Uzun illər bəstəkar Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının rəhbəri olmuşdur. O, 2000-ci ildə vəfat etmişdir.

Fərhad Bədəlbəyli
«Qaytağı» fortepiano
pyesini ifa edərken

Musiqi dinləyəək

2

Tofiq Quliyev. «Qaytağı» fortepiano pyesi

Bu rəqs Azərbaycan xalq ruhunda fortepiano aləti üçün yazılmış virtuoz bir əsərdir və onun ilk ifaçısı Fərhad Bədəlbəyli olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, «Qaytağı» eyniadlı Azərbaycan xalq rəqsi əsasında yazılmışdır.

18

2

T.Quliyevin «Qaytağı» rəqsi əvvəlcə orkestrin, sonra isə məşhur pianoçu F.Bədəlbəylinin ifasında səsləndirilir və belə tədqiqat sualı ilə şagirdlərə müraciət olunur: «Uşaqlar, dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?»

Bunun üçün oxşar və fərqli cəhətləri ayrıca qeyd etməklə bərabər, həm də Venn diaqramından da istifadə etmək olar.

DİFERENSIAL TƏLİM

Azərbaycan xalq rəqslərinin adını söyləyir.
Dinlədiyi «Qaytağı» rəqsinin xarakteri haqqında fikir söyləyir.

1. Dinlədiyi rəqslərin ritmini tutur.
2. Rəqsə uyğun şəkil çəkir.

3

«Qaytağı» Azərbaycan xalq rəqsinin melodiyasından bir parça notla ifa edilir.

Hər bir xalqın yaradıcılığında rəqslərin olması ətrafında fikir mübadiləsində şagirdlərin diqqətinə müxtəlif xalqların rəqsləri haqqında məlumatlar çatdırılır.

Belə bir nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan xalqının zəngin musiqi mədəniyyətində digər musiqi janrları ilə bərabər, eyni zamanda rəqsləri də olmuşdur.

MÖVZU 7

Notla oxuyaq

«Qaytağı». Azərbaycan xalq rəqsinin bir parçası

Allegretto

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

VƏTƏN HAQQINDA MAHNI

Musiqisi Niyazinin,
sözləri Süleyman Rüstəminindir.

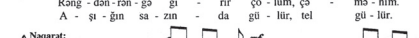
Allegretto

Ə - cəb ağ gün - də - dir mə - nim Və - ta - nim,
Gün - lər ke - çir bay - ram ki - mi, el gü - lür.

Rəng - dən - rən - gə gi - rir çö - lüm, çö - mə - nim.
A - şı - ğın sa - zın - da gü - lür, tel gü - lür.

Gü - lür bağ - lar, u - ca dağ - lar,
Ə - cəb gö - zəl - dir, bu şən çağ - lar.

SUALLAR

1. Tofiq Quliyev hansı xalq rəqslərini fortepiano alati üçün işləmişdir?
2. Forteplano alətində dinlədiyən «Qaytağı» rəqsi xalqa, yoxsa bostəkara məxsusdur?
3. Niyazi «Vətən haqqında mahnı»-nı kimin sözlərinə bostələmişdir?

TAPŞIRIQ: Məşhur rəqs ustaları haqqında kiçik şifahi toqquşma hazırla.

19

4

Yaradıcı tətbiqetmə

Niyazinin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə yazdığı «Vətən haqqında mahnı»-sı bu dərsdə həm sözləri ilə, həm də notla ifa olunur.

Tapşırıq 1. Mahnının tempi haqqında fikir söyləyin.

Tapşırıq 2. Bu mahnını hansı məşhur müğənnilər ifa etmişdir?

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin internet materiallarından istifadə etməklə şifahi səmimi.
2. Şagirdlərin sərbəst axtarışı.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. Forteplano üçün T.Quliyevin yazdığı virtuoza xarakterli rəqsin adı nədir?

- a) «Vağzal» ☐ b) «Turacı» ☐ c) «Qaytağı» ☐

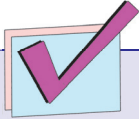
2. «Vətən haqqında mahnı»-nın xanə ölçüsü nəçədir?

- a) 2/4 ☐ b) 3/4 ☐ c) 6/8 ☐

8. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ SİMFONİK YARADICILIĞINDA XALQ MUSIQISI

9. QARA QARAYEV VƏ DÜNYA XALQLARININ MUSIQISI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərlərinin oxşar və fərqli cəhətlərini izah edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər sinfə Q. Qarayevin «Yeddi gözəl» baletindən «Vals» nümunəsinin təranələri altında daxil olurlar. Müəllim şagirdlərə deyir ki, yadınıza düşürsə, bu musiqi Q. Qarayevə məxsusdur və «Vals» adlanır. Siz bu əsəri bir neçə dəfə dinləmiş və melodiyasını notla oxumusunuz.

Bundan sonra müəllim Q. Qarayevin yaradıcılığı haqqında sual-cavab metodundan istifadə etməklə qısa məlumat verir.

Şagirdlərə təklif olunur ki, bu vaxtadək musiqi dərslərində dinlədikləri, ifa etdikləri Q. Qarayevin əsərlərini yadlarına salaraq onların adını desinlər.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Qara Qarayevin yaradıcılığının dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri ilə oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?*» – verilə bilər. Q. Qarayevin «Yeddi gözəl» baletindən «Slavyan gözəli» və «Gözəllər gözəli» musiqi nümunələri səsləndirilir. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər özləri üçün aydınlaşıdırırlar ki, bu əsərlərin hər ikisi «Yeddi gözəl» baletindəndir və burada bəstəkar həm rus xalq musiqi intonasiyalarından, həm də Şərqi musiqisi intonasiyalarından böyük məharətlə istifadə etmişdir.

MÖVZU 9

QARA QARAYEV VƏ DÜNYA XALQLARININ MUSIQISI

Qara Qarayev

Dünya şöhrətli bəstəkarımız Qara Qarayev 1918-ci ildə Bakıda hakim ailəsində anadan olmuşdur. 1935-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq fakültəsində, Üzeyir Hacıbəylinin sinfində Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarını öyrənmişdir. 1938-ci ildə həcmli əsəri olan «Ürək məhərisi» kantatasını yazmış, həmin ildə də Moskva Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq fakültəsinə daxil olmuş və oranı D. Şostakoviçin sinfi üzrə bitirmişdir. Konservatoriyada oxuduğu dövrdə o, Cəvdat Hacıyevlə birlikdə müasir mövzuda «Ayna» operasını yazmaq fikrini düşür, lakin opera yazılır, onların yaradıcılıq birliyinin nəticəsi kimi meydana gələn librettosu İsmayıl Hidayətzadəyə, sözləri Məmməd Rəhima məxsus olan «Vətən» operası isə Dövlət mükafatına layiq görülür. 1948-ci ildə Qara Qarayev yazdığı «Leyli və Məcnun» (Nizami Gəncəvinin 800 illiyi münasibətilə) simfonik poemasına görə yenidən Dövlət mükafatına layiq görülür. Sonradan klassik balet musiqisinin ənənələrini inkişaf etdirən bəstəkar «Yeddi gözəl» baletini yazır. 1952-ci ildə Qara Qarayev Albaniya Xalq Respublikasına səfər edir və bu xalqın melodiyaları əsasında simfonik orkestr üçün «Alban rapsodiyası»-nı yazır. İspan xalq musiqisi intonasiyalarına əsaslanaraq yazdığı «Don Kixot qarvürələri»-ndən (eynədi film əsasında) sonra Afrika zəncilərinin həyatına həsr olunmuş «İldırım yolları» baletini işləyir. Balet 1958-ci ildə tamaşaya qoyulur. «Vyetnam» süitasında bəstəkar Vyetnam xalq musiqisi intonasiyalarını simfonik orkestrin müxtəlif tembrləri vasitəsilə inkişaf etdirir. Onun bir çox filmlərə, M. Lermontovun «Maskarad», U. Şekspirin «Hamlet» pyeslərinə yazdığı musiqi nümunələri də məhz o ölkələrin xalq musiqi intonasiyalarına əsaslanmışdır.

Bəstəkar öz ənənələrinə sadıq qalaraq yazdığı «Yeddi gözəl» baletində müxtəlif xalqlara məxsus olan yeddi gözəlin obrazını həmin xalqların musiqi intonasiyalarından istifadə edərək yaratmışdır.

Qara Qarayev 1982-ci il may ayının 13-də vəfat etmişdir.

2

Musiqi dinləyək

Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Slavyan gözəli»
Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Gözəllər gözəli»

22

DİFERENSİAL TƏLİM

1. Nizami Gəncəvi yaradıcılığı haqqında qısa təqdimat edir.
2. Q. Qarayevin əsərlərini sadalayır.
3. Əl hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

3

Bundan sonra şagirdlər Q.Qarayevin «İldırımli yollarla» baletindən bir musiqi parçasını notla oxuyurlar və onlara aydınlaşdırılır ki, bəstəkar bu baletdə Afrika zəncilərinin xalq musiqi intonasiyalarından istifadə etmişdir. Mövzu ilə əlaqədar fikir mübadiləsində şagirdlərə məlum olur ki, milli bəstəkar olmaqla bərabər, Q.Qarayev bir çox dünya xalqlarının folklor musiqilərinə müraciət etmişdir.

Nəticə olaraq şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, bir xalqın bəstəkarı digər xalqın folklor musiqilərinə müraciət etməklə gözəl əsərlər yaratmışlar.

MÖVZU 9

Notla oxuyaq

Qara Qarayev. «İldırımli yollarla» baletindən melodiya

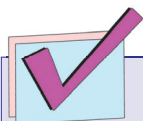
Mahnını yada salaraq 2-3 səslə şəkildə notla oxuyaq

GƏNCLİK MAHNISI

Musiqisi Qara Qarayev, sözləri Yevgeni Dolmatovskinindir.

10. SÜLEYMAN ƏLƏSGƏROV VƏ «BAYATI-ŞIRAZ» SİMFONİK MUĞAMI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini izah edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Şagirdlər Süleyman Ələsgərovun «Bayati-Şiraz» simfonik muğamından «Aman, ovçu» mahnısı olan hissənin təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllim bu musiqinin hansı əsərə aid olduğunu şagirdlərə söyləyir.

Musiqi müəllimi bəstəkar, Xalq artisti Süleyman Ələsgərovun həyat və yaradıcılıq yolunu qısa şəkildə şagirdlərin diqqətinə çatdırır və onun hansı janrlarda əsərlər yaratdığı haqqında məlumat verir. Məlum olur ki, S.Ələsgərov balet janrından başqa, demək olar ki, bütün musiqi janrlarında gözəl və yadda qalan əsərlər yaratmışdır.

2

Tədqiqat sualı kimi «S.Ələsgərovun yaradıcılığında xalq musiqisi nümunələrindən necə istifadə olunmuşdur?» – verilə bilər. S.Ələsgərovun «Bayati-Şiraz» simfonik muğamından bir hissə səsləndirilir.

Müəllim şagirdlərə aydınlaşdırır ki, bu simfonik əsərdə sərbəst vəznli improvizasiya xarakterli şöbələr, dəqiq vəznli təsnif, dirinğə və rənglər vardır.

MÖVZU 10

SÜLEYMAN ƏLƏSGƏROV VƏ «BAYATI-ŞIRAZ» SİMFONİK MUĞAMI

Süleyman Ələsgərov

1

Süleyman Ələsgərov 1924-cü ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Şuşa orta ixtisas musiqi məktəbində tar üzrə təhsilini bitirdikdən sonra 1943-cü ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olur. Konservatoriyada oxuduğu dövrdə o, «Həzi Aslanovun xatirəsinə» simfonik poemasını, «Məhəbbət gülü» musiqili komediyasını, skripka, violonçel və fortepiano triosunu, «Gözle mani», «Gözləyirom», «Xatirə» mahnılarını və digər əsərlərini yazmışdır. O, konservatoriyanı 1948-ci ildə «Vətən» simfoniyası ilə bitirir. 1967-ci ildə bəstəkarın «Milyonçunun dilənçi oğlu» musiqili komediyası Azərbaycan Dövlət mükafatına layiq görülür. Bəstəkarın «Ulduz» operettası isə təkcə Azərbaycanda deyil, Türkiyədə də tamaşaya qoyulmuş və onun əsasında eyniadlı musiqili bədii film çəkilmişdir. 1962-ci ildə bəstəkarın Nəriman Nərimanovun eyniadlı əsəri əsasında yazdığı «Bahadır və Sona» operası tamaşaya qoyulur. Sonrakı illərdə o, «Vətənə eşq olsun», «Bahar təranələri», «Bir bayraq altında» kantatalarını və «Çingiz İldırım» vokal-simfonik poemasını yazır. Süleyman Ələsgərovun «Bayati-Şiraz» simfonik muğamı olduqca maraqlı əsərdir. Bəstəkarın «Sərv-i xuramanın mahnım», «Vətənimdir» romans-qəzəlləri bu gün də uğurla səslənir. Bəstəkar böyük və uşaqlar üçün çoxlu sayda mahnılar yazmışdır.

2

Musiqi dinləyək

Süleyman Ələsgərov. «Bayati-Şiraz» simfonik muğamından bir parça
Bu simfonik muğamda sərbəst vəznli improvizasiya xarakterli şöbələr, dəqiq vəznli təsnif, dirinğə və rənglər var. Bəstəkar simfonik orkestrin alətlərinin müxtəlif koloritlərindən istifadə edərək bir-birini sevən iki gənclin sevgi həyatını xatırladan bütöv bir lövhə yaratmışdır.

3

Notla oxuyaq

«Küçələrə su səpmişəm». Azərbaycan xalq mahnısı

«Bayati-Şiraz» muğamına əsaslanan bu musiqi Rəşid Behbudovun ifasında dinlənir və notla oxunulan variantla müqayisə edilir.

24

DİFERENSIAL TƏLİM

Dinlənilmiş musiqi haqqında şəxsi fikrini söyləyir.

Dinləndiyi musiqini oxuyur.

1. Dinləndiyi musiqinin ritmini əl ilə çalır.
2. Mahniyə uyğun şəkil çəkir.

3

«Bayatı-Şiraz» muğamına əsaslanan «Küçələrə su səpmişəm» Azərbaycan xalq mahnısı notla oxunur. Sonradan bu mahnı Rəşid Behbudovun ifasında dinlənir və şagirdlər onu notla oxuduqları variantla müqayisə edirlər.

Dinlənmiş və notla ifa olunmuş xalq mahnıları ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır. Şagirdlərə aydın olur ki, hər bir xalqın bəstəkarları orijinal musiqi yaratmaqla bərabər, eyni zamanda xalq mahnılarından da müxtəlif janrlı əsərlərində istifadə edə bilirlər.

Bu deyilənlərlə əlaqədar belə bir nəticəyə gəlmək mümkündür ki, xalq mahnılarını da hansısa bir istedadlı insan yaradır və bəstəkarlar da onlardan bəhrələnilrlər.

MÖVZU 10

Notla və sözləri ilə oxuyaq

«Aman, ovçu». Azərbaycan xalq mahnısı

Andantino

A - man, ov - çu, vur - ma mo - ni,
 Mən bu da - ğın, a ba - lam, ma - ra - li - yam.
 Ma - ra - li - yam, ma - ra - li - yam,
 Mən bu ye - rin, a gü - lüm, ma - ra - li - yam, ba - la,
 Ov - çu - > - lün - dan, a ba - lam, ya - ra - li - yam.
 Bu mahnı «Bayatı-Şiraz» muğamına əsaslanır.

Yeni mahnı öyrənək

AMAN, OVÇU

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Aman, ovçu, vurma mən!
 Mən bu dağın, a balam, maralıyam.
 Maralıyam, maralıyam,
 Mən bu yerin, a gülüm, maralıyam, bala
 Ovçu əlindən, a balam, yaralıyam.

Bu mahnıda Azərbaycan faunasının nadir canlısı olan maral təsvir olunur. Maral ovçuya yalvarır ki, onu öldürməsin, Azərbaycan təbiəti maralsız qalmasın.

SUALLAR

1. «Bayatı-Şiraz» simfonik muğamını kim yazmışdır?
2. Hansı xalq mahnıları «Bayatı-Şiraz» muğamı üzərində səslənir?
3. Süleyman Ələsgərovun daha hansı əsərlərini tanıyırsan?

TAPŞIRIQ: «Aman, ovçu» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çək.

25

4

Yaradıcı tətbiqetmə

«Bayatı-Şiraz» muğamına əsaslanan və eyniadlı simfonik muğamda səslənən «Aman, ovçu» Azərbaycan xalq mahnısı notla və sözləri ilə öyrədilir.

Tapşırıq 1. «Aman, ovçu» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Tapşırıq 2. «Aman, ovçu» mahnısının melodiyasına ritmik müşayiət yaradın.

Bəstəkar haqqında məlumat iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən, əlavə vəsaitlərdən topladığı məlumatlar vasitəsilə.
2. Şagirdlərin internetdən topladıqları məlumatlardan.

MÖVZU ÜZRƏ FƏST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

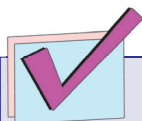
1. Süleyman Ələsgərov harada anadan olmuşdur?

- a) Kəlbəcərdə ☐ b) Masallıda ☐ c) Şuşada ☐

2. «Küçələrə su səpmişəm» xalq mahnısı hansı muğama əsaslanır?

- a) «Şüştər» ☐ b) «Segah» ☐ c) «Bayatı-Şiraz» ☐

11. MÜSLÜM MAQOMAYEVİN YARADICILIĞINDA XALQ MUSIQISI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər sinfə M.Maqomayevin «Radio marşı»nın təranələri altında daxil olurlar. Müəllim şagirdlərə deyir ki, bu musiqi M.Maqomayevin «Radio marşı»dır.

Sonra şagirdlərə M.Maqomayev haqqında qısa məlumat verilir və bəstəkarın «Nərgiz» operasının I pərdəsindən «Nərgizin ariyası»ndan bir parça dinlənilir və şagirdlərlə onun xarakteri haqqında söhbət aparılır.

2

«Nərgiz» operasının I pərdəsindən «Qızlar xoru» notla ikisəsli ifa edilir və tədqiqat sualı kimi «*Uşaqlar, notla oxuduğunuz bu melodiya xalq mahnılarına, yoxsa xalq rəqlərimizə daha yaxındır?*» – verilə bilər.

Sınıf 3 qrupa bölünür. I qrup notla ifa olunan melodiyanın xalq rəqsinə, II qrup xalq mahnılarına oxşar olduğunu araşdırırlar. III qrup isə musiqinin melodiyanın həm xalq mahnılarına, həm də xalq rəqlərinə uyğunluğunu qeyd edir.

MÖVZU 11

MÜSLÜM MAQOMAYEVİN YARADICILIĞINDA XALQ MUSIQISI

Müslüm Maqomayev

Əbdül Müslüm Məhəmməd oğlu Maqomayev (böyük) 1885-ci ildə Qroznı şəhərində anadan olmuşdur. Atası xalq çalğı alətlərində gözəl çalır, anası isə mələhətli səsi ilə xalq mahnıları oxuyurdu. İbtidai təhsilini Qroznıdakı ikillik məktəbdə alan Müslüm Maqomayev sonra Qori seminariyasına daxil olur və oranı Üzeyir Hacıbəyli ilə birlikdə bitirir. Bu tədris ocağında o, qoboy və skripkada çalmağı öyrənir, vokal və musiqi nəzəriyyəsi fənləri ilə tanış olur, seminariya orkestrinin solisti olur və orkestrə dirijorluq edir. Elə bu ərəfədə Müslüm Azərbaycan xalq musiqisinin incəliklərini öyrənir. 1905-ci ildə Bakıya gələn Müslüm Maqomayev 1911-ci ilə qədər Lənkəranda yaşayır və məktəbdə müəllimlik edir. Burada o, həm də şagirdlərin xorunu, dram dərnəyini yaradır. 1911-ci ildə o, Tiflis Müəllimlər İnstitutuna ekstərn yolu ilə imtahan verir və 1912-ci ildən Üzeyir Hacıbəylinin yaxın silahdaşı kimi Azərbaycan musiqi həyatında fəal iştirak edir, orkestrdə skripkada çalır, opera tamaşalarına dirijorluq edir. 1916-cı ildə bəstəkar ilk operasını — «Şah İsmayıl» yazır və bu opera 1919-cu ildə tamaşaya qoyulur. 1924-25-ci və ondan sonrakı illərdə onun «Yaz», «Tarla», «Bizim kənd», «Neft» kimi mahnıları, eyni zamanda kiçik orkestr əsərlərindən olan «Azərbaycan çöllərində», «Ceyran» rapsodiyaları, «Ləzginka», «Turacı», «Əskorani», «Şalala» kimi rəqləri, «Rəngli-Şüştər», «Təsnifi-Şur», «Pişdaramodil-qahargah», «Radio marşı» kimi əsərləri yazılır.

1935-ci ildə bəstəkarın inqilabi mövzuda «Nərgiz» operası yazılır. Bu operada da bəstəkar «Şah İsmayıl» operasında olduğu kimi orijinal musiqi ilə bərabər, həm də xalq musiqi nümunələrindən istifadə etmişdir. Müslüm Maqomayev 1937-ci ildə Naxçıvan şəhərində vəfat etmiş, Bakıda dəfn olunmuşdur.

26

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyiniz musiqi haqqında fikir söyləyir. Mahnını notla oxuyur.

1. Melodiyaya uyğun ritm tuta bilir.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Aparılan fikir mübadiləsindən belə bir nəticəyə gəlinir ki, klassik bəstəkarlarımız, xüsusilə də Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev xalq musiqilərimizi dərinlən bildiklərindən onlar özlərinin irihəcmli əsərlərində xalq musiqi nümunələrindən geniş şəkildə istifadə etmişlər. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər bəstəkarların belə musiqi nümunələrinin adını yada salırlar.

MÖVZU 11

Musiqi dinləmək
Müslüm Maqomayev. «Nərgiz» operası. I pərdədən «Nərgizin ariyası»ndan bir parça

Notla oxuyaq
Müslüm Maqomayev. «Nərgiz» operası. I pərdədən «Qızlar xoru»ndan bir parça

Allegro

Xorun lirik və rəqsvari melodiyası, həm də onun kuplet quruluşuna malik olması bu musiqi nümunəsini xalq mahnı melodiyalarına yaxın edir.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

Müslüm Maqomayev. «Nərgiz» operası. «Nərgizin ariyası»ndan bir parça

Moderato

Da - ım bu - ım - dan bir in - ca

sos - ға - ır, sos - ға - ır Din - la - dı - ca

o - ru ru - hum din - ca - ır, ru - hum din - ca - ır.

SUALLAR

1. Müslüm Maqomayevin hansı operalarını tanıyırsan?
2. Müslüm Maqomayev hansı Azərbaycan xalq musiqisi nümunələrindən öz əsərlərində istifadə etmişdir?
3. «Nərgiz» operası hansı mövzuda yazılmışdır?

TAPŞIRIQ: Müslüm Maqomayev haqqında şifahi təqdimat hazırla.

27

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Bəstəkar M.Maqomayevin «Nərgiz» operasından «Nərgizin ariyası»ndan bir parça sözlərilə və notla ifa olunur.

Tapşırıq 1. «Qızlar xoru»nun melodiyasına oxşar xalq musiqisi nümunəsi tapın.

Tapşırıq 2. «Nərgizin ariyası»nın xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Musiqi nümunələrinin müəllifləri ilə tanışlıq iki cür ola bilər:

1. Müəllimin internet materialları əsasında söhbətindən.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Nərgiz» operasının müəllifi kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) C.Cahangirov ☐ c) M.Maqomayev ☐

2. «Radio marsı» əsərini kim yazıb?

- a) A.Zeynallı ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) M.Maqomayev ☐

12. CAHANGİR CAHANGİROV VƏ XALQ MUSIQISI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının eyni mövzulu əsərləri haqqında fikrini izah edir.

2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.

3. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Şagirdlər C.Cahangirovun «Qarabağ» mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllim onlara belə sualla müraciət edir: «Uşaqlar, eşitdiyiniz bu mahnının adı nədir?»

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə mahnının adının «Qarabağ» olduğunu söyləyirlər.

Müəllim bəstəkar Cahangir Cahangirovun həyat və yaradıcılıq yolu haqqında qısa məlumat verir və onun tanınmış ciddi janrlı əsərlərinin adını söyləyir.

2

C.Cahangirovun «Skripka və simfonik orkestr üçün konsert» əsərindən I hissəsindən bir parça səsləndirilir. «Bu gün ayın üçüdü» Azərbaycan xalq mahnısının melodiyası notla oxunur. Müəllim, eyni zamanda bu əsərin ilk ifaçısı Xalq artisti, məşhur skripkaçı Azad Əliyevin adını qeyd edir və onun şəklini göstərir. Tədqiqat sualı kimi «Uşaqlar, dinlədiyiniz musiqinin melodiyası xalqa, yoxsa bəstəkarə məxsusdur?» – veriblər.

MÖVZU 12

CAHANGİR CAHANGİROV VƏ XALQ MUSIQISI

Cahangir Cahangirov

Görkəmli bəstəkar Cahangir Şirgəşt oğlu Cahangirov 1921-ci ildə Bakının Balaxanı kəndində neft buruqlarında işləyən fəhlə ailəsində anadan olmuşdur. Musiqiyə və teatra böyük maraq göstərən Cahangir yeddiillik məktəbi bitirdikdən sonra Bakıdakı Teatr texnikumuna daxil olur, eyni zamanda musiqi məktəbində təhsilini davam etdirir. 1940-cı ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının xalq musiqisi şöbəsinə qəbul olunur və filarmoniyanın mahnı və rəqs ansamblının xor qrupuna, sazçı qızlar ansamblına rəhbərlik edir. 1944-cü ildə Cahangir Cahangirov Azərbaycan Dövlət Radio verilişləri komitəsində xor rəhbəri vəzifəsinə dəvət olunur. 1945-ci ildə bəstəkar konservatoriyanın nəzəriyyə-bəstəkarlıq şöbəsinə daxil olur. Təhsil illəri dövründə onun Nizaminin sözlərinə yazdığı «Gül camalın» romanı, skripka və fortepiano üçün sonatınası, «Arazın o tayında» vokal-simfonik poeması və digər əsərləri yaranır. Konservatoriyayı 1951-ci ildə «Skripka və simfonik orkestr üçün konsert» əsəri ilə bitirir və 1954-cü ildən ömrünün sonuna kimi konservatoriyanın xor kafedrasına rəhbərlik edir. 1957-ci ildə bəstəkar yazıçı Mirzə İbrahimovun «Gələcək gün» romanı əsasında «Azad» operasını, 1959-cu ildə «Füzuli» kantatasını yazır və bu əsər M.Füzulinin 400 illiyi münasibətilə keçirilən müsabiqədə birinci yeri tutur. Bu illərdə bəstəkar mahnılar və müxtəlif janrlı musiqi əsərləri yazır. 1979-cu ildə bəstəkarın «Xanəndənin taleyi» operası M.F.Axundov adına Opera və Balet teatrında tamaşaya qoyulur. Onun bütün əsərləri Azərbaycan muğamlarına, xalq mahnı və rəqlərinə əsaslanır. Cahangir Cahangirov 1992-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

Musiqi dinləyək

C.Cahangirov. «Skripka və simfonik orkestr üçün konsert»-in I hissəsindən bir parça

C.Cahangirov bu əsərdə «Bu gün ayın üçüdü» adlı Azərbaycan xalq mahnısının melodiyasından istifadə etmişdir. Bu əsəri ilk dəfə Azad Əliyev ifa etmişdir.

Azad Əliyev, skripkaçı, xalq artisti

28

DİFERENSİAL TƏLİM

Bəstəkarın yaradıcılığı haqqında fikir söyləyir. Xalq mahnısını notla oxuyur.

1. Mahnının melodiyasının ritmini tutur.
2. Melodiyanın tempi haqqında fikir söyləyir.

Aparılan fikir mübadiləsindən şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, Azərbaycan bəstəkarları, o cümlədən C.Cahangirov özlərinin ciddi janrlı əsərlərində xalq musiqi nümunələrindən geniş istifadə etmişlər. Bəstəkarlar ciddi janrın xalq tərəfindən daha asan qavranılması üçün xalq musiqisindən öz əsərlərində istifadə edirlər. Belə ki xalq musiqisini eşidən dinləyicinin bu əsərə həm diqqəti, həm də marağı artır.

MÖVZU 12

Notla oxuyaq

«Bu gün ayın üçüdür». Azərbaycan xalq mahnısı

Mahnını yada salaraq oxuyaq

QARABAĞ

Musiqisi Cahangir Cahangirovun, sözləri Rəfiq Zəkanındır.

I
Sən ellərin, könüllərin
Ülvi diyarın,
Şirin canın, Azərbaycanın
Bir əbədi baharın.

Nəqarət:
Cənnətim Qarabağ!
Zinətım Qarabağ!
Nəğmələr gülüstanın,
Sevgi dastanının.

II
Quşlar uçar, güllər açar
Məvi qucağında.
Hara baxsan, zövq alacağsan
Sənin İsa bulağında.

Nəqarət:

SUALLAR

1. «Bu gün ayın üçüdür» Azərbaycan xalq mahnısından hansı bəstəkar öz əsərində istifadə etmişdir?
2. Notla ifa edilən «Bu gün ayın üçüdür» mahnısı hansı tonallıqda səslənir?
3. «Qarabağ» mahnısının müəllifləri kimdir və bu mahnının xarakterləri necədir?

TAPŞIRIQ: «Qarabağ» mahnısının mətninə uyğun şəkil çək.

29

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Musiqisi Cahangir Cahangirovun, sözləri Rəfiq Zəkanın əvvəlki illərdə öyrənilmiş «Qarabağ» mahnısı yada salınaraq xor şəklində ifa olunur.

Təpşiriq 1. Qarabağ haqqında məlumatlar toplayın.

Təpşiriq 2. Qarabağ haqqında daha hansı bəstəkarların musiqi əsərləri yazdıqları haqqında məlumatlar toplayın.

Musiqi nümunələrinin müəllifləri ilə tanışlıq iki cür ola bilər:

1. Müəllimin şəfahi şərhə əsasında.
2. Şagirdlərin öz axtarışları nəticəsində əldə etdikləri materiallar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. Əsərin köməkçi mövzusunda «Bu gün ayın üçüdür» xalq mahnısından istifadə edən bəstəkar kimdir?

- a) T.Quliyev ☐ b) O.Rəcəbov ☐ c) C.Cahangirov ☐

2. Azərbaycanın Xalq artisti Azad Əliyev hansı alətdə çalmışdır?

- a) violonçel ☐ b) kamança ☐ c) skripka ☐

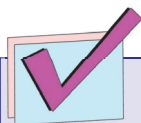
13–14. I YARIMİLDƏ KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

15–16. SİNİF KONSERTİNƏ HAZIRLIQ

17. BÖYÜK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

MUĞAMDAN OPERAYADƏK

18. MUĞAM HAQQINDA

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər xalq musiqisindən istifadəyə dair fikirlərini şərh edir.
2. Muğam musiqisinin emosional hislərə təsirini izah edir.
3. Mahnını birsəli (solo) və xor tərkibində (ikisəli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrədilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Şagirdlər «Heyratı» zərbi-muğamının təranələri altında sinfə daxil olurlar. Şagirdlərə belə sualla müəyyənləşdirilir: «Uşaqlar, eşitdiyiniz bu musiqi necə adlanır?» Şagirdlər müəllimin köməyi ilə musiqi nümunələrinin «Heyratı» olduğunu söyləyir.

Bundan sonra müəllim klassik Azərbaycan muğamları haqqında şagirdlərin əvvəlki illərdəki biliklərinə əsaslanaraq yeni biliklər verir, məşhur musiqişünasların muğam haqqında dediklərini şagirdlərin diqqətinə çatdırır. Yeddi muğamın həftənin yeddi gününə uyğunluğu haqqında fikirlər söyləyir. Müəllim eyni zamanda muğam ifasında istifadə olunan əruz vəznində qəzəllər yazan şairlərin adlarını və şəkillərini şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

2

Bundan sonra müəllim əvvəlcə xanəndə Alim Qasımovun ifasında «Şüştər» muğamından «Bərdəst» söhbətini, daha sonra Arif Məlikovun «Məhəbbət əfsanəsi» baletindən «Xalq səhnəsi» musiqisini səsləndirir. Tədqiqat sualı kimi «Uşaqlar, bu iki əsərdə oxşarlıq varmı?» – verilə bilər.

MÖVZU 18

MUĞAM HAQQINDA

Azərbaycan musiqisində Avropa musiqisindən fərqli olaraq, iki əsas yox, yeddi əsas lad, yəni yeddi əsas muğam və ya yeddi əsas muğam vardır.

Zaman keçdikcə bu yeddi muğam xalq sənətkarları tərəfindən cəmlənərək genişlənmiş və yeddi əsas muğam silsiləsinə əlavə muğamlar daxil olmuş, bu da muğamın zəngin xəzinəsinə və milli musiqimizin unudulmayan tarixinə çevrilmişdir. Notların sayı yeddi, həftə günlərinin sayı yeddi, muğamların sayının yeddi olması onlar arasında uyğunluğun olduğunu göstərir. Buradan elə bir fəlsəfi harmoniya yaranır ki, həftə günlərinin hər biri bir muğamla əlaqəlidir:

Muğam üçlüyü

Rast – bazar ertəsi;
Şur – çərşənbə axşamı;
Səgah – çərşənbə;
Çahargah – cümə axşamı;
Hümayun – cümə;
Bayatı-Şiraz – şənbə;
Şüştər – bazar günü.

Beləliklə, muğam yeddlərdə birləşir, yeddlərdə hərəkət edir və kainatın sonsuzluğunu, tükenməzliyini bildirir. Muğam da sonsuzdur, tükenməzdir.

Muğamın yaranması və formalaşması ilə əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, əvvəllər dinlə bağlı olan «avaz», yaxud «avzat» sonradan qəzəllə birləşdirilərək muğama çevrilmişdir. Muğamı qəzəlsiz və qəzəli muğamsız təəssüvür etmək mümkün deyildir. Uzun əsrlər boyu Azərbaycan xanəndələri muğam oxuyarkən Nizaminin, Xaqaninin, Füzulinin, Nəsiminin, Xətəinin, Şirvaninin, Vahidin qəzəllərindən istifadə etmişlər. Böyük bəstəkar, musiqişünas Əfrasiyab Bədəlbəyli muğam haqqında belə demişdir: «Muğam musiqimizin təməli, bünövrəsi, onun dayaq sütunudur».

Musiqi dinləyək

«Şüştər» muğamından «Bərdəst». Xalq artisti Alim Qasımovun ifasında

Bəstəkarlarımız ilham mənbəyi kimi həmişə muğamlarımızdan, muğam intonasionalarından istifadə etmişlər.

32

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğam haqqında sərbəst fikir söyləyir.
Muğam musiqisini diqqətlə dinləyir.

1. Musiqiyə uyğun ritm tuta bilir.
2. Mahnının tempini müəyyənləşdirir.

3

Aparılan fikir mübadiləsi zamanı məlum olur ki, bəstəkar Arif Məlikov dinlənilmiş əsərində «Şüştər» klassik Azərbaycan muğamının intonasiyalarından istifadə etmişdir.

Bundan sonra şagirdlər notla «Şüştər təsnifi»ni oxuyurlar.

MÖVZU 18

Musiqi dinləyək

Arif Məlikov. «Məhəbbət əfsanəsi» baletindən «Xalq səhnəsi»
Arif Məlikov «Məhəbbət əfsanəsi» baletində «Xalq səhnəsi» üçün
yazdığı hissədə mahnı «Şüştər» muğamının intonasiyalarına müraciət
etmişdir.

Notla oxuyaq

«Şüştər» muğamından «Şüştər» təsnifi

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

ANANIN OĞLUNA NƏSİHƏTİ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Mirzə Bəyramovundur.

SUALLAR

1. Muğamlarımızla həftə günlərinin arasında hansı əlaqə vardır?
2. «Ananın oğluna nəsihəti» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Muğamla əlaqədar şifahi təqdimat hazırla.

33

4

Yaradıcı tətbiqetmə

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Mirzə Bəyramovun olan «Ananın oğluna nəsihəti» mahnısı notla, sonra not altında yazılmış sözlərlə birlikdə öyrənilir. Müəllim mahnının xarakteri, muğam musiqimizə yaxınlığı, digər musiqi ifadə vasitələri haqqında məlumat verir.

Təpşırıq 1. Təhsil illərində muğamlarla əlaqədar öyrəndiyiniz biliklər əsasında şifahi təqdimat hazırlayın.

Təpşırıq 2. «Ananın oğluna nəsihəti» mahnısındakı ana və oğul obrazına uyğun şəkil çəkin.

Mahnı müəllifləri ilə əlaqədar məlumatlar iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin şəxsi vasitəsilə.
2. Şagirdin internetdən əldə etdiyi məlumatlar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Ananın oğluna nəsihəti» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) M. Maqomayev ☐ b) Ü. Hacıbəyli ☐ c) E. Sabitoğlu ☐

2. «Ananın oğluna nəsihəti» mahnısının sözlərini kim yazmışdır?

- a) A. Səhhət ☐ b) M. Ə. Sabir ☐ c) M. Bəyramov ☐

19. 20 YANVAR 1990-cı İL VƏ MUĞAMLAR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Şagirdlər musiqinin müşayiəti olmadan sinfə daxil olurlar. Müəllim musiqinin səslənməməsinin səbəbini mövzunun 20 yanvar 1990-cı il şəhidlərinə həsr olunduğu ilə əlaqədar olduğunu aydınlaşdırır. Şagirdlər şəhidlərin xatirəsini 1 dəqiqə sükutla yad edirlər.

Müəllim 20 yanvar 1990-cı ildə erməni quldur dəstəsi və SSRİ ordusunun Bakı şəhərində törətdikləri qırğın hadisəsi, bu hadisədən sonra yaradılmış Şəhidlər Xiyabanı ilə əlaqədar məlumat verir. 20 Yanvar günü orada səslənən kədərli, qəmli musiqimiz, muğamlarımız haqqında danışır.

2

Klassik Azərbaycan muğamı olan «Hümayun»dan bir parça səsləndirilir və şagirdlər tərəfindən bu muğamın səs sırası notla oxunur. Bundan sonra şəhid qəhrəmanımız Çingiz Mustafayevə həsr olunmuş O.Rəcəbovun «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərinin «Hümayun» muğamına əsaslanan və «Rekviyem» adlanan VII hissəsindən bir parça dinlənilir. Tədqiqat sualı kimi «Dinlədiyimiz musiqi nümunələri 20 Yanvar faciəsinin təsvirini verə bilirmi?» – verilə bilər. Müəllim bu iki musiqi nümunəsi arasındakı oxşar cəhətləri müəyyənləşdirməyi şagirdlərə təklif edir. Fikir mübadiləsi zamanı məlum olur ki, bəstəkar kədərli «Hümayun» muğamı intonasionalarından öz vokal-simfonik əsərində istifadə etmişdir.

MÖVZU 19

20 YANVAR 1990-cı İL VƏ MUĞAMLAR

Şəhidlər Xiyabanı

1

20 yanvar 1990-cı ildə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozmaq cəhdlərinə və keçmiş SSRİ rəhbərliyinin vətənimizə qarşı qərəzli siyasətinə etiraz əlaməti olaraq ayağa qalxmış dinc əhaliyə divan tutmaq məqsədilə Bakıya sovet hərbi hissələri və erməni quldur dəstələri yeridildi. Rus ordusu ağır hərbi texnikanın köməyi ilə dinc əhəlinin kütləvi etiraz aksiyasını vəhşicəsinə yatırdı. Bu qırğın nəticəsində milliyətindən asılı olmayaraq, yüzlərlə Azərbaycan vətəndaşı məhv edildi. Qanlı 20 Yanvar günü dünyasını dəyişənlər Şəhidlər Xiyabanında torpağa tapşırıldı. O gündən qırmızı qorənfillər axıdılmış şəhid qanının simvoluna çevrildi. 17 yanvar 1992-ci ildə 20 yanvarın «Şəhidlər günü» elan edilməsi haqqında qanun qəbul edildi. Qanuna əsasən 20 Yanvar ölkə ərazisində qeyri-ış günü elan olundu və bütövlükdə milli tariximizin ən parlaq qəhrəmanlıq səhifələrindən birinə çevrildi. Məhz 20 Yanvar günü Şəhidlər Xiyabanında kədərli xarakterli muğamlarımız «Hümayun», «Şüştər», mübarizə əhvali-ruhiyyəli «Çahargah» qoboy, kamança, tar, ud kimi qədim Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin ifasında səsləndirilir.

Musiqi dinləyək

«Hümayun». Azərbaycan klassik muğamından bir parça

2

Notla oxuyaq

«Hümayun» muğamının səs sırası

34

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğam haqqında sərbəst fikir söyləyir.
Muğam musiqisini diqqətlə dinləyir.

1. Musiqiyə uyğun ritm tuta bilir.
2. Mahnının tempini müəyyənləşdirir.

3

Aparılan fikir mübadiləsi göstərir ki, bəstəkarlar xalqın hüznü günlərini öz yaradıcılıqlarında əbədləşdirir və bu məqsədlə yazılmış əsərlərində klassik Azərbaycan muğamlarının intonasiyalarından istifadə edirlər. Şagirdlər Oqtay Rəcəbovun «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərindən «Rekviyem» adlanan VII hissəni dinləyirlər.

MÖVZU 19

Musiqi dinləyərk

Oqtay Rəcəbov. «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərindən «Rekviyem» adlanan VII hissə

Bu əsər şəhid Çingiz Mustafayevə həsr olunmuşdur. Dinlədiyimiz musiqi xor kollektivi tərəfindən sözsüz, simfonik orkestrin müşayiəti ilə səslənir. «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərindən dinlədiyimiz hissə «Hümayun» Azərbaycan klassik muğamına əsaslanır.

Mahnı oxuyaq

ANANIN OĞLUNA NƏSİHƏTİ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Mirzə Bayramovundur.

I

Bu gün döyüş meydanında qəç kimi sən dayan, oğul,
Bir igitdən adın çıxıb yayılıb hər yana, oğul,
Sən igitlər cəngəsində həmişə gəl sənə, oğul,
Doğrudur mərd ana səni, sən də ol mərdənə oğul,
Qəhrəmanlıq adı səndə olsun nişanə, ay oğul!

II

Azərbaycan, igitlərin yayılıb dünyaya səsi,
Hər bir dağın sinəsində var bir Koroğlu qalası.
Bu qanıqən düşmənlərin tezə almar havası,
Çöllər ona məzar olar, kəsilər mürdər nəfəsi.
Al süngünü, sanc gözüne, qoy boyansın qana, oğul!

SUALLAR

1. «Hümayun» Azərbaycan muğamının xarakteri necədir?
2. Oqtay Rəcəbovun «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərindən dinlədiyiniz musiqi nümunəsi hansı muğama əsaslanır?
3. «Ananın oğluna nəsihəti» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «20 Yanvar günü Şəhidlər Xiyabanında» mövzusunda şəkil çək.

35

4

Yaradıcı tətbiqetmə

Keçən dərstdə öyrədilmiş musiqisi Üzeyir Hacıbəyliyə, sözləri Mirzə Bayramova aid olan «Ananın oğluna nəsihəti» mahnısı bütövlükdə notla və sözləri ilə birlikdə ifa olunur.

Tapşırıq 1. Musiqi dərslərində əldə edilmiş biliklərə istinad edərək daha hansı muğamın qəmli, kədərli olduğunu yadınıza salın.

Tapşırıq 2. Yeddi muğamın xarakteri haqqında bilgiləri yada salaraq onlar haqqında öz fikrinizi söyləyin.

Dinlənmiş simfonik əsərin müəllifləri haqqında məlumatı iki cür vermək olar:

1. Müəllimin dediklərinə əsasən.
2. Şagirdlərin internetdən aldıkları məlumatlar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoy)

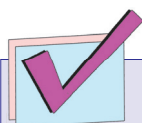
1. XX əsrdə Bakı qırğını hansı ilin, hansı ayında olmuşdur?

- a) 20 yanvar 1990 ☐ b) 11 fevral 1991 ☐ c) 25 mart 1992 ☐

2. «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərinin bəstəkarı kimdir?

- a) Q.Qarayev ☐ b) F.Əmirov ☐ c) O.Rəcəbov ☐

20. NOT SƏSLƏRİ VƏ MUĞAMLAR HAQQINDA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və aşiq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəslə (solo) və xor tərkibində (ikisəslə) oxuyur.

Bu dərsin öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər sinfə Ü.Hacıbəylinin «Aşıqsayağı» əsərinin təranələri altında daxil olurlar.

Müəllim uşaqları musiqi nümunəsi ilə tanış edir.

Şagirdlərə Pifaqorun musiqi səslərinin yeddi tonu, səslərin əlaqəsi, notların adlarının yaranması, notların adlarının səma cisimləri və muğamlarla əlaqəsi haqqında bilgiler verir. Müəllim, eyni zamanda qeyd edir ki, muğamlar Misirdən Hindistana qədər böyük bir ərazidə yayılmış bir musiqi janrıdır və müxtəlif xalqlarda muğam müxtəlif adlar daşıyır.

2

Tədqiqat sualı kimi «Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında hansı klassik və xalq musiqi nümunələrindən istifadə olunmuşdur?» – verilə bilər.

Bundan sonra müəllim əvvəlcə «Hümayun» muğamının «Bərdaşt» şöbəsinə kamançanın ifasında, sonra Ü.Hacıbəylinin «Aşıqsayağı» əsərini fortepiano triosunun ifasında səsləndirir və şagirdlərə bu əsərlər arasında oxşarlığı təyin etməyi tapşırır. Müəllim, eyni zamanda fortepiano triosunun skripka, violonçel və fortepiano kimi Avropa musiqi alətlərindən təşkil olunduğunu bildirir. Müqayisə nəticəsində «Aşıqsayağı» əsərinin «Şur» muğamına əsaslandığı aydınlaşır.

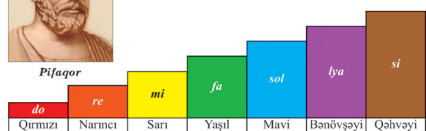
MÖVZU 20

NOT SƏSLƏRİ VƏ MUĞAMLAR HAQQINDA

Pifaqor

Qədim yunan filosofu Pifaqor (təxminən b.e. əvvəl 570–490-cı illər) musiqinin 7 tonunu icad etdi. Pifaqor bu tonları yüksəkliyinə görə və rəng müxtəlifliyinə görə belə yerləşdirdi:

Sxemdə göstərilən adlar isə eramızın 995–1050-ci illərində yaşamış nəzəriyyəçi və bəstəkar, not sisteminin yaradıcısı Qvido da Aretsonun müqəddəs İohannın xatirəsinə həsr etdiyi orta əsrlərdə geniş yayılmış kilisə himninin sözlərinin ilk hecalarından götürülmüşdür:

Ut queant laxis
Re sonare fibris
Mi ra gestorum
Fa mili tuorum
Sol ve polluti
La bii reatum
Sa ncte fahannes

Sonradan oxumaq asan olsun deyə İtalyan musiqiçiləri Doni «ut» hecasını öz adının ilk hecası olan «do» ilə, Ansel isə «sa» hecasını «si» ilə əvəz etdi.

Bu səs sırası bu günə kimi dəyişilməmişdir.

Qədim yunanlar 7 səma cismindən hər birinin Pifaqorun kəşf etdiyi 7 tondan birinə uyğun olduğunu zənn edirdilər. Şərq alimləri isə 7 səma cismini muğamlarla belə əlaqələndirirdilər:

Do – Yupiter – Zərifkənd
Re – Saturn – Rəhavi
Mi – Ay – Nəva
Fa – Merkuri – Busalik
Sol – Venera – Rast
La – Günəş – Əraq
Si – Mars – Üşşaq

Nildən Qanqa, Qafqazdan Orta Asiyaya, üzü Şərqi yayılan muğamlar **muğam, makom, mukam, dosgah, toqsim, raqa** adlansa da, onların kökləri eyni bulaqdan su içmişdir.

36

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğam haqqında sərbəst fikir söyləyir.
Muğam musiqisini diqqətlə dinləyir.

1. Musiqiyə uyğun ritm tuta bilir.
2. Mahnının tempini müəyyənləşdirir.

Muğamlarla və not səslərilə əlaqədar fikir söyləyir. Musiqi nümunələri və muğam arasında əlaqəni müəyyənləşdirir. Səma cisimləri və muğam adları arasında əlaqə haqqında fikir söyləyir. Oxuduğu mahnının ritmini tutur.

3

Aparılan fikir mübadiləsi göstərir ki, XX əsrin ortalarında Ü.Hacıbəylinin Avropa üçlüyü üçün yaratdığı «Aşıqsayağı» və digər əsərləri məhz klassik muğamlarımıza əsaslanmışdır. Eyni zamanda belə bir nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan musiqisi, klassik muğamlarımız Avropa musiqi alətlərində də gözəl səslənir. Bunun sübutu kimi «Hümayun» muğamına əsaslanan və simfonik orkestr üçün bəstələnmiş Cahangir Cahangirovun «Arazın o tayında» simfonik poemasından bir parça şagirdlər tərəfindən notla ifa olunur.

MÖVZU 20

Musiqi dinləyək

«Hümayun» muğamından «Bərdəst» söbəsi. Kamançada ifa edir Azərbaycanın Xalq artisti Şəfiqə Eyvazova

Üzeyir Hacıbəyli. «Aşıqsayağı». Fortepiano triosunun ifasında

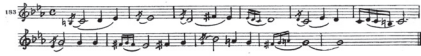
Bu əsər fortepiano triosu üçün yazılmışdır. Skripka, violonçel və fortepiano triosu üçün yazılmış «Aşıqsayağı» əsəri «Şur» Azərbaycan muğamı intonasiyaları üzərində səslənir.

Notla oxuyaq

Cahangir Cahangirov. «Arazın o tayında» simfonik poemasının girişindən bir parça

Bu musiqi «Hümayun» muğam intonasiyalarına əsaslanır:

Andante sostenuto

Mahnını yada salaraq oxuyaq

BİZİM HƏYƏT

I
Bizim həyətdə çox uşaq var,
Bir-birini çox sevir onlar.
Böyük meydandır bizim həyət,
Qaynar qazandır bizim həyət.

Nəqarət:

Bax, bax, nə gözəldir bizim həyət,
Gəl, bax, nə gözəldir bizim həyət.

Bu mahnı «Şur» Azərbaycan muğamına əsaslanır.

SUALLAR

1. Notların adlarının yaranması ilə əlaqədar nə bilirənsən?
2. Üzeyir Hacıbəylinin «Aşıqsayağı» əsəri hansı alətlərdən ibarət trio üçün yazılmışdır?
3. «Bizim həyət» mahnısının xarakteri necədir?

TAPŞIRIQ: «Not səsləri və muğamlar» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

37

4

Yaradıcı tətbiqetmə

«Şur» muğamı intonasiyalarına əsaslanan və əvvəlki illərdə öyrənilmiş musiqisi Fikrət Əmirova, sözləri Teymur Elçinə aid olan «Bizim həyət» mahnısı yada salınaraq oxunulur.

Tapşırıq 1. «Bizim həyət» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Tapşırıq 2. «Bizim həyət» mahnısının xarakteri və digər xüsusiyyətləri ilə əlaqədar şifahi təqdimat hazırlayın.

Mahnının müəllifləri ilə əlaqədar iki cür məlumat verilə bilər:

1. Müəllimin şifahi şərhə əsasında.
2. Şagirdlərin internetdən aldıkları məlumatlar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. C.Cahangirovun «Arazın o tayında» adlı əsərində hansı muğamdan istifadə olunub?

a) «Segah» ☐

b) «Hümayun» ☐

c) «Şur» ☐

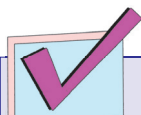
2. «Bizim həyət» mahnısının bəstəkarı kimdir?

a) Ü.Hacıbəyli ☐

b) S.Ələsgərov ☐

c) F.Əmirov ☐

21. SOLTAN HACIBƏYOVUN YARADICILIĞINDA MUĞAM VƏ FOLKLOR MUSIQISI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu dərsin öyrənilməsində beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər S.Hacıbəyovun «Karvan» simfonik lövhəsinin müqəddiməsinin musiqisinin təranələri altında sifə daxil olurlar.

Müəllim S.Hacıbəyovun həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verir. Eyni zamanda «Karvan» simfonik lövhəsinin yaranma tarixi və hansı məqsədlə yazılması haqqında da danışır. Müəllim «Karvan» əsərində əsas solo aləti olan və «Hicaz» muğamı intonasiyalarına uyğun melodiyanı ifa edən fleyta Avropa musiqi aləti və simfonik orkestrləri ilə əlaqədar məlumatları şagirdlərin diqqətinə çatdırır. Tədqiqat sualı kimi «*Karvan*» simfonik lövhəsi və «*Hicaz*» muğamını birləşdirən əlamətlər hansıdır?» verilə bilər.

2

Fleytadan bəstəkarın «Gülşən» baletində «Pambiq yığımı» nömrəsində əsas alət kimi istifadə olunduğu bildirilir.

Hər iki əsərlə tanış olan şagirdlər onların xaraktercə müxtəlif olduğunu, lakin hər ikisinin xalq musiqisinə əsaslandığını və simfonik orkestr tərəfindən ifa olunduğunu müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırırlar.

MÖVZU 21

SOLTAN HACIBƏYOVUN YARADICILIĞINDA MUĞAM VƏ FOLKLOR MUSIQISI

Soltan Hacıbəyov

Soltan İsmayıl oğlu Hacıbəyov 1919-cu ildə Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Bəstəkar ikisənifli ibtidai məktəbi bitirdikdən sonra 1930-cu ildə Bakıya gəlir və əmisi — dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin ailəsində yaşayır. Bəstəkar orta ixtisas musiqi məktəbini truba sinfi üzrə bitirir. 1939-cu ildən Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında professor, bəstəkar B.Zeydmanın sinfində təhsil almağa başlayır. Konservatoriyada təhsil aldığı müddətdə Soltan Hacıbəyovun «Qızılgül» (1940) musiqili komediyası tamaşaya qoyulur. Bu illərdə bəstəkar skripka və simfonik orkestr üçün konsert, simli kvartet, simfonik variasiyalar, kantata və digər janrlı əsərlər yazır. 1946-cı ildə konservatoriyanı bitirən bəstəkar II simfoniyanı üzərində də işini tamamlayır. Bu dövrdə Türkmənistan Dövlət Opera və Balet Teatrının sifarişli «Kəminə və Qəzi» adlı opera üzərində işləməyə başlayır, lakin bu işi tamamlaya bilmir. Qeyd olunan əsərin musiqisi əsasında S.Hacıbəyov «Karvan» simfonik lövhəsini yazır. 1950-ci ildə bəstəkarın «Gülşən» baleti yaranır. 50-ci illərdə Bolqarıstan və Çexoslovakiyaya səfər edən bəstəkar Azərbaycan xalq çalğı alətləri üçün «Bolqar süitəsi» və «Çex rəpsi» əsərlərini bəstələyir. 1954-cü ildə isə Hindistan səfərinin nəticəsi kimi «Hind mövzusunda süitəsi» işiq üzü görür. Bəstəkar 1974-cü ildə Bakı şəhərində vəfat edir.

Bəstəkar «Karvan» simfonik lövhəsində «Şur» muğamının «Hicaz» şöbəsi intonasiyalarına əsaslanmışdır. Bu melodiya orkestrdə fleyta musiqi alətinin ifasında səslənir.

Musiqi dinləyək

Soltan Hacıbəyov. «Karvan» simfonik lövhəsindən bir parça

Fleyta

Karvan

Simfonik orkestr

38

DİFERENSIAL TƏLİM

Bəstəkar haqqında fikrini söyləyir.
«Karvan» əsərində muğamdan istifadə olunduğunu göstərir.

1. Dinlədiyi musiqinin ritmini tutur.
2. «Laylay» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir.

Aparılan fikir mübadiləsi nəticəsində şagirdlər aydınlaşıdırırlar ki, bəstəkar S.Hacıbəyov müxtəlif musiqi ifadə vasitələrindən, simfonik orkestrdən istifadə etməklə milli ruhda, muğam intonasiyalarına uyğun gözəl musiqi inciləri yaratmışdır.

MÖVZU 21

Bəstəkar «Gülşən» baletində pambiq yığımı təsvir edən musiqi lövhəsində «Çoban bayatısı» xalq melodiyasının intonasiyalarından istifadə etmişdir.

Notla oxuyaq

Soltan Hacıbəyov. «Gülşən» baletindən «Pambiq yığımı»

Mahnı oxuyaq

LAYLAY

Musiqisi Soltan Hacıbəyovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadənin.

I
Yat, ay mənim körpə quzum, a laylay,
Yat, saçları ipək qızım, a laylay.
Laylay, balam, a laylay,
Laylay, gülüm, a laylay.

II
Pəncərədən boylamb ay, a laylay,
Yat, mən sənə deyim laylay, a laylay.
Yat, torpədim beşiyini, a laylay,
Çöküm sənin keşiyini, a laylay.

SUALLAR

1. Soltan Hacıbəyov hansı əsərində «Şur» muğamının «Hicaz» şöbəsinin intonasiyalarından istifadə edib?
2. Soltan Hacıbəyov «Gülşən» baletində hansı Azərbaycan folklor musiqi nümunələrindən istifadə etmişdir?
3. «Laylay» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Laylay» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çək.

39

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə bəstələdiyi «Laylay» mahnısı öyrədilir. Mahnının melodiyası bəndlərinə uyğun olaraq öyrədildikdən sonra həm də notla ifa edilir.

Tapşırıq 1. «Laylay» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Tapşırıq 2. «Karvan» simfonik lövhəsi əsasında «Səhrada» mövzusunda hekayə hazırlayın.

Musiqi nümunələrinin müəllifi haqqında məlumat iki cür verilir:

1. Müəllimin verdiyi məlumatlar əsasında.
2. Şagirdlərin özlərinin əldə etdikləri biliklərə uyğun olaraq.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

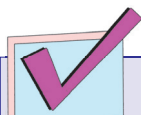
1. «Karvan» simfonik lövhəsində hansı obraz musiqi dili vasitəsilə təsvir olunur?

- a) dağlar ☐ b) səhra və dəvələr ☐ c) dəniz ☐

2. «Karvan» simfonik lövhəsində solo alət kimi hansı musiqi alətdən istifadə olunub?

- a) tar ☐ b) kamança ☐ c) fleyta ☐

22. AMERİKA CAZI VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu dərsin öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Şagirdlər V.Mustafazadənin «Mərt» fortepiano pyesinin təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllim bu musiqinin müəllifi haqqında danışır, əsərin adını şagirdlərə söyləyir və onun portretini göstərir.

Bundan sonra müəllim görkəmli pianoçu və caz ifaçısı Vəqif Mustafazadə, onun həyat və yaradıcılıq yolu haqqında qısa məlumat verir. Eyni zamanda V.Mustafazadənin Monakoda keçirilən Beynəlxalq müsabiqədə I yerin qalibi olması və ağ royalla mükafatlandırılması faktı da şagirdlərə çatdırılır.

2

Tədqiqat sualı kimi «V.Mustafazadənin cazı ilə dünya cazı arasında nə fərq var?» – verilə bilər.

V.Mustafazadənin «Mərt» kompozisiyası dinlənilir, sonra onun sağ əldə ifa olunan melodiyası notla ifa olunur və bu iki nümunə arasındakı oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənləşdirilir.

MÖVZU 22

AMERİKA CAZI VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMI

Vəqif Mustafazadə

Görkəmli pianoçu, caz ustası, Azərbaycan muğamlarını caz texnikası ilə birləşdirərək muğam-caz musiqi janrının təməlini qoyan Vəqif Əziz oğlu Mustafazadə 16 mart 1940-cı ildə Bakıda anadan olmuşdur. İçərişəhərdəki kiçik bir məhəllədə böyüyən Vəqif ilk musiqi təhsilini anası Zivər xanımdan alır. Mahir pianoçu olan Zivər xanım Vəqifə xalq folklor nümunələri ilə yanaşı, klassik bəstəkarların – İ.S.Baxın, L.V.Bethovenin, V.A.Motsartın, Ü.Hacıbəylinin və digərlərinin əsərlərini düzgün cəlməyi öyrədir.

Yeddiillik orta musiqi məktəbini bitirən Vəqif Mustafazadə Bakıdakı Asaf Zeynallı adına Musiqi Texnikumuna daxil olur və oranı 1963-cü ildə bitirir. Bu dövrdə o, S.Raxmaninovun, S.Prokofyevin fortepiano və simfonik orkestr üçün konsertlərini, İ.S.Baxın «Prelüdü və Fuqalarını, V.A.Motsartın sonatalarını böyük ustalıqla ifa edirdi. Bütün bunlarla bərabər, gənc Vəqifi Amerikada, Qərbi Avropada təşəkkül tapmış «caz» musiqi janrı aludə etmişdi. O, gecələri sübhədək radio dalğalarında caz musiqisi dinləyir, onun sirlərini öyrənir və bu janrı muğamla əlaqələndirməyə başlayır, onları müasir akkordlarla, caz üslubuna uyğun improvizasiya edir. O dövrdə bu musiqiyə qoyulmuş qadağa qarşısında təbii gətirməyən Vəqif Mustafazadə Tiflis şəhərinə gedir, Gürcüstan Dövlət Filarmoniyasında «Qafqaz» caz-triosu yaradır. 1970-ci ildə Bakıya qayıdandan Vəqif Mustafazadə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında «Leyli» adlı ilk qadın vokal kvartetinin əsasını qoyur. Bu kollektiv 1971-ci ildə Azərbaycan Televiziya və Radio Komitəsinin nəzdinə keçir və «Sevil» kvarteti kimi fəaliyyət göstərir.

Vəqif Mustafazadə 1978-ci ildə Monakoda VIII Beynəlxalq müsabiqədə birinci mükafata layiq görülür və Azərbaycanın Əməkdar artisti, Dövlət mükafatı laureatı adını alır.

1979-cu ildə Azərbaycan televiziyasının «Məktəblilərin musiqi klubu» verilişində «Caz və Azərbaycan muğamları» mövzusunda tarixi çıxışını edir. Bu verilişdən bir gün sonra Vəqif Mustafazadə Daşkəndə qastrol səfərinə gedir və 17 dekabr 1979-cu ildə orada vəfat edir.

40

DİFERENSIAL TƏLİM

V.Mustafazadə haqqında fikir söyləyir.

«Mərt» fortepiano pyesinin melodiyasını notla ifa edir.

1. V.Mustafazadənin musiqisinə ritm tutur.

Aparılan fikir mübadiləsindən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Vaqif Mustafazadə caz janrını muğamlarla, muğam intonasionaları ilə birləşdirərək dünya miqyasında yeni bir muğam-caz janrını yaratmışdır.

Musiqi dinləyək

Vaqif Mustafazadə. «Mart» fortepiano pyesi. İfa edir müəllif «Mart» fortepiano pyesi «Bayatı-kürd» kleçikhaemli muğamının intonasionalarına əsaslanan caz musiqisi nümunəsidir. Bostəkar bu əsərdə sol əldən müasir caz akkordlarının melodik səslənməsində melodiya müşayiət kimi istifadə etmişdir.

Notla oxuyaq

Vaqif Mustafazadə. «Mart» fortepiano pyesindən melodiya

BUNU DA BİLİN

Göründüyü kimi, bostəkar bu melodiya liqa adlanan işarədən istifadə etmişdir. Liqa rabitə, əlaqə işarəsidir. Liqa eyni yüksəklikdə olan iki və ya bir neçə notu birləşdirsə, səsən uzanma müddəti artır.

Yeni mahnı öyrənək

GÜNƏŞƏ YOLLAR ÇƏK

I
Sən əbədi baharsan oəd ürəkli,
Bir özəmət, vüqarsan, ey gəncliyim.
Sən həmişə yəqarsan bu adınla,
Sən sabaha bəxarsan, ey gəncliyim.

Nəqarət:

İrəli, dostum, hücum sabahlara,
Çətində, darda irəli, gəncliyim.
De gənclik hara, de bu dinclik hara
Şərəflə ötür illəri, gəncliyim.

SUALLAR

1. Vaqif Mustafazadənin musiqi mədəniyyətinə gətirdiyi yenilik nədən ibarətdir?
2. «Mart» fortepiano pyesinin xarakteri necədir?
3. «Günəşə yollar çək» mahnısının xarakteri necədir və müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Mart» fortepiano pyesinin xarakterinə uyğun şəkil çək.

41

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Musiqisi Azər Dadaşovun, sözləri Nüsrət Kəsəmənlinin olan «Günəşə yollar çək» mahnısını öyrədilir.

2

3

Tapşırıq: «Caz» haqqında internet materiallarından istifadə etməklə şifahi şərh hazırlayın.

Dinlənmiş musiqi nümunələrinin müəllifləri haqqında məlumatıki tür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən əldə etdiyi məlumatlar əsasında.
2. Şagirdlərin axtarışları nəticəsində əldə olunan materiallar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Muğam-caz» janrını kim yaratmışdır?

a) T.Quliyev ☐

b) F.Əmirov ☐

c) V.Mustafazadə ☐

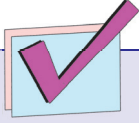
2. V.Mustafazadə hansı musiqi alətinin virtuoz ifaçısı olub?

a) skripka ☐

b) piano ☐

c) saksofon ☐

23. CORC GERŞVİN VƏ CAZ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının eyni mövzulu əsərləri haqqında fikirlərini izah edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu dərsin öyrənilməsində beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər bəstəkar A.Dadaşovun «Günəşə yollar çək» mahnısının təranələri altında sifə daxil olurlar. Müəllim musiqi nümunəsinin və bəstəkarın adını şagirdlərə bir daha söyləyir.

Müəllim Amerika bəstəkarı Corc Gerşvinin yaradıcılığı haqqında şagirdlərə məlumat verir. Şagirdlərə məlum olur ki, Amerikada yaranmış zənci caz musiqisi, onun ecəzkar melodiyları, müasir ritmi Amerika bəstəkarını məftun etmiş və o da özünün professional yaradıcılığında onlardan geniş istifadə etmişdir.

2

Tədqiqat sualı kimi «Azərbaycan və dünya bəstəkarları öz yaradıcılıqlarında xalq musiqi nümunələrindən necə bəhrələnmişlər?» – verilə bilər. Bundan sonra şagirdlər C.Gerşvinin «Blyuz tonlarında rapsodiya»sından bir parça dinləyirlər. Müəllim şagirdlərə aydınlaşdırır ki, «Blyuz» aramlı tempə malik zənci rəqs-musiqisidir. Sonra şagirdlər «Blyuz tonlarında rapsodiya»nın tonallığını təyin edib onun melodiyasından bir parçanı notla oxuyurlar və onları müqayisə edirlər.

MÖVZU 23

CORC GERŞVİN VƏ CAZ

Corc Gerşvin

Corc Gerşvin ilk dəfə caz xarakterli musiqini Avropa simfonik musiqisinin üslubları ilə birləşdirən amerikalı bəstəkarıdır.

Corc Gerşvin Avropa musiqisi ilə bağlılığı aydın duyulan lirik caz mahnıları ilə məşhurlaşdı. Sonra o, «Qaralar ağlardan həç də az diqqətə layiq deyillər» ideyasını asılayan «Porqi və Bess» operasını yazdı. Bu simfo-caz üslubunda yazılan ilk opera idi. Bu üslubda Corc Gerşvin bir neçə böyük konsert əsəri də yazmışdı.

Böyük tamaşaçı kütləsinin rəğbətini qazanan bəstəkarı uzun müddət yüngül musiqi müəllifi kimi qiymətləndirir və onu ciddi simfonik musiqi bəstələməkdə günahlandırırdılar.

Corc Gerşvinin fortepiano və orkestr üçün konsertinin ifasından sonra bir musiqiçi belə yazırdı: «Pişiklər isti qorba dolu qab ətrafında fırlandığı kimi, bir çox bəstəkarlar da caz ətrafında fırlanaraq gözləyirlər ki, o, bir az soyusun və onlar dillərini yandırmaqdan yəsinlər. Corc Gerşvin bu problemi həll edə bildi. Məşhur nağıldakı şahzadə kimi, o, Zo-luşkanın əlindən tutaraq onu paxıl bəcəsinin acığına şahzadə qız adlandırma bildi...»

Caz mahnısına Avropa musiqisi, ənənəvi Avropa opera və instrumental konsert janrına isə zənci caz musiqisi gətirən Corc Gerşvin yenilikçi bəstəkar idi.

Corc Gerşvin piano arxasında

Musiqi dinləyək

Corc Gerşvin. «Blyuz tonlarında rapsodiya»

Notla oxuyaq

Corc Gerşvin. «Blyuz tonlarında rapsodiya»

Aramla

42

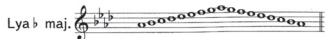
DİFERENSIAL TƏLİM

Caz musiqisi ilə əlaqədar fikir söyləyir.
Corc Gerşvin haqqında fikir söyləyir.

1. Melodiyanın ritmini tutur.

Aparılan müqayisəli təhlildən məlum olur ki, başqa ölkələrdə də bəstəkarlar öz yaradıcılıqlarında xalq musiqisi nümunələrindən istifadə edərək professional əsərlər yaradırlar.

Melodiyanın yazıldığı major tonalığı oxuyaq:

BUNU DA BİLİN

Lyə bemol major qamması 4 bemol işarəsi olan major qammasıdır: si bemol, mi bemol, lyə bemol, re bemol.

Mahnının bəndini notla və sözləri ilə oxuyaq

GÜNƏŞƏ YOLLAR ÇƏK

Musiqisi Azər Dadaşovun,
sözləri Nüsrət Kəsəmənlinindir.

SUALLAR

1. Cəfər Cəfərin yaradıcılığı hansı musiqi janrına aid edilə bilər?
2. Cəfər Cəfərin yazdığı opera necə adlanır?
3. «Günəşə yollar çək» mahnısının xarakteri haqqında nə deyə bilərsiniz?

TAPŞIRIQ: Cəfər Cəfər haqqında internet materiallarından istifadə etməklə şifahi təqdimat hazırla.

43

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Bəstəkar Azər Dadaşovun Nüsrət Kəsəmənlinin sözlərinə müasir Avropa ritmlərindən istifadə edərək bəstələdiyi «Günəşə yollar çək» mahnısı notla oxunur.

Tapşırıq 1. «Günəşə yollar çək» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Tapşırıq 2. «Günəşə yollar çək» mahnısının melodiyasına əl çalmaqla ritm tutun.

Musiqi müəllifləri ilə tanışlıq iki cür ola bilər:

1. Müəllimin şifahi şərhi vasitəsilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

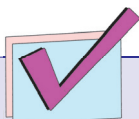
1. «Porqi və Bess» operasının müəllifi kimdir?

- a) C. Verdi ☐ b) V.A. Morsart ☐ c) C. Gerşvin ☐

2. «Günəşə yollar çək» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) O. Zülfüqarov ☐ b) E. Sabitoğlu ☐ c) A. Dadaşov ☐

24. AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞI VƏ «RAST» MUĞAM İNTONASIYALARI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər aşıq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Dinlədiyi muğamlar haqqında təəssüratlarını bildirir.
3. Mahnını birsəslə (solo) və xor tərkibində (ikisəslə) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində Venn diaqramı, müqayisə, beyin həmləsi, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər sinfə A.Dadaşovun «Günəşə yollar çək» mahnısının təraneləri altında daxil olurlar. Mahnının dəqiq, marş xarakterli ritmi şagirdlərin hərəkətlərinin nizamlı olmasına kömək göstərir.

Müəllim Ü.Hacıbəylinin «Əslə və Kərəm» operasından «Qızlar xoru»nu səsləndirir.

2

Tədqiqat sualı kimi «Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında «Rast» muğam intonasiyalarından necə istifadə olunur?» – verilə bilər. Bundan sonra «Rast» muğamına əsaslanan «Çal-oyna» Azərbaycan xalq mahnısı notla şagirdlər tərəfindən ifa olunur. Tədqiqatın aparılması üçün Venn diaqramı vasitəsilə bu iki əsərin oxşar və fərqli cəhətləri aydınlaşdırılır. Məlum olur ki, hər iki musiqi nümunəsi intonasiyalarına görə «Rast» muğamına əsaslanarsa da, ifa tərzinə görə bir-birindən fərqlənir. Bundan sonra «Adajio» səsləndirilir və onun da «Rast» muğamına əsaslandığı aydınlaşdırılır.

MÖVZU 24

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞI VƏ «RAST» MUĞAM İNTONASIYALARI

Azərbaycan xalq musiqi janrları olan xalq mahnı və rəqsləri, aşıq musiqisi və muğamlar bəstəkarlarımız üçün ilham mənbəyi olmuşdur. Bəstəkarlarımız muğam intonasiyalarından və o cümlədən «Rast» muğamının intonasiyalarından öz əsərlərində istifadə etmişlər. Məsələn, dahi Üzeyir Hacıbəyli özünün «Əslə və Kərəm» operasında «Rast» muğamına əsaslanan «Çal-oyna» adlı Azərbaycan xalq mahnısından «Qızlar xoru»nda istifadə etmişdir. Soltan Hacıbəyov «Gülşən» baletində «Kişilər rəqsi»ndə «Rast» muğamının intonasiyalarından istifadə edərək əsl «Yallı» janrında gözəl musiqi nümunəsi yaratmışdır. Qara Qarayev «Yeddi gözəl» baletində «Adajio» musiqi nümunəsi üçün məhz «Rast» muğam intonasiyalarına müraciət etmişdir.

Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəyli. «Əslə və Kərəm» operasından «Qızlar xoru»

Notla oxuyaq

«Rast» muğamına əsaslanan «Çal-oyna» Azərbaycan xalq mahnısı

2

Fərqli

«Çal-oyna» Azərbaycan xalq mahnısı

Fərqli

Üzeyir Hacıbəylinin «Əslə və Kərəm» operasından «Xor»

44

DİFERENSIAL TƏLİM

Melodiyaları notla oxuyur.

«Rast» muğamından bəstəkar yaradıcılığında istifadə haqqında fikir söyləyir.

1. Musiqisinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Melodiyalar arasında oxşarlığı hiss edir.

Aparılmış təhlildən aydınlaşır ki, Azərbaycan bəstəkarları öz əsərlərində «Rast» muğam intonasiyalarına əsaslanan xalq mahnıları ilə bərabər, bilavasitə «Rast» muğam intonasiyalarından da istifadə etmişlər.

MÖVZU 24

Musiqi dinləyərkən və notla oxuyaraq
Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Adajio»

Adajio

BUNU DA BİLİN
Adajio baletdə iki nəfər oynadığı ağır tempi rəqs deyildir.

Mahnının nəqarətini notla oxuyaraq

GÜNƏŞƏ YOLLAR ÇƏK
Musiqisi Azər Dadaşovun, sözləri Nüsrət Kəşəmənlinindir.

Bu mahnının nəqarəti «Rast» muğam intonasiyalarına əsaslanır.

SUALLAR

- «Rast» muğamına əsaslanan hansı bəstəkar əsərləri var?
- Hansı bəstəkar öz operasında «Çal-oyna» Azərbaycan xalq mahnısından istifadə etmişdir?

TAPŞIRIQ: Xalq musiqimizlə əlaqədar şifahi təqdimat hazırla.

2

3

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Bəstəkar Azər Dadaşovun Nüsrət Kəşəmənlinin sözlərinə yazdığı «Günəşə yollar çək» mahnısı sözlərilə və notlarla ifa olunur, onun ritmi əl çalmaqla tutulur.

Tapşırıq 1. «Rast» muğamına əsaslanan digər bəstəkar musiqi nümunələrini təyin et.

Tapşırıq 2. «Rast» simfonik muğamının müəllifinin adını söylə.

Musiqi müəllifləri haqqında məlumatlar iki cür verilə bilər:

- Müəllimin verdiyi məlumatlar əsasında.
- Şagirdlərin fərdi araşdırmaları nəticəsində.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Yeddi gözəl» baletindən «Adajio» hansı muğama əsaslanır?

a) «Segah» ☐

b) «Şur» ☐

c) «Rast» ☐

2. «Çal-oyna» xalq, yoxsa bəstəkar mahnısıdır?

a) xalq ☐

b) bəstəkar ☐

25. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

26. BÜLBÜL VƏ XALQ MUSIQISI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri haqqında biliklərini nümayiş etdirir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər sinfə «Evləri var xanaxana» Azərbaycan xalq mahnısının təranələri altında daxil olurlar. Müəllim mahnının və onu ifa edən müğənninin, ansamblın adını söyləyir. Eyni zamanda müğənniyə müşayiət edən musiqi ansamblının tərkibi haqqında məlumat verir.

Mövzuya uyğun olaraq müəllim şagirdlərə dəhi Azərbaycan müğənnisi, SSRİ Xalq artisti Bülbülün həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verir.

2

Şagirdlər Bülbülün ifasında «Mən aşiq» Azərbaycan xalq mahnısını dinləyirlər. Tədqiqat sualı kimi «Uşaqlar, dinlədiyiniz bu Azərbaycan xalq mahnısında dəhi müğənni hansı janrlı xalq musiqisindən və kollektivdən istifadə etdi?» – verilə bilər.

Sınıf üç qrupa bölünür. I qrup qeyd edir ki, müğənni «Mən aşiq» xalq mahnısının melodiyasını sözləri ilə oxudu. II qrup qeyd edir ki, müğənni həm də muğam parçası ifa etdi. III qrup uşaqlar qeyd edir ki, bu mahnının ifasında, eyni zamanda Azərbaycan xalq çalğı alətləri ansamblı da iştirak edir.

MÖVZU 26

BÜLBÜL VƏ XALQ MUSIQISI

Bulbul

Uzunömürlülər diyarı Azərbaycanda 65 yaş qısa ömür sayıla bilər. Yüksək dağlar qoynunda, Qarabağ adlanan üzüyün zümrüdə qası hesab edilən Şuşa şəhərində 1897-ci il iyun ayının 22-də gələcəkdə vokal sənətimizin təcəssümü olacaq bir uşaq anadan olur. Atasına Məşəd Rza dünyaya gələn körpəsinə Murtuza adını qoyur. Kiçik yaşlarından qədim Şuşanın təkrarolunmaz təbiəti, meşələri, soyuq bulaqaları ilə bərabər, o dövrün görkəmli xanəndələrinin mələhətli ifaları Murtuzanı valeh edir. Toylarda bu xanəndələrə qulaq asan Murtuza onlar kimi oxuyacağı günü gözləyir. Bözən təbiətin qoynunda yetişdiyi mahnıları gözünə zümrəyə edən kiçik Murtuza, sonradan el məclislərində oxumağa başlayır. Onu eşidənlər Murtuza Məmmədovu «Bülbül» deyə çağırmağa başlayırlar. Günlərin bir günü bəstəkar Fikrət Əmirovun atası Məşəd Cəmil Şuşanın «Çuxur mahalləsi»ndə toy məclisinə dəvət olunur. Toy məclisinin böyüyü sayılan Əllaf Kərbəlayı Şükürdən xahiş edir ki, Murtuzanın oxumağına icazə versin. Bu məclisdə Bülbül əvvəlcə «Mahur» muğamını, sonra isə «Qarabağ şikəstəsi»ni oxuyur və onu uzun müddət alqışlayırlar. 18 yaşında Bülbül Xeyriyyə cəmiyyətinin xətti ilə Tiflis şəhərinə konsertdə iştirak etmək üçün dəvət alır və bununla da Zaqafqaziyada məşhur bir müğənni kimi tanınır.

1920-ci ildə Bakı şəhərində Konservatoriya yaradılır və burada Bülbül 1921-1927-ci illər arasında vokal sənətinin sirlərinə yiyələnir. 1927-ci ildə Bülbül ixtisasını artırmaq üçün Milan şəhərinə gedir. «La-Skala» teatrının onun sənətinin inkişafına böyük təsir göstərir. 1931-ci ildə Bakıya qayıdan Bülbül Azərbaycan Dövlət Opera və Balet teatrının solisti və Azərbaycan konservatoriyasında pedaqoq kimi fəaliyyətə başlayır. 1934-cü ildə R.Q. Qiyasovun «Şəhəronəm» operasında Aşiq Qərib, 1935-ci ildə M. Maqomayevin «Nargiz» operasında Əlyar, Püçünin «Toska» operasında Kavaradossi, nəhayət, 1937-ci ildə Ü. Hacıbəylinin «Koroğlu» operasında Koroğlunun partiyasını böyük müvəffəqiyyətlə oxuyur.

1938-ci ildə Moskvada Azərbaycan İncəsənəti ongünüylündə «Koroğlu» operasında və «Arşın mal alan» operettasındakı müvəffəqiyyəti çıxışına görə o, keçmiş Sovet İttifaqında ilk SSRİ Xalq artisti adına layiq görülməsinə nail olur.

48

DİFERENSİAL TƏLİM

Müğənni haqqında fikir söyləyir.
Dinlənmiş mahnının melodiyasını ifa edir.

1. Dinlənmiş melodiya ritmik müşayiət yaradır.
2. Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin adlarını söyləyir.

Bu cür müzakirələrdən belə nəticəyə gəlinir ki, müğənnilər xalq mahnısı oxuyarkən xalq çalğı alətləri ansamblından, xalq üçlüyündən istifadə edirlər.

MÖVZU 26

1940-cı ildə professor adı alır, 1950-ci ildə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülür.
Bülbül 1961-ci il sentyabrın 26-da Bakı şəhərində vəfat etmişdir.

Musiqi dinləyək

«Mən aşiq» Azərbaycan xalq mahnısı. İfa edir Bülbül

Dahi sənətkar Bülbül, hətta yaşlı çağında da tez-tez xalq çalğı alətlərinin müşayiəti ilə Azərbaycan xalq mahnılarını, mahnıarası muğamlarını özünəməxsus tərzdə oxuyardı.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

Üzeyir Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının III pərdəsindən «Koroğlunun ariyası». İfa edir Bülbül

Mahnı oxuyaq

EVLƏRİ VAR XANA-XANA
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I Evləri var, a gülüm, xana-xana Mən kül oldum, aman, aman, Yana-yana. Yaylığının yanı buta, Məni saldın, aman, aman, Yanar oda.	II Obaları, a gülüm, oymaq-oymaq, Heç olmamış, aman, aman, yardım doymaq. Üzün gülər, ləbin qaymaq, Yalan sözdür, aman, aman, Yardım doymaq.
--	--

SUALLAR

1. «Evləri var xana-xana» mahnısının xarakteri necədir?
2. Bülbülü xanəndə, yoxsa müğənni adlandırmaq olar?
3. Bülbül hansı xarici ölkədə vokal sənəti üzrə təhsil almışdır?

TAPŞIRIQ: Bülbül haqqında şifahi təqdimat hazırla.

49

3

«Koroğlu» operasından «Koroğlunun ariyası»ndan bir parça əvvəlcə dinlənilir, sonradan notla ifa edilir. Şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, dahi müğənni Bülbül xalq mahnıları ifa etməklə yanaşı, eyni zamanda «Koroğlu» operasında baş rolu da oynamışdır.

4

Yaradıcı tətbiqetmə

Bülbülün vaxtı ilə oxuduğu «Evləri var xana-xana» adlı Azərbaycan xalq mahnısı şagirdlərə öyrədilir.

Təpşırıq 1. Bülbül haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Təpşırıq 2. Bülbülün ifa etdiyi xalq mahnılarının və operaların adlarını sadalayın.

Bülbül haqqında məlumat iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən aldığı məlumatlar vasitəsilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. Bülbül Azərbaycanın hansı şəhərində anadan olub?

a) Gəncə ☐

b) Şuşa ☐

c) Bakı ☐

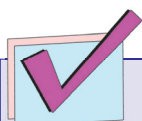
2. Bülbülün əsl adı nədir?

a) Muxtar ☐

b) Murtuza ☐

c) Məlik ☐

27. RƏŞİD BEHBUDOV VƏ XALQ MUSIQISI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri haqqında biliklərini nümayiş etdirir.

2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər sinf əvvəlki dərstdə olduğu kimi «Evləri var xana-xana» Azərbaycan xalq mahnısının təranələri altında daxil olurlar. Müəllim şagirdlərə başa salır ki, bu xalq mahnısını Bülbüldən sonra Rəşid Behbudov tamamilə başqa tərzdə ifa etmişdir. Yəni bir mahnını bir neçə müğənni müxtəlif dövrlərdə oxuyaraq bu günə kimi gətirib çıxartmışlar.

Müəllim şagirdlərə R.Behbudovun həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verir və onun şəklini lövhədən asır. Şagirdlərə R.Behbudovun həm xalq və bəstəkar mahnılarının mahir ifaçısı olmaqla yanaşı, həm də böyük opera müğənnisi olduğu haqda məlumatlar verilir.

2

F.Əmirovun «Sevil» operasından «Balaşın ariya»sı və «Gözəlim sən-sən» Azərbaycan xalq mahnısı R.Behbudovun ifasında dinlənir. Müəllim şagirdlərə tədqiqat sualı ilə müraciət edir. Tədqiqat sualı kimi «Uşaqlar, dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsini oxuyan R.Behbudovdur. Siz bilən bunların hansı bəstəkar, hansı xalq musiqisidir?» – verilə bilən. Sınıf iki qrupa bölünür.

I qrup qeyd edir ki, dinlədikləri musiqi simfonik orkestrinin müşayiətilə olduğu üçün bəstəkar. II qrup isə qeyd edir ki, ifa xalq çalğı alətlərinin müşayiəti ilə olduğu üçün xalq musiqisidir.

MÖVZU 27

RƏŞİD BEHBUDOV VƏ XALQ MUSIQISI

Rəşid Behbudov

Azərbaycanın dilbər bir gümüşü Şuşa incəsənət xəzinəsinə çoxsaylı bəstəkar, ifaçı, müğənni, xanəndə bəxş etdiyi üçün çox zaman onu Vətəni - mizin musiqi beşiyi adlandırırlar. Dahi müğənni Rəşid Behbudovun atası Macid Behbudov da Şuşada doğulmuşdur. O, Azərbaycan folklorunun bilicisi, həm də gözəl musiqiçi idi. O, təkcə muğam və folklor nümunələrini deyil, həm də bir sıra operalardan ariyaları da möharətlə ifa edirdi. Həç də təsadüfi deyildir ki, o, İranda, Türkiyədə, Rusiyada, Polşada konsertlərdə iştirak etmiş, eyni zamanda bəzi muğamlarımızı, mahnılarımızı qrammofon valılarına yazdırma bilməmişdir.

Rəşid Behbudovun anası Firuzə xanım Azərbaycanda çox tanınmış Vəkilovlar ailəsindəndir.

Macid Behbudov bir müddət Tiflisdə yaşamışdır. 14 dekabr 1915-ci ildə Rəşid Behbudov da bu şəhərdə anadan olmuşdur. Məşhur skripkaçı David Oystraxın sinfində təhsil almışdır. Behbudovlar ailəsi 1943-cü ildə Azərbaycana köçmüşdür. 1944-cü ildə Bakıdakı «Zabitlər evində» dahi Üzeyir Hacıbəyli gənclər Rəşidin ifasında «Arşun mal alan» operettasından Əsgərin ariyasını dinləmiş və eyniadlı filmə Əsgər rolunu Rəşid Behbudova tapşırılmışdır.

55 illik yaradıcılıq həyatı dövründə o, dünyanın yüzə qədər ölkəsində konsert proqramları ilə çıxış etmişdir. Onun sonuncu konsertləri 1988-ci ildə Türkiyədə və Hindistanda olmuşdur.

O, 1946-cı ildə Üzeyir Hacıbəylinin «Arşun mal alan» filmində ifa etdiyi Əsgər roluna görə Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülmüş və eyni ildə Azərbaycanın Əməkdar artisti, 1951-ci ildə Azərbaycanın Xalq artisti, 1959-cu ildə isə SSRİ-nin Xalq artisti kimi fəxri adlara layiq görülmüşdür. 1980-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, «Qızıl ulduz» və «Lenin» ordeninə, 1986-cı ildə isə Gürcüstan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür.

50

DİFERENSİAL TƏLİM

R.Behbudov haqqında fikir söyləyir.
Dinlənmiş mahnının melodiyasını oxuyur.

1. Mahnının melodiyasına ritm tutur.
2. Müşayiət edən musiqi kollektivinin adını söyləyir.

MÖVZU 27

Rəşid Behbudov həm də bir opera solisti kimi tanınmışdır. Belə ki Fikrət Əmirovun «Sevil» operasındakı Balas rolunu məhz Rəşid Behbudov oxumuşdur.

Səsi ilə bütün dünyanı fəth edən dəhşətli sonatkarımız Rəşid Behbudov 1989-cu il iyunun 9-da vəfat etmişdir.

Rəşid Behbudov

Musiqi dinləyək
Fikrət Əmirov. «Sevil» operasından «Balasın ariyası». İfa edir Rəşid Behbudov

Musiqi dinləyək
«Gözlüm sənə». Azərbaycan xalq mahnısı. İfa edir Rəşid Behbudov

Həzin melodiyaya malik bu mahnı aramlı tempo səslənir. Gözəl tenor səsi malik müğənni bu mahnını böyük zövqlə kiçik estrada ansamblının müşayiəti ilə oxuyur.

Rəşid Behbudovun repertuarında çoxlu sayda Azərbaycan xalq mahnıları olmuşdur. Bunlardan «Küçələrə su səpmişəm», «Gül oğlan», «De, gülüm gəlsin, ay nənə», «Gözlüm sənə», «Araz üstə, buz üstə» və sairə mahnıları göstərmək olar.

Mahnını dinləyək və notla oxuyaq

«Küçələrə su səpmişəm». Azərbaycan xalq mahnısı

51

MÖVZU 27

BUNU DA BİLİN

«Küçələrə su səpmişəm» Azərbaycan xalq mahnısını səsi və fortepiano üçün işləyən bəstəkar Fikrət Əmirov olmuşdur.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

EVLƏRİ VAR XANA-XANA

(Azərbaycan xalq mahnısı)

SUALLAR

1. «Evləri var xana-xana» Azərbaycan xalq mahnısının xarakteri necədir?
2. Rəşid Behbudovun oxuduğu «Gözlüm sənə» Azərbaycan xalq mahnısını hansı ansambl müşayiət edir?
3. «Küçələrə su səpmişəm» Azərbaycan xalq mahnısını fortepiano və səsi üçün hansı bəstəkar işləmişdir?

TAPŞIRIQ: Dinlədiyin xalq mahnıları haqqında yazılı təqdimat hazırla.

52

Aparılan müzakirələrdən sonra şagirdlər belə qənaətə gəlir ki, xalq musiqisini ifa edən müğənnilər, eyni zamanda professional bəstəkar musiqilərinin də ifaçısı ola bilərlər.

3

Bundan sonra şagirdlər əvvəlcə R.Behbudovun ifasında «Küçələrə su səpmişəm» mahnısını dinləyir, sonra isə onu notla oxuyurlar.

4

Yaradıcı tətbiqetmə

«Evləri var xana-xana» Azərbaycan xalq mahnısı notla və sözlərilə ifa olunur.

Rəşid Behbudov haqqında məlumat iki cür verilə bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

Tapşırıq 1. R.Behbudov haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. R.Behbudovun ifa etdiyi xalq mahnılarının və operalarının adlarını sadalayın.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

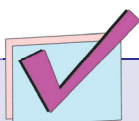
1. Rəşid Behbudov harada anadan olmuşdur?

- a) Bakı ☐ b) Moskva ☐ c) Tbilisi ☐

2. Üzeyir Hacıbəylinin hansı komediyasına çəkilmiş filmdə Rəşid Behbudov baş rolda oynamışdır?

- a) «Ər və arvad» ☐ b) «Arşın mal alan» ☐ c) «O olmasın, bu olsun» ☐

28. XALQ MUSIQISI VƏ XALQ SƏNƏTKARLARI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.

2. Muğam musiqisinin emosional hislərə təsirini izah edir.
3. Mahnını birsəslə (solo) və xor tərkibində (ikisəslə) oxuyur.

Bu mövzunun mənimsənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər sinfə «Qarabağ şikəstəsi» zərbi-muğamının təranələri altında daxil olurlar. Müəllim bu musiqinin adını, onun ifaçısını və müşayiət edən musiqi kollektivinin adını söyləyir. Məlum olur ki, şagirdlərə bu musiqi nümunəsi əvvəlki illərdən də tanışdır.

Bundan sonra müəllim şagirdlərə XIX–XX əsrlərdə yaşayıb-yaratmış məşhur xanəndələr haqqında məlumat verir və onların şəkillərini göstərir.

Sonrakı dövrlərin və XXI əsrdə də tanınmış xalq musiqiçiləri: xanəndələr, xalq çalğı alətlərində çalınan ifaçılar haqqında da məlumat verilir və on tanınmışların şəkilləri şagirdlərə təqdim olunur.

2

Sonra müəllim Xalq artisti, məşhur xanəndə Xan Şuşinskiyin ifasında «Qarabağ şikəstəsi» zərbi-muğamından bir parça səsləndirir. Tədqiqat sualı kimi «*Xalq musiqisi və xalq sənətkarları deyəndə nə başa düşülür?*» – verilə bilər. Şagirdlərə məlumat verilir ki, Xan Şuşinski, eyni zamanda «*Şuşanın dağları*», «*Qubanın ağ alması*» və s. kimi mahnıların da müəllifidir. Bundan sonra Xalq artisti F.Əlizadənin «*Habılsavəği*» əsəri dinlənir və «*Qarabağ şikəstəsi*» ilə müqayisə olunur.

MÖVZU 28

XALQ MUSIQISI VƏ XALQ SƏNƏTKARLARI

Hüseynqulu Sarabski

Seyid Şuşinski

Cəbbar Qaryaqdioğlu

Xan Şuşinski

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Qarabağın mahir muğam ustalarından olan tarzon Mirzə Sadiqın (Sadıqan) ilk dəfə tarın ifaçılıq texnologiyasını dəyişərək onun simlərinin sayını beşdən on birə çatdırması təbii ki, tarə hətərəfli imkanlar açmış və eləcə də onun bütün muğamları çalışmasına geniş soraıt yaratmışdır. Sadıqandan sonra Bakı tarzonlarından Mirzə Mənsur və Məşədi Süleyman qardaşlarının muğam sənətinin inkişafında müstəsna rolu olmuşdur. Görkəmli tarzonlarımızdan Məşədi Zeynal, Mirzə Forruz, Şirin Solyanli, Məmmədşan və başqaları, mahir xanəndələrimiz Cəbbar Qaryaqdioğlu, Şəkili Ələsgər, Mirzəğa Hacıqababə oğlu, Məşədi Məmməd, Hüseynqulu Sarabski, Səğah İslam və bir qədər sonra Seyid Şuşinski, Xan Şuşinski, Zülfü Adıgözülov Azərbaycan muğam sənətinin korifeyləridir.

Onlardan sonrakı dövrlərdə isə istər klassik xanəndələrin son nəslilə əməkdaşlıq etmiş tarzonlar – Bəhrəm Mansurov, Əhmədşan Bakıxanov, Hacı Məmmədov, Əhsən Dadaşov, Baba Salahov, Həbib Bayramov, Sərvər İbrahimov, Əliqə Quliyev, istərsə də nisbətən cavanlar – Rəmiş Quliyev, Ağasəlim Abdullayev və başqaları, kamaçaçılar – Həbil Əliyev, Tələt Bakıxanov, Elman Bədəlov, Şəfiqə Eyvazova və başqaları, xanəndələr – Hacıbaba Hüseynov, Rübəbə Muradova, Əbülfət Əliyev, Yaqub Məmmədov, Şövkət Ələkbərova, Əlibaba Məmmədov, Səra Qədimova, Tükəzban İsmayılova, Fatma Mehriyeva, Arif Babayev, Qədir Rüstəmov, Zeynəb Xanlarova.

53

DİFERENSIAL TƏLİM

Xalq musiqisi haqqında fikir söyləyir.
Xalq sənətkarları haqqında fikir söyləyir.

1. Xalq sənətkarlarını şəkildən tanıyır.
2. Xalq musiqisinə ritm tutur.

Səxavət Məmmədov, Səkinə İsmayılova, Ağaxan Abdullayev, Alim Qasımov və başqaları, solafslarının layiqli davamçıları, özünəməxsus yaradıcılıq xüsusiyyətləri ilə seçilən muğam ustalarımızdır.

XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan qərmən ustalarından – kor Əhəd, Teyyub Dənizov, Məmmədəli Ağayev, çalğıda sənət ustalarımızdan Avtəndil İsmayılov, Zakir Mirzəyev, balaban və klarnetçilərlərdən Ələkbər Əsgərov, Şəmsi İmanov, Vəli Qədimov, Əşrəf Əşrəfzadə, Bohruz Zeynalov, ud çalənlərdən – Əhsən Dadaşov, Yasəf Əyvəzov, Əşgər Ələkbərov və başqalarının müstəsna yaradıcılıq və ifaçılıq xidmətlərini göstərmək olar.

Musiqi dinləyək

«Qarabağ şikəstəsi» zərbi-muğamından bir parça. İfa edir Xan Şuşinski

Habib Öliyev

Musiqi dinləyək

Firəngiz Əlizadə. «Habilsayağ». Bəstəkar bu əsərində Habib Əliyevin kamançada ifaçılıq xüsusiyyətlərini violonçel alətində gözəl təsvir etmişdir.

Firəngiz Əlizadə

54

Mahnını yada salağ və oxuyağ

ŞUŞANIN DAĞLARI

Musiqisi və sözləri
Xan Şuşinskiyədir.

I

Şuşanın dağları başı dumanlı,
Qırmızı koftalı, yaşıl tumanlı,
Dərdindən ölməyə çoxdur gümanlı.

Nəqarət:

Ay qız, bu nə qas-qəz, bu nə təl?
Öləm dərdindən onu bil,
Danışmasan da, bəri gül.

Şuşa qalanı

II

Şuşada axşamlar doğar ulduzlar,
Onlardan gözəldir gəlinlər-qızlar,
Oturub yol üstə yarım gözələr.

Nəqarət:

III

Şuşanın hər yandan gölür sorçağı,
Tərifə layiqdir İsa bulağı,
Dağları, bağları qızlar oylağı.

Nəqarət:

Şuşa dağları

SUALLAR

1. İlk dəfə tarın quruluşunu kim dəyişmişdir?
2. Məşhur xanəndələrimizdən kimləri tanıyırsan?
3. Məşhur tərzən və kamança ifaçılarının adlarını söylə.

TAPŞIRIQ: Azərbaycan xalq çalğı alətləri haqqında şifahi təqdimat hazırla.

55

Aparılan müqayisə və fikir mübadiləsindən məlum olur ki, xalq musiqisini elə xalq sənətkarları yaradır və bir çox hallarda professional bəstəkarlar el musiqisinin ifa xüsusiyyətlərini digər Avropa musiqi alətlərində göstərən əsərlər də yazırlar.

3

Yaradıcı tətbiqetmə

«Şuşanın dağları» Azərbaycan xalq mahnısı yada salınaraq sözləri ilə şagirdlər tərəfindən ifa olunur.

Tapşırıq 1. Xan Şuşinski haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. Şuşanın təbiəti ilə əlaqədar şəkil çəkin.

Mövzu ilə əlaqədar əlavə məlumatlar iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən əldə etdiyi məlumatlar əsasında.
2. Şagirdlərin şəxsi təşəbbüsü ilə tapdıqları materiallar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

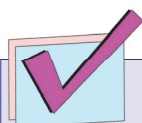
1. «Şuşanın dağları» mahnısı kimə məxsusdur?

- a) Seyid Şuşinski ☐ b) Xan Şuşinski ☐ c) Üzeyir Hacıbəyli ☐

2. «Habilsayağ» əsərini kim yazmışdır?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əlizadə ☐ c) F.Əmirov ☐

29. MUĞAMDAN OPERAYADƏK

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğamlardan və digər xalq musiqisindən istifadəyə dair biliklərini şərh edir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər «Heyratı» muğamının təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllimin sorğusuna cavab olaraq şagirdlər addımladıqları musiqi təranəsinin adının «Heyratı» olduğunu söyləyirlər.

Müəllim Azərbaycanda yaranmış ilk opera olan «Leyli və Məcnun» operası, onun müəllifi Ü.Hacıbəyli haqqında və müəllifin bu operada istifadə etdiyi xalq musiqisi nümunələri haqqında məlumat verir. Eyni zamanda müəllim qeyd edir ki, Ü.Hacıbəyli ona görə operasında xalq musiqi nümunələrindən istifadə edib ki, ciddi janr olan opera dinləyicilər tərəfindən daha asan başa düşülsün və qavranılsın.

MÖVZU 29

MUĞAMDAN OPERAYADƏK

Hüseynqulu Sarabski
Məcnun rolunda

1

Azərbaycanın professional musiqi tarixi Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən Tağıyev teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuş Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operası ilə başlayır (1908-ci il 25 yanvar). Şərq ölkələrində və Qafqazda ilk opera sayılan bu əsərin premyerasında iştirak etmək üçün Bakıya çoxsaylı qonaqlar gəlmişdi. Tamaşanın dirijoru Əbdürrəhim bəy Həqverdiyev, rejissoru Hüseyn Ərəblinski idi. Məcnun rolunda Hüseynqulu Sarabski, Leyli rolunda isə əvvəlcə çayçı şagirdi Əbdürrəhim Fərəcov, sonralar isə aktyor Əhməd Ağdamski oynamışdılar. M.Füzulinin eyniadlı poeması əsasında yazılmış bu əsər muğam-improvizasiya operası kimi tanınır. Burada muğamlardan əlavə, xalq musiqimizin mahnı və rəqs kimi folklor janrlarından da istifadə olunmuşdur. Lakin bütün bunlarla bərabər, opera bilavasitə bəstəkarın özünə məxsus olan musiqi nümunələri ilə zəngindir. Bu operada muğamlardan qəhrəmanın obrazını açan musiqi materialı kimi istifadə olunmuşdur. Bunun üçün bəstəkar partiturada hansı muğamlardan istifadə ediləcəyini göstərirdi. 5 pərdə və 6 şəkildən ibarət olan opera Uvertürə ilə başlanır. Uvertürədə operada istifadə olunmuş musiqi nümunələri səslənir. Belə musiqi nümunələrindən biri ərəb qəbilə başçısı Nofəlin mövzusu «Heyratı» zərbi-muğamına əsaslanır. Bu marşvari bir musiqi nümunəsidir və sonra onu «Şəbu-hicran» adlanan xor musiqisinin lirik təranələri əvəz edir.

Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Uvertürə» Bəstəkar operada, eyni zamanda Azərbaycan xalq mahnılarından da istifadə etmişdir. III pərdədə səslənən «Qızlar xoru»nun melodiyası «Bu gələn yara bənzər» Azərbaycan xalq mahnısından götürülüb.

56

DİFERENSİAL TƏLİM

2

Müəllim «Leyli və Məcnun» operasının III pərdəsindən «Qızlar xoru»nu səsləndirir, sonra isə «Bu gələn yara bənzər» Azərbaycan xalq mahnısının melodiyasını notla şagirdlərə oxutdurur. Tədqiqat sualı kimi «Uşaqlar, bu iki musiqi nümunəsi arasında oxşarlıq varmı?» – verilə bilər. Şagirdlər arasında müzakirələr başlayır.

«Leyli və Məcnun» operası haqqında fikir söyləyin.
Xalq mahnısını notla oxuyur.

1. Melodiyaya ritmik müşayiət yaradır.
2. İfa edilən mahnının müəlliflərinin adlarını söyləyir.

Müzakirələr nəticəsində məlum olur ki, dinlədikləri «Qızlar xoru»nun və ifa etdikləri xalq mahnısının melodiyaları eynidir. Müəllim şagirdlərə «Leyli və Məcnun» operasında muğamlardan başqa, eyni zamanda «Heyratı» zərbi-muğamından, xalq mahnılarından da istifadə olduğunu qeyd edir.

Notta oxuyaq

BU GƏLƏN YARA BƏNZƏR
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Üçüncü pərdədə qəbilə başçısı Nofəlin obrazını açmaq üçün bəstəkar «Heyratı» zərbi-muğamından istifadə etmişdir.

Yeni mahnı öyrənmək

NƏ GÖZƏLDİR AZƏRBAYCAN!

I Hara getsən, göz sevir, Künüllər aç, ürək dindir. Elə tərpan, elə davran, Gören desin: «Nə gözəldir Azərbaycan!»

Musiqisi Emin Sabitoğlunun, sözləri İbrahim Kəbirlinindir.
Nəqarət:
Ayağını yero bək bas, İzlerini dünyaya yaz, Addımından qopşun tufan, Gören desin: «Nə gözəldir Azərbaycan!»

II Dağ başından çən enməsin, Etibarın tükenməsin. Dost yaransın dostluğundan Gören desin: «Nə gözəldir Azərbaycan!»

«Nə gözəldir Azərbaycan!» mahnısı «Şüştər» muğamının «Tərkib» şöbəsinə əsaslanır.

SUALLAR

1. Azərbaycan professional musiqi tarixi hansı əsərin tamaşaya qoyulması ilə başlayır?
2. «Leyli və Məcnun» operasında Məcnunun və Leylinin ilk ifaçısı kim olmuşdur?
3. «Leyli və Məcnun» operasındakı «Qızlar xoru» hansı Azərbaycan xalq mahnısından bəhrələnib?

TAPŞIRIQ: «Muğam və «Leyli və Məcnun» operası» mövzusunda yazılı təqdimat hazırla.

MÖVZU 29

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Bəstəkar Emin Sabitoğlunun İbrahim Kəbirlinin sözlərinə yazdığı «Nə gözəldir Azərbaycan!» mahnısı öyrədilir.

2

3

Tapşırıq 1. «Leyli və Məcnun»

operası ilə əlaqədar şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. «Qızlar xoru»na ritmik müşayiət yaradın.

Mahnının müəllifləri haqqında məlumat iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən əldə etdiyi materiallar əsasında.
2. Şagirdlərin fərdi axtarışları əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. «Leyli və Məcnun» operasının müəllifi kimdir?

a) M.Maqqomayev ☐

b) Ü.Hacıbəyli ☐

c) Q.Qarayev ☐

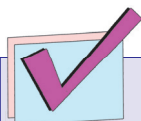
2. Məcnun rolunun ilk ifaçısı kim olub?

a) A.Abdullayev ☐

b) H.Sarabski ☐

c) C.Qaryağdıoğlu ☐

30. ZEYNƏB XANLAROVA VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri haqqında biliklərini nümayiş etdirir.
2. Mahnını birsəsləli və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə edilir.

1

Şagirdlər «Nə gözəldir Azərbaycan!» mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar. Artıq bu mahnı şagirdlərə tanış olduğu üçün müəllim onun haqqında heç bir əlavə məlumat vermir.

Müəllim şagirdlərə Z.Xanlarovanın həyat və yaradıcılıq yolu haqqında danışır, o həm xalq mahnılarının, həm də muğamlarımızın mahir ifaçısı olduğu üçün onu müğənni-xanəndə adlandırmaq mümkün olduğunu qeyd edir. Z.Xanlarova, həmçinin Azərbaycan bəstəkar mahnılarının da mahir ifaçısıdır. Bunlardan əlavə Z.Xanlarovanın uzun müddət Ü.Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasında Leyli rolunun ifaçısı da olduğu şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

2

Müəllim şagirdlərə Z.Xanlarovanın vaxtilə oxuduğu «Çahargah» muğamından bir parça səsləndirir. Bunun arxasınca isə şagirdlər Z.Xanlarovanın ifasında «Leyli və Məcnun» operasından «Leyli və İbn Salamm dueti»ni dinləyirlər və onu notla oxuyurlar.

Tədqiqat sualı kimi «Zeynəb Xanlarovanın yaradıcılığında Azərbaycan muğamının nə kimi rolu var?» – verilə bilər.

Tədqiqat sualı ətrafında fikir mübadiləsi aparılır.

MÖVZU 30

ZEYNƏB XANLAROVA VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMI

Zeynəb Xanlarova

1

Azərbaycan Respublikasının, keçmiş SSRİ-nin və bir sıra digər ölkələrin Xalq artisti Zeynəb Yəhya qızı Xanlarova 1936-cı il dekabrın 28-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1956-cı ildə M.Ə.Sabir adına Bakı Pedaqoji məktəbini, 1961-ci ildə isə A.Zeynallı adına Bakı Musiqi Texnikumunu Xalq artisti xanəndə Seyid Şuşinskiyinin sinfində bitirmişdir. Ələ həmin ildən (1961) M.F.Axundov adına Opera və Balet Teatrında solist kimi işə başlayan müğənni Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun», «Əsl və Kərəm» operalarında Leyli və Əslinin gözəl ifaçısı olmuşdur. Zeynəb Xanlarova digər musiqi nümunələri ilə yanaşı, muğamları da məharətlə ifa etmişdir. «Çahargah» muğamının ifa cəhətdən çox çətin olmasına baxmayaraq, onun ilk qadın ifaçısı da məhz Zeynəb Xanlarova olmuşdur. Yaradıcılığı dövründə Zeynəb Xanlarova «Şahnaz», «Mahur», «Qatar», «Bayatı-Şiraz» və digər klassik muğamlarımızı ifa etmişdir. O, eyni zamanda Azərbaycan və dünya xalqlarının mahnılarının, bəstəkar mahnılarının, Azərbaycan təsniflərinin mahir ifaçısı olmuşdur. Uzun illərdir ki, Zeynəb Xanlarova Azərbaycan Milli Məclisinin deputatıdır. O, «Şərəf nişanı», «Xalqlar dostluğu», «Şərəf», «İstiqlal» ordenlərinə layiq görülmüşdür.

2

Musiqi dinləyək

«Çahargah» muğamından bir parça. İfa edir Zeynəb Xanlarova

Zeynəb Xanlarova muğam, xalq mahnıları, bəstəkar mahnılarının mahir ifaçısı olduğu üçün onu xanəndə-müğənni adlandırmaq olar.

Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Leyli və İbn Salamm dueti»

Zeynəb Xanlarova və Arif Babayev. «Leyli və Məcnun» operasından

58

DİFERENSİAL TƏLİM

Z.Xanlarova haqqında fikir söyləyir.
Notla melodiyanı oxuyur.

1. Dinlədiyi musiqilərə ritm tutur.
2. «Leyli və Məcnun» operasının müəllifinin adını söyləyir.

Aparılan fikir mübadiləsindən şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, Zeynəb Xanlarova həm muğam, həm xalq və bəstəkar mahnılarının ifaçısı olduğu, həm də opera müğənnisi olduğu üçün onu xanəndə-müğənni adlandırmaq olar.

Notla oxuyaq

Üzeyir Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Leyli və İbn Salamin dueti»ndən bir parça

Tempo di valse

Mahnının notla və sözləri ilə oxuyaq

NƏ GÖZƏLDİR AZƏRBAYCAN!

Musiqisi Emin Sabitoğlunun,
sözləri İbrahim Kəbirlinindir.

Moderato

Bu mahnını da ilk dəfə Zeynəb Xanlarova ifa etmişdir.

SUALLAR

1. Zeynəb Xanlarovanı müğənni, yoxsa xanəndə adlandırmaq olar?
2. «Leyli və İbn Salamin dueti»ni musiqinin hansı janrına aid etmək olar?
3. Zeynəb Xanlarova hansı ordenlərə layiq görülmüşdür?

TAPŞIRIQ: Zeynəb Xanlarova haqqında yazılı təqdimat hazırla.

MÖVZU 30

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Şagirdlər keçən dərstdə öyrəndikləri Emin Sabitoğlunun İbrahim Kəbirlinin sözlərinə bəstələdiyi «Nə gözəldir Azərbaycan!» mahnısını notla və sözlərlə oxuyurlar.

3

Təpşırıq 1. Z.Xanlarova haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Təpşırıq 2. «Leyli və İbn Salamin dueti»nə ritmik müşayiət hazırlayın.

Dinlənmiş musiqi nümunələrilə əlaqədar məlumat iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən topladığı məlumatlar əsasında.
2. Şagirdlərin fərdi axtarışları nəticəsində.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

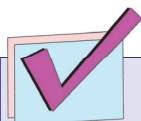
1. Zeynəb Xanlarova kimdir?

- a) müğənni ☐ b) xanəndə ☐ c) müğənni-xanəndə ☐

2. Zeynəb Xanlarova Üzeyir Hacıbəylinin hansı operasında oynamışdır?

- a) «Əsli və Kərəm» ☐ b) «Koroğlu» ☐ c) «Leyli və Məcnun» ☐

31. MÜSLÜM MAQOMAYEV (NƏVƏ) VƏ MUĞAM OPERASI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri haqqında biliklərini nümayiş etdirir.
2. Mahnını bir səsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər Polad Bülbüloğlunun bəstələdiyi və Müslüm Maqomayevin ifa etdiyi «Şən Azərbaycan» mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllim şagirdlərə bu mahnının müəllifi və ifaçısının Xalq artisti M.Mağomayev olduğunu bildirir və onun şəklini lövhədən asır.

Müəllim məşhur müğənni M.Mağomayevin həyat və yaradıcılıq yolu haqqında məlumat verir. O, qeyd edir ki, M.Mağomayev böyük bəstəkar Müslüm Maqomayevin nəvəsidir. Nəvə M.Mağomayev estrada mahnıları ilə bərabər, eyni zamanda Avropa bəstəkarlarının operalarından da ariyalar oxumuşdur. Müəllim bir faktı da diqqətə çatdırır ki, Müslüm Maqomayev (nəvə) öz babasının muğam operası, «Şah İsmayıl»da baş rolda da iştirak etmişdir.

2

M.Mağomayevin «Şah İsmayıl» operasından «Aslan şahın ariyası» dinlənir. Tədqiqat sualı kimi «Müslüm Maqomayev (nəvə) hansı operalarda surətlər yaratmışdır?» – verilə bilər. Müəllim M.Mağomayevin (nəvə) səsinin bariton adlandırıldığını şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

MÖVZU 31

MÜSLÜM MAQOMAYEV (NƏVƏ) VƏ MUĞAM OPERASI

Müslüm Maqomayev

1

Azərbaycan və SSRİ Xalq artisti Müslüm Maqomayev (nəvə) 1942-ci il avqustun 17-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Kiçik yaşlarından pianoda çalmağı və gözəl vokal ifaçılığı gələcəkdə onun böyük müğənni olacağından xəbər verirdi. Hələ 19 yaşında Helsinkidə gənclər festivalında, 1963-cü ildə Moskva şəhərində keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti günlərindəki uğurlu çıxışları ona böyük şöhrət gətirir. Müslüm Maqomayev 60-cı illərdə M.F.Axundov adına Dövlət Opera və Balet teatrının solisti olub, sonralar isə İtaliyanın Milan şəhərindəki «La Scala» teatrında yaradıcılıq təcrübəsi keçib. Böyük vokal ifaçısı Enriko Pyatsa ilə «Sevilya bərbəri» operasında Fiqaronun, «Toska» operasında Skarpianın rollarını böyük məharət və ustalıqla ifa etmişdir. İlk dəfə Parisdəki «Olimpiya» konsert salonunda böyük konsert verib.

1968-ci ildə Üzeyir Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını vokal ixtisası üzrə bitirib. İlk beynəlxalq mükafatını Polşanın Sopot şəhərində keçirilən festivalda alan gənc müğənni Azərbaycan estrada-simfonik orkestrinin bədii rəhbəri vəzifəsində çalışıb və onun tərkibində uzun müddət Fransa, Bolqarıstan, Polşa, Finlandiya, Kanada, İran və digər ölkələrdə konsertlər verib. Müğənni, eyni zamanda gözəl mahnıların müəllifi olub. Onun şair Nəbi Xəzrinin sözlərinə bəstələdiyi «Azərbaycan» mahnısı xalq tərəfindən sevilir.

Müslüm Maqomayev böyük Azərbaycan bəstəkarı Müslüm Maqomayevin nəvəsidir.

O, 2008-ci ildə vəfat edib.

2

Musiqi dinləmək
Müslüm Maqomayev. «Şah İsmayıl» operasından «Aslan şahın ariyası»

Müslüm Maqomayev
Aslan şah rolunda

60

DİFERENSIAL TƏLİM

Müğənni M.Mağomayev haqqında fikir söyləyir.

Mahnını notla oxuyur.

1. Mahnının melodiyasına ritm yaradır.
2. M.Mağomayevin oxuduğu mahnıların adlarını söyləyir.

3

M.Maqomayevin repertuarından P.Bülbüloğlunun «Şən Azərbaycan» mahnısı əvvəlcə dinlənir və sonra notla ifa olunur. Bundan sonra şagirdlər M.Maqomayevin ifasında C.Verdinin «Rigoletto» operasından «Hersoqun ariyası»nı dinləyirlər. Aparılan fikir mübadiləsindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, M.Maqomayev təkcə Avropa operalarından deyil, həm də milli Azərbaycan operalarından ariyaları yüksək səviyyədə ifa edirdi.

MÖVZU 31

Mahnını dinləyək və notla oxuyaq
Polad Bülbüloğlu. «Şən Azərbaycan»

Bu mahnını ilk dəfə ifa edən Müslüm Maqomayev olmuşdur. Müslüm Maqomayevin ən sevdiyi opera ariyalarından biri İtalyan bəstəkarı Cüzeppe Verdinin «Rigoletto» operasından «Hersoqun ariyası»dır. Özündə həyat eşqi daşıyan bu ariya ölməz bir əsərdir.

Musiqi dinləyək
Cüzeppe Verdi. «Rigoletto» operasından «Hersoqun ariyası». İfa edir Müslüm Maqomayev

Yeni mahnı öyrənmək

AZƏRBAYCAN

Musiqisi Müslüm Maqomayevin, sözləri Nəbi Xəzrinindir.

I
Ey əziz anam, Azərbaycan,
Sənə bağlıyam, Azərbaycan.
Ömrümün mənası, Azərbaycan,
Qardaşlıq dünyası, Azərbaycan,
Anamın anası, Azərbaycan.

II
Ey ana yurdum, Azərbaycan,
Çınarlı yurdum, Azərbaycan.
Sənə arzum, zəfərim, Azərbaycan,
Çağlayan gur Xəzərim, Azərbaycan.
Günəşli al səhərim, Azərbaycan,
Gözəlliklər məskənim, Azərbaycan.

SUALLAR

1. Müğənni Müslüm Maqomayev kimin nəvəsi olub?
2. «Azərbaycan» mahnısının müəllifləri kimdir və onu ilk dəfə kim ifa etmişdir?
3. Müslüm Maqomayevin «Azərbaycan» mahnısının xarakteri necədir?

TAPŞIRIQ: Müslüm Maqomayev (nəvə) haqqında şifahi təqdimat hazırla.

61

4

Yaradıcı tətbiqetmə

Müslüm Maqomayevin (nəvə) Nəbi Xəzrinin sözlərinə yazdığı «Azərbaycan» mahnısı öyrədilir.

4

Təpşırıq 1. Müslüm Maqomayev (nəvə) haqqında təqdimat hazırlayın.

Təpşırıq 2. «Azərbaycan» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Müslüm Maqomayev (nəvə) haqqında məlumat iki cür verilir:

1. Müəllimin internetdən əldə etdiyi materiallar əsasında.
2. Şagirdlərin fərdi axtarışları nəticəsində əldə etdikləri materiallar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

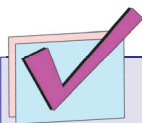
1. Nəbi Xəzrinin «Azərbaycan» şeirinə kim mahnı bəstələmişdir?

- a) P.Bülbüloğlu ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) E.Sabitoğlu ☐

2. Müğənni M.Maqomayevin bəstəkar babasının adı nədir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) A.Zeynallı ☐ c) M.Maqomayev ☐

32. ŞÖVKƏT ƏLƏKBƏROVA VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri haqqında biliklərini nümayiş etdirir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1

Şagirdlər E.Sabitoğlunun «Şirin dil» mahnısının təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllim bu mahnının müəllifinin adını söyləyir və onu ifa edən Ş.Ələkbərovanın şəklini lövhədən asır.

Müəllim Xalq artisti, məşhur müğənni və xanəndə Ş.Ələkbərovanın həyat və yaradıcılıq yolu haqqında məlumat verir. Bəstəkar, xalq mahnılarının, muğamların mahir ifaçısı olan Ş.Ələkbərovanın, eyni zamanda bəstəkarlarımızın ciddi musiqi janrlarında yazdığı əsərlərinin də ifaçısı olduğu qeyd olunur və bunu misal olaraq C.Cahangirovun «Füzuli» kantatasının II hissəsində solo oxuduğu şagirdlərin yadına salınır.

MÖVZU 32

ŞÖVKƏT ƏLƏKBƏROVA VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMI

Şövkət Ələkbərova

1

Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Şövkət Feyzulla qızı Ələkbərova 1922-ci il oktyabr ayının 20-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Onun atası fəhlə idi, anası isə qadınlardan ibarət orkestrdə tar çalır və qızını tez-tez orkestrin məşqlərinə aparırdı. Atası xalq musiqisini, muğam və aşiq musiqisini sevmə və qiymətləndirən bir adam idi. Şövkət Ələkbərovada kiçik yaşlarından musiqiyə böyük maraq yaranmışdı. Böyüdüyi mühit onda olan istedadın inkişafına kömək göstərmiş və bu havas 12 yaşında onu musiqi məktəbinin kamança sinfinə gətirmişdi. Tezliklə onların evində tar, kamança və qardaşının ifasında zərb alətlərdən ibarət xalq üçlüyü yaranır. Gələcəyin böyük müğənnisi bu tərkibdə kamança çalmaqla bərabər, eyni zamanda yeri gəldikcə mahnılar və muğamlardan parçalar da oxuyurdu. Onun mələhatli səsi valideynlərini, qohumlarını, qonşuları valeh etmişdi. 1937-ci ildə Respublika Həmkarlar İttifaqının keçirdiyi müsabiqədə Şövkət Ələkbərova qalib gəlir. Yekun konsert 1938-ci ilin əvvəllərində Opera və Bəlet Teatrının səhnəsində keçirilir və gənc müğənni orada «Qarabağ şikəstəsi» zərbi-muğamını ifa edir. Konsertdə iştirak edən Üzeyir Hacıbəyli onu M.Maqomayev adına Filarmoniyanın solisti təyin edir. Sonradan o, həm də AzKonsertin solisti olur. Mühəribə illərində Şövkət Ələkbərova tez-tez əsgərlər qarşısında çıxışlar edir, muğamlarımızın, xalq və bəstəkar mahnılarının mahir ifaçısı kimi şöhrət qazanır. 1959-cu ildə isə Xalq artisti kimi fəxri ada layiq görülür.

Bütün yaradıcılığı dövründə Şövkət Ələkbərova xalq mahnıları, muğamlar ilə bərabər S.Rüstəmovun, A.Rzayevanın, Ş.Axundovanın, Z.Bağirovun, P.Bülbüloğlunun, E.Sabitoğlunun, T.Quliyevin, C.Cahangirovun, O.Rəcəbovun mahnılarını dənə-dənə oxuyur.

1993-cü il fevralın 7-də məşhur müğənni və xanəndə Şövkət Ələkbərova dünyasını dəyişir.

2

Musiqi dinləyək

«Qarabağ şikəstəsi». İfa edir Şövkət Ələkbərova

62

DİFERENSIAL TƏLİM

2

Tədqiqat sualı kimi «Uşaqlar, Şövkət Ələkbərova muğam, xalq və bəstəkar mahnıları oxuyubsa, onun sənətini necə adlandırmaq olar?» – verilə bilər.

Şagirdlər 3 qrupa bölünür. Müzakirələrdən sonra bir qrup onu – xanəndə, digəri – müğənni, daha başqaları isə xanəndə-müğənni adlandırırlar.

Şövkət Ələkbərova haqqında fikir söyləyir. Şövkət Ələkbərovanın repertuarından mahnılar oxuyur.

1. Dinlənilmiş mahnılara ritm tutur.
2. Şövkət Ələkbərovanın ifa etdiyi mahnılara şəkil çəkir.

«Qarabağ şikəstəsi» muğamından sonra isə «Füzuli» kantatasının II hissəsindən bir parça dinlənilir və notla oxunulur. Aparılan fikir mübadiləsindən sonra şagirdlər belə bir nəticəyə gəlir ki, Şövkət Ələkbərova həm xanəndə, həm də müğənni olmuşdur.

MÖVZU 32

Şövkət Ələkbərova çoxsaylı filmlərdə mahnı ifaçısı kimi iştirak etmişdir. «Görüş», «Bəxtiyar», «Onu bağışlamaq olarmı?» filmlərinə Tofiq Quliyevin yazdığı mahnılar Şövkət xanımın ifasında sonradan xalqımızın dilinin əzbəri olmuşdur. Üzeyir Hacıbəylinin «O olmasın, bu olsun» filmində Səməm rolunun musiqi partiyalarını möhür Şövkət Ələkbərova ifa etmişdir.

Müğənninin bəstəkar Cahangir Cahangirovun «Füzuli» kantatasının II hissəsində oxuduğu «Məni candan usandırdı» romans xarakterli musiqi parçası xalqın ürəyinə yol tapmışdır.

Musiqi dinləyək və melodiyanın bir parçasını notla ifa edək
Cahangir Cahangirov. «Füzuli» kantatasının II hissəsindən bir parça

Mahnı oxuyaq

ŞİRİN DİL
I
Şirin dil, şirin dil,
Al bağrımı, şirin dil.
Nə deyirsən, yad desin,
Öz dilimdə şirin dil.
Şirin dil, şirin dil,
Ana dili, şirin dil.
Həm təbibdi, həm məhəm
Şirin söhbət, şirin dil.

ŞİRİN DİL
Musiqisi Emin Sabitoğlunun,
sözləri Kərkük bayatıları.

Nəqarət:
Şirin düşər,
Zülf üzə şirin düşər.
Fərhad qaya çapanda,
Yadına Şirin düşər.

Emin Sabitoğlunun «Şirin dil» mahnısı Şövkət Ələkbərovanın repertuarında xüsusi yer tuturdu. Bu mahnı doğma Azərbaycan dilimizə həsr olunub. Mahnının sözləri Kərkük bayatılarından götürülüb.

SUALLAR

1. Şövkət Ələkbərova hansı muğamları oxumuşdur?
2. Şövkət Ələkbərova hansı filmlərdə mahnı ifa etmişdir?
3. «Füzuli» kantatası hansı bəstəkarın əsəridir?

TAPŞIRIQ: Şövkət Ələkbərova haqqında şifahi təqdimat hazırla.

63

3

Yaradıcı tətbiqetmə

Bəstəkar Emin Sabitoğlunun Kərkük bayatılarına yazdığı «Şirin dil» mahnısı öyrədilir.

3

Tapşırıq 1. Ş.Ələkbərova haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. «Şirin dil» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Emin Sabitoğlu haqqında məlumat iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən topladığı materiallar əsasında.
2. Şagirdlərin fərdi olaraq tapdıqları materiallar əsasında.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

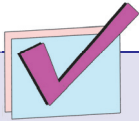
1. «Füzuli» kantatasının II hissəsində solo oxuyan ifaçı kimdir?

- a) S.Qədimova ☐ b) R.Muradova ☐ c) Ş.Ələkbərova ☐

2. E.Sabitoğlunun «Şirin dil» mahnısının sözləri hansı xalqa məxsusdur?

- a) Azərbaycan bayatıları ☐ b) Kərkük bayatıları ☐ c) İran bayatıları ☐

33. BƏHRAM MANSUROV VƏ MUĞAM OPERASI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri haqqında biliklərini nümayiş etdirir.
2. Mahnını birsəsli (solo) və xor tərkibində (ikisəsli) oxuyur.

Mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi üsullardan istifadə olunur.

1

Şagirdlər «Mani» zərbi-muğamının təranələri altında sinfə daxil olurlar. Müəllim bu zərbi-muğamın adını şagirdlərin yadına salır və qeyd edir ki, Ü.Hacıbəyli «Leyli və Məcnun» operasında sərkərdə «Nofəlin ariyası» üçün bu musiqi nümunəsindən istifadə etmişdir.

Müəllim Xalq artisti, məşhur tarzən Bəhram Mansurovun həyat və yaradıcılıq yolu ilə əlaqədar məlumat verir. Şagirdlərə məlum olur ki, B.Mansurovun ailəsinin kökü də musiqiçilərlə bağlı olmuş və onun babasının İçərişəhərdəki evlərində müntəzəm olaraq muğam gecələri keçirilmişdir. Eyni zamanda müəllim muğamlarımızın qorunmasında B.Mansurovun rolundan, onun bu sahədə gördüyü işlərdən şagirdlərə məlumat verir.

2

B.Mansurovun ifasında «Bayatı-Şiraz» muğamından bir parça səslənir. Tədqiqat sualı kimi «*Bəhram Mansurovun ifasında «Bayatı-Şiraz» muğamı hansı keyfiyyətlərinə görə fərqlənir?*» – verilə bilər.

Bundan sonra «Rast» muğamından «Hüseyni» rəngi əvvəlcə dinlənilir, sonra isə şagirdlər rəqs xarakterli bu rəngi notla oxuyurlar.

MÖVZU 33

BƏHRAM MANSUROV VƏ MUĞAM OPERASI

Bəhram Mansurov

1

Məşhur tarzən Mansurov Bəhram Məşədi Süleyman bəy oğlu Bakı şəhərində 1911-ci ildə anadan olmuşdur. Onun babası Məşədi Məlik bəy dövrünün açıq fikirli insanların biri olmuşdur. O, həm tanınmış musiqişünas, həm də istedadlı çalğıçı idi. O dövrdə qədim İçərişəhərdə yaşayan Mansurovların evi sanki bir muğam ocağı idi. Bu evdə Məşədi Məlik bəyin təşkilatçılığı ilə musiqi gecələri təşkil olunur və doğma Azərbaycanımızın hər yerindən muğam biliciləri, xanəndələr, musiqiçilər bu məclisə toplaşır. Seyid Əzim Şirvani, Xurşidbanu Natəvan, Əbdürrəhim bəy Həqverdiyev kimi şəxsiyyətlər də bu məclislərin qonağı olmuş və onların yaradıcılığında Məşədi Məlik bəyin evində keçirilən muğam gecələri haqqında xatırlamalar var. Balaca Bəhrəmin yaşadığı bu evdə cürbəcür xalq çalğı alətləri var idi. Böyükər evdə olmayanda balaca Bəhram tarlardan birini götürüb kökdən salana kimi çalır.

Beləliklə, artıq 8 yaşında tar alətində calmağa başlayan Bəhrəmi artıq 19 yaşında Müslüm Məqomayev ilk notlu xalq çalğı alətləri orkestrinə, sonradan Opera və Balet Teatrına solist-tarzən kimi dəvət edir. Bəhram operada Hüseynqulu Sarabəki, Yəvər Kalantarlı, Hüseynqulu Hacıbəbəyov, Ələvsat Sədiqov, Həqiqət Rzaeva kimi müğənni-xanəndələrlə birgə işləyir. Bəhram Mansurov Rübəbə Muradova, Sara Qədimova, Əbülfət Əliyev, Zeynab Xanlarova və digər sənətkarlarla da çiyin-çiyinə çalışmışdır. 1978-1983-cü illərdə onun ifasında bütün Azərbaycan muğamları UNESCO xətti ilə vallara və CD-lərə yazılaraq bütün dünyaya yayılmışdır. O dövrdə Dünya Beynəlxalq Muğam Simpoziumlarında Azərbaycanı məhz Bəhram Mansurov təmsil etmişdir. Məşhur tar konstrukturu olan Sədiqəndən sonra məhz Bəhram Mansurov muğamlarımızı qoruyub saxlamışdır.

O, 1978-ci ildə Xalq artisti kimi fəxri ada layiq görülmüşdür. 1985-ci ildə məşhur tarzən uzun sürən xəstəlikdən sonra Bakı şəhərində vəfat etmişdir.

Musiqi dinləyək

«Bayatı-Şiraz» muğamından bir parça. İfa edir Bəhram Mansurov

64

DİFERENSIAL TƏLİM

B.Mansurov haqqında fikir söyləyir. Melodiyamı notla ifa edir.

1. Tar musiqi alətini tanıyır.
2. Melodiyaya ritm tutur.

İkinci dinlənilən musiqi «Leyli və Məcnun» operasından «Elçilik səhnəsi» Bəhram Mansurovun müşayiətində səsləndirilir.

Aparılan fikir mübadiləsindən məlum olur ki, muğam operalarında tar musiqi aləti solo-muğam oxuyanlara müşayiətçi kimi iştirak edir.

MÖVZU 33

Musiqi dinləyərkən və notla oxuyaq

«Rast» muğamından «Hüseyni» rəngi. İfa edir Bəhram Mansurov

Allegretto

Bu musiqi parçasını Bəhram Mansurovun oğlu bəstəkar Eldar Mansurov nota köçürmüşdür.

Musiqi dinləyərkən

Üzeyir Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Elçilik səhnəsi». Bəhram Mansurovun müşayiəti ilə

Mahnının notla və sözləri ilə oxuyaq

GƏLDİM

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Bu mahnını bəstəkar Səid Rüstəmov Bəhram Mansurovun ifasında nota köçürmüşdür.

SUALLAR

1. Bəhram Mansurov kimin nəvəsi olmuşdur?
2. Məşadi Məlik bəyin evində keçirilən Bakı muğam məclislərində hansı məşhur şəxsiyyətlər iştirak etmişlər?
3. Bəhram Mansurovu Opera və Balet Teatrına kim dəvət etmişdi?

TAPŞIRIQ: Tar musiqi aləti haqqında şifahi təqdimat hazırla.

65

3

Yaradıcı tətbiqetmə

«Gəldim» Azərbaycan xalq mahnısı şagirdlərə öyrədilir. Mahnının vətənpərvərlik mövzusunda olduğu aydınlaşdırılır.

Təpşırıq 1. Tarzən B.Mansurov haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Təpşırıq 2. «Gəldim» Azərbaycan xalq mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mövzu ilə bağlı məlumat iki cür verilə bilər:

1. Müəllimin internetdən əldə etdiyi məlumatlar əsasında.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında (+) işarəsi qoyun)

1. B.Mansurov hansı musiqi alətində ifa etmişdir?

- a) kamança ☐ b) tar ☐ c) balaban ☐

2. Bəstəkar Eldar Mansurov kimin oğludur?

- a) T.Quliyevin ☐ b) B.Mansurovun ☐ c) F.Əmirovun ☐

34. BÖYÜK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ

MUSIQİ REPERTUARI

(Azərbaycan xalq rəqsi)

68

Ü.HACIBƏYLİ. «O OLMASIN, BU OLSUN» OPERETTASINDAN
«MƏŞƏDİ İBAD VƏ RÜSTƏM BƏYİN DUETİ»

Allegretto (con bravura)

Piano introduction for the duet, marked 'Allegretto (con bravura)' and 'f'. The music is in 8/8 time and B-flat major. It features a lively melody in the right hand and a supporting bass line in the left hand.

Rüstəm bəy

Vocal entry for Rüstəm bəy, marked 'f'. The melody is in the bass clef, with lyrics in Azerbaijani. The piano accompaniment is in the right hand, with a steady bass line in the left hand.

Mə-şə-di İ-bad sən bi-zə xoş gə-lib bi-zi şad e-lə-din,
Söy-lə gö-rüm bir mə-nə cib do-lu-dur-mu pul i-lə?

Continuation of the vocal entry for Rüstəm bəy. The melody continues in the bass clef, with lyrics in Azerbaijani. The piano accompaniment continues in the right hand, with a steady bass line in the left hand.

bir de gö-rüm nol-du ki, nol-du-ki bi-zi şad e-lə-din.
Gəl sə-nə mən qız ve-rim nə i-şin var-dır dul i-lə

CƏNGİ
(Azərbaycan hərbi xalq rəqsi)

Allegretto ♩ = 112

1. 2.

1. 2.

tr

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASINDAN «CƏNGİ»

qəh - rə - man.

KOR-OĞLU

mf

Mə - ni ya - şat - dı mə - ni bö - yüt - dü bu qəh - rə -

mf

man bu qəh - rə - man xal - qım mə - nim ya - şa -

f

Presto *f*

- sin

Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASINDAN
NOFƏLİN ARIYASI

NOFƏL

Ey xəs - tə, nə - dir bu

çək - di - yin zəh - mə - ti rəng,

et - di - yün dur - ri gənc?

ff

f

sp

İ. STRAUS. «VYANA MEŞƏSİNİN NAĞILI» VALSI

INTRODUCTION Tempo di Valse

The musical score is written for piano and violin. The piano part is in the bass clef and features a waltz rhythm with a bass line of eighth notes and a treble line of chords. The violin part is in the treble clef and features a melody of eighth notes. The score includes dynamic markings such as *p*, *f*, and accents. The tempo is marked "Tempo di Valse".

T.QULİYEV. «QAYTAĞI» FORTEPIANO PYESİNDƏN BİR PARÇA

Presto

p

f

p

f

p

f

p

**Q. QARAYEV. «YEDDİ GÖZƏL»
BALETİNDƏN «SLAVYAN GÖZƏLİ»**

Allegretto grazioso

p staccato

1. 2. 72 *mf legato*

74 *p stacc.*

dim.

Q.QARAYEV. «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN «GÖZƏLLƏR GÖZƏLİ»

This image shows a page of musical notation for a concert band. The notation is arranged in six systems, each with two staves. The first system is labeled 'V-ni' and 'p molto espress.'. The second system is labeled 'Fl.'. The third system is labeled 'Cl.' and 'cresc.'. The fourth system is labeled 'tr.' and 'Ped.'. The fifth system is labeled 'tr.' and 'Ped.'. The sixth system is labeled 'tr.' and 'Ped.'. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and dynamic markings like 'p molto espress.' and 'cresc.'. There is a large, diagonal watermark across the page that reads 'Copyrighted Material'.

C.CAHANGİROV. SKRİPKA VƏ SİMFONİK ORKESTR ÜÇÜN
KONSERTİN I HİSSƏSİ

Allegro

Violino *ff*

Allegro

Piano *f*

mf

BU GÜN AYIN ÜÇÜDÜR
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Allegretto

Bu gün a - yın ü - çü - dür de gü - lüm na - nay
ay - na - ni - nay gir - mə - bos - tan i - çi - dir
yar gir - mə - bos - tan i - çi - dir. Do - daq - la
rın bal şə - kər. Di - lin ba - dam i - çi - dir.
yar di - lin ba - dam i - çi - dir. Qız be - lin in -
cə - dir in - cə Ləb - lə - rin qön - cə - dir - qön - cə
Qız be - lin in - cə - dir in - cə ləb - lə - rin qön - cə - dir, qön - cə.

A.MƏLİKOV. «MƏHƏBBƏT ƏFSANƏSİ» BALETİNDƏN XALQ SƏHNƏSİ

Moderato

The musical score for 'The Rose Tree' is presented in five systems of grand staves (treble and bass clef). The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The first system begins with a mezzo-piano (mp) dynamic marking. The melody is primarily in the treble clef, while the bass clef provides harmonic support with chords and single notes. The score includes various musical notations such as triplets, slurs, and dynamic markings. A tempo change to 'Tempo I' is indicated in the third system. The piece concludes with a final cadence in the fifth system.

S.HACIBƏYOV. «KARVAN» SİMFONİK
LÖVHƏSİNDƏN BİR PARÇA

Andante con moto

The musical score is written for piano and is in 2/4 time. It consists of four systems of music. The first system begins with a treble clef and a key signature of one flat. The tempo is marked 'Andante con moto'. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'p' (piano). The second system continues the piano part with a treble clef and a key signature of one flat. The third system continues the piano part with a treble clef and a key signature of one flat. The fourth system continues the piano part with a treble clef and a key signature of one flat.

Çap üçün deyil

S.HACIBƏYOV.
«GÜLŞƏN» BALETİNDƏN «YALLI»

Maestoso
ff

S.HACIBƏYOV.
«GÜLŞƏN» BALETİNDƏN «PAMBIQ YIĞIMI»

The image displays a musical score for piano, consisting of five systems of staves. Each system contains a treble staff and a bass staff, both with a key signature of two sharps (F# and C#) and a 2/4 time signature. The notation includes various musical elements such as chords, arpeggios, and melodic lines. A large, diagonal watermark reading "Çap üçüm deyil" is overlaid across the bottom half of the page.

V.MUSTAFAZADƏ.
«MART» FORTEPIANO PYESİ

The image displays a handwritten musical score for a piano piece titled «MART» by V. Mustafazadə. The score is written on six systems, each consisting of a right-hand staff (treble clef) and a left-hand staff (bass clef). The key signature is B-flat major (two flats) and the time signature is 4/4. The notation includes various musical elements such as notes, rests, and fingerings. The first system shows a long rest in the right hand and a series of eighth notes in the left hand. The second system features a triplet in the right hand and a series of eighth notes in the left hand. The third system includes a quintuplet in the right hand and a series of eighth notes in the left hand. The fourth system shows a triplet in the right hand and a series of eighth notes in the left hand. The fifth system features a triplet in the right hand and a series of eighth notes in the left hand. The sixth system shows a triplet in the right hand and a series of eighth notes in the left hand. The score is written in a clear, legible style with some corrections and markings.

C.GERŞVİN.
BLYUZ TONLARINDA RAPSODİYA

Molto moderato (♩=80)

Orkestr
(Piano II)

mf (Clar)

17

poco rit.

10

p

Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASINDAN
«LEYLİ VƏ İBN SALAMIN DUETİ»

Allegro moderato

İBN-SALAM

Ley - li, Ley - li, bu od - lu səs

Məc - nu - nun - dur, mən ta - nı - yı - ram o -

- nu. Mə - gar Ley - li, bəs bu

çu - nun əl çək - mə - yib - dir - mi sən - dan

in - di - də? Ley - li söy - lə

MƏN AŞIQ
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

Gir-dim ya-rın bağ - ça - sı - na, gül di - bin - də
gül bi - tər. As - ta ye - ri, xır - da - ca ya - rım,
A - şı-qəm, əq - lim ge - dər. 1. // - lim ge - dər. 2.

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASINDAN
«KOROĞLUNUN ARIYASI»

Allegro moderato

Sev - dim sə - ni mən ey Ni - ga -
On - dan müş - kül - dür ay - rı düş -
- rim, rə - na gö - zə - im şən ba - ha
- mək la - kin və - tən - dir bu gö - rüş

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASINDAN «AŞIQ» MAHNISI

KOR-OĞLU *mf*

Ba - lam - ey!

So - ni gör - düm a - şıq ol - dum,

dor - da sal - dım ca - nı - mı. A - la göz - lər,

dad - lı söz - lər, qa - ra - qaş - lar iş və naz - lar, can a - lan yar,

tök - dü na - haq qa - nı - mı, no - dir əm - rin ta - lı - da - rım,

sor - və - rim! naz - lı ya - rım,

EVLƏRİ VAR XANA-XANA

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

1. Ev - lə - ri var, a gü - lüm, xa - na - xa - na.

Mən kül ol - dum a - man, a - man, ya - na - ya - na.

Mən kül ol - dum a - man, a - man, ya - na - ya - na.

Yay - lı - ğı - nın ya - nı bu - ta,

Mə - ni sal - dın a - man, a - man ya - nar o - da.

Mə - ni sal - dın a - man, a - man ya - nar o - da.

Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN»

OPERASINDAN UVERTÜRA

Allegro moderato

f *p*

cresc.

f *f* *tr*

Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASINDAN «QIZLAR XORU»

Allegro moderato

QIZLAR

Ley - li - ni qoy - ma

mək - tə - bə get - sin, Ley - li - ni qoy - ma mək - tə - bə get - sin,

yax - şı a - dı - nı ya - man e - dir, Ley - li,

ya - man e - dir, Ley - li, xal i - çin də. Siz - lə - ri bəd - nam,

NİYAZİ. «RAST» SİMFONİK MUĞAMININ GİRİŞİ

Maestoso e espressivo

The image shows a musical score for a piece titled "Maestoso e espressivo". The score is written for piano and features a variety of musical notations, including treble and bass staves, dynamic markings (f, p, rit., a tempo), and articulation (tr). The tempo and mood are indicated by the title. The score is presented in a clear, legible format, suitable for educational or performance purposes.

«QARABAĞ ŞİKƏSTƏSİ»
(Azərbaycan zərbi-muğamı)

Allegro moderato

A

f

B

C

4. NO-Lİ SİMFONİYANIN FİNALI

Allegro con fuoco

Musical score for "The Lord's Prayer" by Franz Schubert, Op. 99, No. 14. The score is for piano and voice. It features a piano introduction and a vocal melody. The piano part includes dynamic markings like *ff*, *dim.*, and *mf*, and articulation like *simile*. The vocal part includes the lyrics "Fi-a-ti V-ni, V-le".

MÜNDƏRİCAT

Giriş	3
VIII sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma	8
Məzmun standartlarının və inteqrasiyanın tətbiqi	12

«MUSIQİNİ XALQ YARADIR, BİZ BƏSTƏKARLAR İSƏ ONU ARANJEMAN EDİRİK». *M.Qlinka*

Mövzu 1. Üzeyir Hacıbəylinin operettalarında xalq musiqisi	14
Mövzu 2. Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığında xalq musiqisi	16
Mövzu 3. Bəstəkar Fikrət Əmirov və simfonik muğamlar	18
Mövzu 4. Lendlərdən valsa qədər	20
Mövzu 5. Pyotr İliç Çaykovski və xalq musiqisi	22
Mövzu 6. Maestro Niyazi və «Rast» simfonik muğamı	24
Mövzu 7. Tofiq Quliyev və Azərbaycan xalq rəqsləri	26
Mövzu 8. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	27

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ SİMFONİK YARADICILIĞINDA XALQ MUSIQISI

Mövzu 9. Qara Qarayev və dünya xalqlarının musiqisi	28
Mövzu 10. Süleyman Ələsgərov və «Bayatı-Şiraz» simfonik muğamı	30
Mövzu 11. Müslüm Maqomayevin yaradıcılığında xalq musiqisi	32
Mövzu 12. Cahangir Cahangirov və xalq musiqisi	34
Mövzu 13—14. I yarımildə keçilmiş mövzuların təkrarı	35
Mövzu 15—16. Sınıf konsertinə hazırlıq	35
Mövzu 17. Böyük Summativ Qiymətləndirmə	35

MUĞAMDAN OPERAYADƏK

Mövzu 18. Muğam haqqında	36
Mövzu 19. 20 Yanvar 1990-cı il və muğamlar	38
Mövzu 20. Not səsləri və muğamlar haqqında	40
Mövzu 21. Soltan Hacıbəyovun yaradıcılığında muğam və folklor musiqisi	42
Mövzu 22. Amerika cazı və Azərbaycan muğamı	44

Mövzu 23. Corc Gerşvin və caz	46
Mövzu 24. Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığı və «Rast» muğam intonasiyaları	48
Mövzu 25. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	49

XALQ MUSIQISI VƏ PROFESSIONAL MUSIQİÇİLƏR

Mövzu 26. Bülbül və xalq musiqisi	50
Mövzu 27. Rəşid Behbudov və xalq musiqisi	52
Mövzu 28. Xalq musiqisi və xalq sənətkarları	54
Mövzu 29. Muğamdan operayadək	56
Mövzu 30. Zeynəb Xanlarova və Azərbaycan muğamı	58
Mövzu 31. Müslüm Maqomayev (nəvə) və muğam operası	60
Mövzu 32. Şövkət Ələkbərova və Azərbaycan muğamı	62
Mövzu 33. Bəhram Mansurov və muğam operası	64
Mövzu 34. Böyük Summativ Qiymətləndirmə	66
Musiqi repertuarı	67

Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Firəngiz Şahmurad qızı Hidayətova

MUSİQİ

8-ci sinif

(Müəllim üçün metodik vəsait)

Bakı, «Təhsil», 2015.

Redaktoru *Sevinc Nuruqızı*

Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*

Kompüter tərtibatçıları *Səadət Quluzadə, Təhməsin Mehdiyev*

Korrektoru *Ülkər Şahmuradova*

Çapa imzalanmışdır 11.05.2015. Kağız formatı 70x100¹/₁₆.

Ofset çapı. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Fiziki çap vərəqi 6,0.

Uçot nəşr vərəqi 5,82. Sifariş 54. Tiraj 7000. Pulsuz.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121^A

e-mail: tahsil_az@yahoo.com